

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TİYATRO (TİYATRO KURAMLARI, ELEŞTİRİSİ VE DRAMATURGİ)
ANABİLİM DALI**

**LOZAN OYUNU
Bir Diplomasi Mücadelesinin Öyküsü**

Yüksek Lisans Tezi

Ali Engin OBA

Ankara-2006

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TİYATRO (TİYATRO KURAMLARI, ELEŞTİRİSİ VE DRAMATURGİ)
ANABİLİM DALI**

**LOZAN OYUNU
Bir Diplomasi Mücadelesinin Öyküsü**

Yüksek Lisans Tezi

Ali Engin OBA

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Selda ÖNDÜL**

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TİYATRO ANABİLİM DALI
TİYATRO KURAMLARI,
ELEŞTİRİSİ VE DRAMATURGİ BİLİM DALI

LOZAN OYUNU
Bir Diplomasi Mücadelesinin Öyküsü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Doç.Dr.N.Selda ÖNDÜL

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

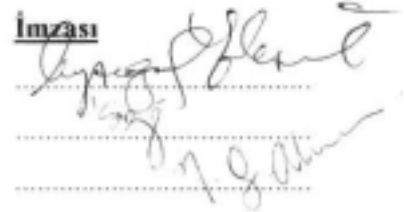
Prof.Dr.Ayşegül YÜKSEL

Doç.Dr.N.Selda ÖNDÜL

Doç.Dr.Nur Gökalp AKKERMAN

.....
.....
.....

İmzası

.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi : 28.06.2006

Sevgili Eşim

İlknur OBA'ya

Her şey için teşekkürlerimle

ÖNSÖZ

Lozan Barış Konferansı veya resmi adıyla Yakın Doğu Sorunları Üzerine Lausanne Konferansı (1922-1923) sonunda beş buçuk ay süren diplomatik müzakereler neticesinde imzalanan Lozan Antlaşması ile modern Türkiye kurulmuş, bugünkü sınırlarımızın esası tespit edilmiştir.

Gerçekte, Lozan'da Avrupa'nın Türklerle hesaplaşmasının son tezahürünü görmek mümkündür. Başta İngiltere, Fransa ve İtalya olmak üzere, I.Cihan Savaşının galipleri bu konferansta Osmanlı Devletiyle hesaplaşmayı gerçekleştirmek isterler, İstiklal savaşı ve sonucunu gözönüne almakta isteksiz davranırlar.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluncaya kadar, geçici ve mevzii yardımlaşmalar hariç tutulursa, Türkiye ile Avrupa birbirlerine karşı iki güç durumundadır. Avrupalılar Türkleri bir müstevli kabul etmişlerdir, Türkler de özellikle Osmanlı Devleti Gerileme Dönemine girdikten sonra, Avrupa'yı Osmanlı Devleti'ni yıkarak mirasını paylaşmak için sabırsızlanan bir topluluk olarak görmüştür.¹ Lozan Antlaşması ile Türkiye ve Avrupa birbirinin karşısına dikilmek durumuna son vermek istemişlerdir². Bu nedenle, Lozan Antlaşması'nın asıl önemi Türklerle Avrupa arasında kalıcı bir barış amaçlamasındandır.

Lozan Antlaşması imzalanışından 82 yıl sonra dahi güncelliğini korumakta, özellikle Avrupa Birliği'ne üyeliğimiz çerçevesinde de isminden devamlı olarak bahsedilmektedir. Türk tarihi bakımından bu kadar önemli bir konu olmasına rağmen, Lozan Konferansı Türk bilim adamlarınca, yeni yeni, gereği gibi, incelenmeye başlanmıştır.

Modern Türkiye'nin kuruluşu ile ilgili Lozan Konferansı edebiyat alanında yeterli şekilde değerlendirilememiştir. Gerçekten, Lozan Konferansı hakkında şimdi-

¹ Işık, Hasan Esat, **12 Mayıs 1987 tarihinde Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e gönderdiği mektup**, 2 Temmuz 1990 tarihli Milliyet Gazetesi s.9

² ibid

ye kadar iki oyun yazılmıştır. Bunlardan birincisi Ataol Behramoğlu diğeri ise Memet Baydur tarafından kaleme alınmıştır.³

Tarafımızdan yazılmış bulunan “Lozan Oyunu- Bir Diplomasi M¼cadelesinin Öyk¼s¼-” bu konuda kaleme alınmış üç¼nc¼ oyunu teşkil etmektedir. Açık, anlatımsal ve belgesel bir nitelik taşıyan ve on¼ç tablodan oluşan bu oyunda, kendini amat¼r bir diplomat olarak tanımlayan ve diplomasi alanında yeterli bilgiye ve tecr¼beye sahip olmayan İsmet Paşa’nın Osmanlı İmparatorluğu’nun tasfiye edilmesi ve bağımsız yeni bir Türk Mill¼ Devleti’nin kuruluşu ile ilgili Lozan Barış Konferansı’nda karşı karşıya kaldığı sorunlar ve bunların üstesinden gelmek için gösterdiği m¼cadele dram sanatı ışığında ortaya konmaya çalışılmıştır.

İstiklal Savaşı’nın muzaffer komutanlarından olan İsmet Paşa, 1918 mağlubiyetini üzerine almadan, yeni Türk Zaferinin mimarlarından biri olarak konferansa eşit şartlarla katılmakta ısrarlı olmuştur. Ancak, karşısındaki devlet temsilcileri Birinci Dünya Savaşı galipleri durumunda ısrar ederek eşit şartlarla gör¼řme ilkesini göz¼n¼ne almamaya ve Osmanlı Devleti ile hesaplaşmayı gerçekteştirmeye çalışmışlardır.

Lozan Barış Konferansı sırasında Türk Heyeti Baş Delegeesi İsmet Paşa, bu şartlar altında barışı sağlamak m¼cadelesini verirken dramatik durumlar da yaşar.

Yakın tarihimize ilgi duyan bir diplomat sıfatıyla, Lozan Konferansı hep dikkatimizi çekmiştir, özellikle bu konferansta olup bitenler hakkında halkımızın bilgisizliği de bizi rahatsız etmiştir. Dramatik unsurlar ihtiva eden bu konferansta özellikle İsmet Paşa’nın, m¼zakereci kimliği çerçevesinde onun etrafında meydana gelen olayları anlatmaya çalışmanın Türk-Avrupa ilişkilerinin daha iyi anlaşılması ve karşı karşıya kalınan sorunlar bakımlarından halkımızın bilinçlenmesine yardımcı olacağı d¼ř¼n¼lm¼řtür.

³ Behramoğlu ,Ataol, **Lozan**, Boyut yayınları Tiyatro dizisi, İstanbul 1993, s.12-61
Baydur, Memet, **Lozan**, İletifim yayınları, İstanbul 2003, s.9-89

Olayın tarihi niteliğini korumak için oyun kurgusu belgesel oyun niteliğinde kaleme alınmıştır. Bu amaçla, konferans ve İsmet Paşa ile Lord Curzon hakkında yayınlanan kitap ve makaleler okunduğu gibi, bu konuda Türk ve İngiliz arşiv belgeleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Londra’da görevli olduğum sırada, ayrıca, Lord Curzon’un “Indian House”daki özel arşivi de tetkik edilmiştir. Ayrıca, tarihi konu edinen belli başlı oyunlar da okunmuştur.

Lozan Konferansı iki bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin tarihleri şöyledir: 20 Kasım 1922 - 4 Şubat 1923; 23 Nisan - 24 Temmuz 1923. Konferansın açılış toplantısı 20 Kasım 1922’de saat: 15:30’da Mont Benon gazinosunda yapılmıştır.

Oyun, Lozan’da konferans mahallinde ve İsmet Paşa ile Türk Heyeti üyelerinin kaldığı Lozan Palas Otelinde, İngiliz ve diğer heyetlerin ikamet ettikleri Beau Rivage Oteli’nde cereyan eder ve Barış Konferansı’nın her iki bölümünü kapsar. Oyun, diplomat kimliği ile İsmet Paşa’nın karşı karşıya kaldığı sorunlar, özellikle İtilaf Devletleri temsilcilerinin Osmanlı Devleti ile hesaplaşma amaçları karşısında, Türk Baş Delegatesinin yaşadığı zorluklar, verdiği mücadele ve bu durumun sebep olduğu iç sorunları ile davranışları üzerine odaklanır. Oyun tarihsel bir akışı sergiler. Bu arada, İsmet Paşa’nın ve Türkiye’nin diplomasi mücadelesi sergilenmeye çalışılır.

Tarihi akış içinde, gerektiğinde yakın tarihimizdeki gelişmelere de değinilir. Bu çerçevede, konuların daha iyi ortaya konmasına yardımcı olması amacıyla, İstanbullu bir Osmanlı ailesinin Osmanlı Devletinin yıkılışı arifesindeki haleti ruhiyesi ile Kemalistlerin başarısının etkileri Hayrettin-Nilüfer ikilisinin ilişkilerinde irdelenmeye çalışılır. Aynı şekilde, Anadolu’da yaşayan Rumların Kurtuluş Savaşı sonrası durumlarını ortaya koymak için bir Rum genciyle bir Türk kızının, Dimitri ile Ayşe’nin aşkı ele alınarak, Türk-Yunan Savaşının Anadolu halkı üzerindeki etkileri de gösterilmeye çalışılır.

Dramatik yazarlık alanında bir yüksek lisans çalışması olarak hazırlanan bu oyun ile ilgili tez, önsöz; tarihi malzemedan yararlanma; oyunlardan yararlanma; oyun; oyuna dramaturjik yaklaşım; sonuç; Türkçe özet; Fransızca özet; ekler: ek-1;Lozan Konferansı Tarihi Bilgisi; ek-2 yazarın özgeçmiş; kaynaklar, bölümlerinden meydana gelmektedir.

Yapılan bu tez çalışmasının beni tiyatro yazarlığı alanında eser vermeye teşvik ettiğine ve bu yolda önemli addedilecek bir formasyon sağladığına inanıyorum. Bu formasyonun temininde Sayın Prof.Dr. Sevda Şener'e derin bir borcum olduğunu belirtmek istiyorum. Bu formasyonun sağlanmasını, ayrıca, tez yönetmenim Değerli Hocam Sayın Doç.Dr. Selda Öndül'e de borçlu olduğumu vurgulamaktan zevk duyuyorum. Bütün zorlukları aşmama yardım eden, oyun yazmada önemli kaynakları, yöntemleri gösteren Değerli Selda Hocama samimi teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	1
BÖLÜM I: TARİHİ MALZEMEDEN YARARLANMA.....	2
BÖLÜM II: OYUNLARDAN YARARLANMA.....	10
BÖLÜM III: LOZAN OYUNU -Bir Diploması Mücadelesinin Öyküsü-	16
BÖLÜM IV: OYUNA DRAMATÜRJİK YAKLAŞIM.....	98
SONUÇ	104
TÜRKÇE ÖZET.....	108
FRANSIZCA ÖZET.....	110
EKLER:	112
EK I: LOZAN KONFERANSI TARİHİ BİLGİSİ.....	113
EK II: Ali Engin OBA'nın Özgeçmişi.....	128
KAYNAKÇA	129

BÖLÜM I:

TARİHİ MALZEMEDEN YARARLANMA

Lozan Barış Konferansı veya resmi adıyla “Yakın Doğu Sorunları üzerine Lausanne Konferansı” sonunda 24 Temmuz 1923’te imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu tasfiye edilmiş ve bağımsız yeni bir Türk Milli Devleti kurulmuştur¹. Bu Konferans ayrıca “Doğu Sorunu’nu” da sona erdirmiştir. Anılan Antlaşma bir tarafta Türkiye, diğer tarafta ise İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat, Sloven Devleti arasında imzalanmıştır.

İki safhadan meydana gelen Konferansın ilk kısmı ile ilgili görüşmeler 20 Kasım 1922’de başlamış ve özellikle Türkiye’nin kapitülasyonların kaldırılması konusunda ısrar etmesi üzerine 4 Şubat 1923’te kesilmiştir². Konferansın ikinci safhası 23 Nisan 1923’te başlamış ve Antlaşmanın 24 Temmuz 1923’te imzalanışı ile sona ermiştir³. Konferansın ilk safhasında çalışmalarına başladığı günden itibaren 4 ana konuda görüş ayrılığı ortaya çıkmıştı. Bunlar; Yunanlıların Anadolu’da meydana getirdikleri zararın giderilmesi, Boğazlar ve İstanbul’un statüsü, Musul sorunu ile kapitülasyonlardı⁴.

Konferansın ikinci safhasının ağır ilerlemesine yol açan sorunlar ise Meriç sınırının çizilmesi, Müttefiklerin İstanbul’u boşaltmaları, Meis Adasının statüsü, yabancıların adli makamlar karşısındaki durumu, Düyunu Umumiyye borç kuponlarının ödeme şekli ile Yunanistan ile tamirat sorunlarıdır⁵.

¹ **Traité de Paix, Lausanne 24 Juillet 1923**, Anlaşma 143 maddeden meydana gelmektedir.

² Çağrı, Erhan (editör), **Yaşayan Lozan**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları sayfa 85, Ankara 2003.

³ İbid, s.94

⁴ İbid, 77

⁵ İbid, 94

Lozan’da, İstiklal Savaşını kazanan Türkiye’ye Avrupa’nın asırlar boyu beslediği düşmanlığın son tezahürünü görmek mümkündür. Gerçekten Konferans’ta Birinci Dünya Savaşı’nın galipleri İngiltere, Fransa ve İtalya Osmanlı Devletine karşı uyguladıkları politikanın devamını isterken yeni Türkiye bu baskılar ve bağlardan kurtulmaya çalışmıştır.

Bilindiği üzere, daha evvel de belirtildiği gibi, asırlar boyu Türkiye ile Avrupa birbirine karşı iki güç durumunda olmuştur⁶.

Bu karşılıklı olumsuz tutum Lozan Konferansı sırasında da devam etmiş, Batılı güçler, İstiklal Savaşında elde edilen zaferi nazarı dikkate almadan, savaş ile yapmadıklarını barış antlaşması sırasında elde etmek istemişler, Sevr Antlaşması ile yapmak istediklerini gerçekleştirmek için Lozan’ı bir imkan olarak görmüşler ve bu yönde Türk heyeti ile mücadele etmişlerdir. Ayrıca, Batılı güçlerin temsilcileri Türk heyeti ile eşit şartlarla müzakere ilkesini gözönüne almamaya çalışırlar. Türklere karşı kin ve peşin hükmün etkisi altında müzakereleri sürdürürler.

“Lozan Oyunu” adlı oyun Lozan’da Milli Mücadele’nin galiplerine karşı Batılılarca oynanan oyunu ortaya koymağa çalışır ve Türk Heyeti Başkanı İsmet Paşa’nın yukarıda zikredilen olumsuz şartlar altında, barışı elde edebilmek için sürdürdüğü mücadeleyi sergiler.

Oyun epik bir mahiyette 13 tablodan meydana gelmektedir. Her tablo oluşturulurken oyuna belgesel bir nitelik de kazandırmak üzere, araştırma, anı, belge niteliğindeki kaynaklar gözönüne alınarak, buralardan alıntılar yapılmıştır.

Oyunun tümünde yararlanılan kaynak Ali Naci Karacan’ın “Lozan Konferansı ve İsmet Paşa” adlı eseridir⁷. Bu eser konferansa gazeteci sıfatıyla katılan Ali Naci’nin Lozan Konferansı hayatının resmi yanından başka müzakereler sırasında delegeler arasındaki ilişkileri de anlatarak, Konferansın havasını vermesi açısından önem

⁶ Işık, Hasan Esat, 2 Temmuz 1990 tarihli **Milliyet Gazetesi** s. 9

⁷ Karacan, Ali Naci, **Lozan Konferansı ve İsmet Paşa**, Bilgi Yayınevi, Ankara,1993 s.455

taşımaktadır. Bu nedenle Ali Naci, oyunda Lozan Konferansını anlatarak değerlendiren bir sunucu olarak kullanılmıştır. Aynı şekilde Konferansı izleyen ABD Gözlemci Heyetinin Konferansın ilk bölümünde üyesi ikinci bölümünde ise Heyet Başkanı olan Joseph Grew'in hatıratından yararlanılarak onun konferans ile ilgili değerlendirmelerinden ikinci sunucu olarak istifade edilmiş, bu şekilde iki değişik bakış ile Konferansın seyirci tarafından daha iyi anlaşılmasına yardımcı olunmaya çalışılmıştır⁸.

Her tablo için yararlanılan bir başka kaynak da, Bilal Şimşir tarafından derlenen, Lozan'daki Türk Heyetinin Ankara'ya gönderdiği ve Konferanstaki çeşitli sorunları içeren, bunlara ait bilgi vererek talimat isteyen ve Ankara'dan gönderilen telgraflardan oluşan iki ciltlik eserdir⁹.

Tabloların kaleme alınmasında kullanılan diğer önemli kaynak ise İsmet İnönü'nün Lozan Konferansı hatıralarıdır.¹⁰ İnönü hatıralarında, Lozan'a gidecek Türk Heyetinin tespitinden başlayarak, İstanbul'dan Lozan'a hareketinden bahsetmekte, Konferansın açılışını anlatmakta, Konferans çerçevesinde konuştuğu kimseleri, yaptığı temasları zikretmekte, Konferansta ele alınan konuları tek tek izah etmektedir¹¹. Bu anılarda, ayrıca, Konferanstaki İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan Temsilcileri ile ilgili değerlendirmeler yer almaktadır¹².

Anılarda, Konferansın kesilmesi üzerine Ankara'ya dönüşte Meclis'te yapılan müzakerelere de yer verilmektedir¹³.

⁸ Grew, Joseph C., **Lozan Günlüğü**, Multilingual İstanbul, 2001, 176 sayfa. Bu kitap Grew'in "Turbulent Era: A Diplomatic Record of Forty Years 1904-1945" adlı anılarının Lozan bölümünün çevirisidir.

-Waldo H. Heinrichs Jr. **American Ambassador Joseph C. Grew and the Development of the United States Diplomatic Tradition**, 1966, özellikle 5. ve 6. bölümleri Lozan hakkındadır sayfa 61-94. Kitabın diğer bölümlerinde de Grew'in Ankara Büyükelçiliği ile ilgili anılarından yararlanılmıştır. Grew'in "Turbulent Era" adlı anılarının Türkiye Bölümü de Türkçeye çevrilmiştir. Joseph Grew, Atatürk ve Yeni Türkiye, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002, 263 sayfa.

⁹ Şimşir, Bilal, **Lozan Telgrafları Cilt I** Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1990 538 sayfa

Şimşir, Bilal, **Lozan Telgrafları Cilt II** Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1994, 669 sayfa.

¹⁰ İnönü, İsmet, **Hatıralar 2. Kitap** Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987, 335 sayfa.

¹¹ Lozan Konferansı bölümü anıların 43-160 sayfaları arasında yer almaktadır.

¹² İnönü opcit, sayfa 64, 70, 71, 75, 79.

¹³ İbid s. 97-102

İnönü anılarının, “Lozan’a İkinci Gidiş” başlığı altında başlayan bölümünde ise, Konferansın bu dönemdeki sorunlarını özetler, Venizelos’un kendisini ziyaretini anlatır¹⁴. Patrikhane, kapitülasyonlar, kuponlar sorunları üzerinde durur¹⁵. Lozan ile ilgili anılar, Antlaşmanın imzalanması, ABD ile müzakereler ve Türkiye’ye dönüş bölümlerinden sonra, Antlaşmanın diğer devletlerce onaylanmasının gecikmesi, Araplar ile ilişkiler, Azınlıklar ve Lozan hakkında genel bir değerlendirme ile sona ermektedir¹⁶.

Oyunda gözönünde bulundurulmuş bir diğer eser de, Dr. Rıza Nur’un hatıralarıdır¹⁷. Rıza Nur’un hatıralarında dile getirdiği hususlar eleştirilmiştir¹⁸.

Oyunun yazımında yararlanılan bir diğer kaynak da, Lozan Antlaşmasının 70. Yıldönümü vesilesi ile İstanbul’da 1993’te düzenlenen uluslararası seminerde sunulan tebliğlerdir. Bunlar daha sonra bir kitap olarak yayınlanmıştır¹⁹

Lozan Konferansı zabıtları Prof. Seha Meray tarafından Türkçe’ye çevrilerek yayınlanmıştır²⁰. Bu esere İsmet İnönü’nün yazdığı önsöz bu Konferans hakkında özet bir değerlendirme olarak çok değerlidir²¹.

Diğer taraftan, Lozan Konferansı ve Antlaşması hakkında yapılan bir diğer çalışma da Cemil Birsnel’in iki ciltlik eseridir²². 1933 yılında yazılan bu eserin ikinci

Bu hususta ayrıca bakınız: **İsmet İnönü’nün TBMM’deki Konuşmaları 1920-1973, Birinci Cilt 1920-1938**, Ankara 1992 s. 62-111

¹⁴ İbid, s., 120-129

¹⁵ İbid s., 131-145

¹⁶ İbid, s. 146-160

Lozan ile ilgili genel bir değerlendirme için bakınız: İsmet İnönü, **İstiklal Savaşı ve Lozan**, Ankara, 1993, 30 sayfa, Lozan Barış Antlaşmasının 70. Yıldönümü vesilesiyle Atatürk Araştırma Merkezi tarafından hazırlanmıştır.

¹⁷ Nur, Dr. Rıza, **Hayat ve Hatıratım Cilt II**, Frankfurt, 1982 Lozan ile ilgili bölüm eserin 839-1105 sayfaları arasındadır. Bu bölüm ayrı bir kitap halinde de basılmıştır: **Dr. Rıza Nur’un Lozan Hatıraları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992, s.464

¹⁸ Özakman, Turgut, **Dr. Rıza Nur Dosyası**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995,164 sayfa.

¹⁹ **70.yılında Lozan Barış Antlaşması**, Uluslararası Seminer, İnönü Vakfı Yayını, Ankara, 1994, s.198

²⁰ Meray, Seha L., **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler 8 cilt**, YKY, 3.Baskı, İstanbul, 2001.

²¹ İnönü, İsmet, **Önsöz**, Meray op.cit sayfa IX-XII

²² Birsnel, M.Cemil, **Lozan, Cilt I ve II**, İstanbul, 1998, Cilt I 468 sayfa Cilt II s.704

baskısı 1998’de yapılmıştır. Eserin II. Cildi “Lozan’a Doğru” adını taşıyan bölüm ile başlamaktadır.

Lozan Barış Konferansı öncesinde, İlk Bölümü görüşmeleri ve kesintiye uğradıktan sonra Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisindeki tartışmalar sırasında, Konferansın İkinci Bölümü öncesi ve bu bölümü vesilesi ile TBMM’deki görüşmeler de incelenmiştir²³

Lozan Barış Konferansının İkinci Bölümüne eşinin yanında katılan Mevhibe Hanım ile ilgili olarak torunu Gülsün Bilgehan’ın kaleme aldığı “Mevhibe” adlı eser de İsmet Paşa ile eşi arasındaki ilişkiler çerçevesinde yararlanılan bir diğer kaynaktır.²⁴ Bu eserde, Mevhibe Hanımın Lozan’dan ailesine yazdığı mektuplarda dile getirdiği düşünce ve hislerden oyunun ilgili bölümlerinde yararlanılmıştır.²⁵

Ali Fuat Cebesoy’un hatıralarında da Lozan Konferansı önemli bir yer tutar.²⁶ Hatıraların, Lozan Konferansı, Lozan Konferansının kesilmesi, Lozan Konferansı ve Meclis Müzakereleri, Lozan Konferansının İkinci Devresi başlıklı bölümleri bulunmaktadır.²⁷ Siyasi Hatıraların İkinci Kitabında Ali Fuat Cebesoy, Lozan ve Sonrası başlıklı bölümde Gazi’ye nasıl Lozan Antlaşmasının imzalandığı müjdesinin verildiğini anlatmaktadır.²⁸

Oyun kaleme alınırken, Londra’da görevli olduğum sırada, Lozan hakkında İngiliz arşivlerinde Kew Garden’da yeralan belgelere ilişkin yaptığım inceleme sonuçlarından da yararlanılmıştır. Bu çerçevede, Lord Curzon’un arşivinin bulunduğu “Indian House” da da çalışma imkanım oldu ve buradaki belgelerden de istifade ettim. Bu bağlamda, Lozan Barış Antlaşmasının 70. yıldönümü vesilesi ile hazırlanan kitapçıkta sözkonusu belgelere dayanarak yazdığım yazıdan da oyunumda yararlan-

²³ Budak, Mustafa, **İdealden Gerçeğe, Misak-ı Milli’den Lozan’a Dış Politika**, İstanbul, Küre Yayınları, 2002, s.588

²⁴ Bilgehan, Gülsün, **Mevhibe**, Bilgi Yayınevi Ankara, 1998, s.279

²⁵ İbid, s. 118-156

²⁶ Cebesoy, Ali Fuat, **Siyasi Hatıralar cilt 1 Büyük Zaferden Lozan’a**, İstanbul, 2002 369 sayfa.

²⁷ İbid, s. 183-225; 238-253; 255-321; 348—367.

²⁸ Cebesoy, Ali Fuat, **Siyasi Hatıralar, Lozan’dan Cumhuriyete cilt 2**, İstanbul 2002 sayfa 3-33.

dım.²⁹ Nitekim İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın 839/22/XC/07641 sayılı belgesi, İsmet Paşa'nın Konferans başlarken yapılan değerlendirmelerde küçümsendiğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, Musul konusunda Lord Curzon ile başbaşa görüşen İsmet Paşa'nın ele aldığı konuları içeren görüşme zaptını "Indian House" da Lord Curzon'un evrakı arasında okuyarak oyunda aynen kullandım.

70. yıl kutlamaları çerçevesinde, Türkiye Büyük Millet Meclisinde 24 Temmuz 1993 günü gerçekleştirilen toplantının zaptını bir kitap haline getirilmesini üstlendim.³⁰ Bu kitapta yeralan değerlendirmelerden de oyunu kaleme alırken yararlandım.

Lozan Konferansının en renkli ve önemli kişisi olan Lord Curzon ile ilgili biyografilerden de yararlanılarak şahsiyeti en uygun şekilde oyunda yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu hususta yararlanılan kaynak Leonard Mosley'in "Curzon" adlı eseridir.³¹ Bu eserde, 16. Bölümde, Lozan Konferansı çerçevesinde Curzon'un İsmet Paşa, Fransız ve İtalyan Delegeleri ile ilgili değerlendirmeleri yer almaktadır.³² Bu bölümde Türkler, yukarıdan bakan, Fransız ile İtalyanlar ise güvenilmez şeklinde tanımlanmaktadır.³³ Curzon hakkında diğer bir biyografi Kenneth Rose tarafından yazılmıştır.³⁴ Burada yeralan "A Most Superior Person" tabirini oyunda, Curzon ile ilgili olarak Joseph Grew'un yaptığı değerlendirme sırasında kullandım.³⁵ Lozan Konferansının diğer önemli siması İsmet Paşa hakkında yabancılar tarafından da çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Bunlardan başta gelenlerden biri, Fransız arşivleri ışığında, Paul Dumont tarafından gerçekleştirilmiştir.³⁶ Paul Dumont ayrıca, Ankara Hükümeti

²⁹ Oba, Ali Engin, "Lozan'da Diplomat ve İnsancıl Yönleriyle İnönü" **Lozan Barış Antlaşmasının 70. Yıldönümü**, Ankara, 1993 sayfa 23-24

³⁰ **Lozan Barış Antlaşmasının 70. Yıldönümü**, Dışişleri Bakanlığı Yayını, Ankara 1993, 56 sayfa.

³¹ Mosley, Leonard, **Curzon The End of an Epoch**, London, 1961, 301 sayfa

³² İbid, s. 251-255

³³ İbid s. 251-252

³⁴ Rose, Kenneth, **Curzon A most Superior Person**, London 1985, s.475

³⁵ Oyun sayfa 10

³⁶ Dumont, Paul, "İsmet İnönü et son temps dans les archives publiques françaises", **L'Empire Ottoman, la République de Turquie et la France**, İstanbul, Paris, 1986 s. 447-478

Nezdine atanan ilk Fransız temsilcisi Albay Mougin hakkında da ciddi bir çalışma yapmıştır.³⁷ Bu çalışmada Lozan ile ilgili olarak da bilgi bulunmaktadır.³⁸

Oyunda yeralan Dimitri ile Ayşe'nin öyküsü çerçevesinde de zaman zaman İzmir Savaşı³⁹ ile Rumların Anadolu'dan ayrılışları konusunda yayınlanan eserlere de başvurulmuştur.⁴⁰

Yukarıda belirtilen kaynaklardan yararlanılmak suretiyle ve bir diplomat olarak müzakere yöntemlerini de gözönüne alarak kaleme alınan oyunda, herşeyden önce, diplomatik bir mücadelenin ciddiyeti çerçevesinde konuya yaklaşılmaya çalışılmıştır. Oyunu izleyen seyircinin objektif bir değerlendirme yapabilmesini teminen Joseph Grew'un anılarından yararlanılmıştır. Diplomatik Mücadelenin ciddiyetinin vurgulanmasına özen gösterilmiştir. Bir tarih bilinci çerçevesinde, Türkiye'nin Avrupa ile olan ilişkileri hep gözönüne alınmaya çalışılmış ve Batılının Türklere bakışı üzerinde durulmuştur. Bu nedenle oyunda tarihi vaka olarak hayali addedilebilecek bir husus yoktur. Tartışılan ve ele alınan konular Konferansın ele aldığı gerçek konulardır. Oyunda, Konferans vesilesi ile zikredilen şahsiyetler hayali olmayıp bu Konferansa katılmış olan kimselerdir.

Lozan Konferansını konu alan epik ve tarihi oyunda, Konferans kapsamında dile getirilen konulara daha fazla aydınlık getirebilmek için iki ayrı öykücük de esere serpiştirilmiştir. Bunlardan biri Hayrettin ile Nilüfer adlı iki Osmanlı gencinin Osmanlı Devletinin yıkılışı karşısında yaşanan şoku anlatmaya çalışmalarıdır. Bu çöküşün aile hayatına da yaptığı olumsuz etkinin altı çizilmiştir.

³⁷ Dumont ,Paul, “A l’Aube du Rapprochement Franco-Turc: Le Colonel Mougin Premier Representant de la France Auprès du Gouvernement d’Ankara (1922-1925)” **La Turquie et la France a l’Epoque d’Atatürk collection Turcica Volume I** s. 75-108

³⁸ ibid, s. 84-86

³⁹ Umar,Bilge, **Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı**, İstanbul, 2002,s. 220

⁴⁰ Millas, Herkül (Derleyen) **Göç, Rumlar’ın Anadolu’dan Mecburi Ayrılışı – (1919-1923)** Küçük Asya Araştırmaları Merkezi, 2.Baskı, İstanbul, 2002.

Diğer konu da Anadolu’da bir Ortodoks erkeğin bir Müslüman kız ile olan aşkının İstiklal Savaşı vesilesi ile karşı karşıya kaldığı sorunları anlatmaya çalışmaktır. Bu öyküde de Lozan Konferansı ile gerçekleşen mübadele üzerinde seyirciyi düşünmeye sevk etmek istenmiştir.

İngiltere, Fransa ve İtalya’nın barış şartlarını zorla kabul ettirmek için Konferansın son anına kadar sürdürdükleri baskı da oyunda özellikle vurgulanmaya çalışılmıştır. Nitekim, Gazi’nin de Konferansın ne şekilde sonuçlanacağı hususunda tereddütleri olduğu ve bu üç ülkenin taviz vermekten, tutumlarını yumuşatmaktan. son anda vazgeçebileceklerini düşündüğü anlaşılmaktadır. Gerçekten, Cebesoy anılarında, Vekiller Heyeti Reisi Rauf Bey’in kendisi ile birlikte İsmet Paşa’nın barış antlaşmasının imzalandığına dair telgrafını Gazi Mustafa Kemal’e sunarken, bu haberdan çok sevinen Gazi’nin heyecandan sapsarı kesildiğini ve “son günlerde artık sulhün imza edileceğini ben de tahmin etmiştim. Fakat tereddüdüm hiçbir zaman zail olmamıştı. Adamların son dakikada cayabileceklerini de hatırıma getirmemiş değilim. Verdiğiniz haber beni çok sevindirdi” dediğini belirtmektedir.⁴¹

Oyun, savaş ile elde edemediklerini barış konferansında sağlamaya çalışan, Osmanlı Devleti ile imzalanmış Sevr Antlaşmasını uygulamak isteyen Batılı güçler ile bir savaş galibi olmasına rağmen bunun gözönüne alınmadığını gören ve haklı olarak başarısının sonuçlarını elde etmek isteyen TBMM Baş Delegatesinin mücadelesini sergiler. İsmet Paşa’nın ruh haleti, bu mücadele sırasındaki hissiyatı oyunda gösterilmeye çalışılır. Konferansın akışı ve bu diplomatik mücadelenin değerlendirilmesi de iki sunucu aracılığı ile yapılır. Oyunda sinema tekniklerinden yararlanılmak suretiyle Türklerin yakın tarihi ve Avrupa ile ilişkileri de irdelenmiş, bu şekilde seyircinin Lozan Konferansının ve Antlaşmasının hangi şartlar altında gerçekleştirildiğinin anlamasına yardımcı olmaya çalışılmıştır.

⁴¹ Cebesoy, **Siyasi Hatıralar 2** op.cit. s. 4

BÖLÜM II:

OYUNLARDAN YARARLANMA

Çağdaş Türk Tarihinin en önemli olaylarından biri olan ve Modern Türk Devleti'nin uluslararası camiada tanınmasını sağlayan Lozan Barış Konferansı ile bunun sonunda imzalanan Antlaşma hakkında şimdiye kadar Türk edebiyatında sadece iki oyun yazılmıştır.

Bu oyunlardan birisi Ataol Behramoğlu tarafından kaleme alınmıştır.¹ Yazar bu oyuna yazdığı önsözde, oyunun yaklaşık elli kişilik bir oyuncu kadrosu gerektirdiğini belirtmekte, yönetmenin yaklaşımına ve olanaklarına göre bu sayının azaltılıp çoğaltılabileceğinden bahsetmektedir.² Oyun, epik biçimde yazılmış olup Osmanlı tarihinin genel akışı içinde, Tanzimat'tan başlayarak yapılan bir yorum çerçevesine Lozan Konferansı oturtulmaya çalışılmıştır. Oyun tam bir belgesel nitelik taşımasına rağmen, belgesel parçalarla Lozan'ı anlatmaya çalışmaktadır ve 2 bölüm ile 24 tablodan oluşmaktadır.

Lozan konusunda ikinci oyun Memet Baydur tarafından yazılmıştır.³ Oyun 2 perdeden meydana gelmektedir. Klasik, kapalı oyun olan bu eser belgesel bir nitelik taşımamaktadır. Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde, İsmet İnönü'nün anılarına dayandırılmaya çalışıldığı anlaşılmakta ancak, oyunda tarihi gerçeklerle ilgisi olmayan konulara ve şahsiyetlere de rastlanmaktadır. Örneğin Yunanistan'ın bizle anlaşmak istemesi ve bunun İngilizlerce engellenmesi gibi.⁴ Buna ilaveten, Lozan'da İsmet Paşa'nın tercüman olarak kullandığı Berç Nadiryan adlı Ermeni de bir hayal mahsulüdür ve bunun tarihi gerçekle ilgisi yoktur.⁵ Bu oyunda seyirciye tarihi pers-

¹ Behramoğlu, Ataol, **Lozan**, Boyut Yayınları, Tiyatro Dizisi, İstanbul, 1993 s.12-61

² İbid s. 9

³ Baydur, Memet, **Lozan**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003 s.9-89

⁴ İbid s. 10

⁵ İbid, s. 28

pektif İsmet Paşa'nın bir nevi danışmanı niteliğini taşıyan Numan tarafından verilme çalışılmıştır. Numan Konferansta olup bitenleri de değerlendirmektedir.

Tarafımdan yazılmış bulunan "Lozan Oyunu- Bir Diploması Mücadelesinin Öyküsü" bu konuda kaleme alınmış üçüncü oyunu teşkil etmektedir. Açık, anlatımsal, göstermecı ve belgesel bir nitelik taşıyan, 13 tablodan oluşan bu oyunda İsmet Paşa'nın diplomat kimliği çerçevesinde, çok önemli bir Konferansta karşı karşıya kaldığı sorunların üstesinden gelmek için gerçekleştirdiği mücadele sergilenmeye çalışılmıştır. Bu oyunu yazarken oyun yazma konusu ve teknikleri üzerinde kaleme alınmış eserlere de başvurulmuştur. Bu alanda teorik bilgi de elde etmeye çalışılmıştır. Bu cümleden olarak, Genç Oyun Yazarına Mektup⁶ Oyun Yazarı⁷, Piyes Yazma Sanatı⁸, Oyun ve Senaryo Yazma Tekniği⁹, Dram Sanatı¹⁰, Le Théâtre¹¹ adlı eserlerden yararlanılmıştır. Epik değerler hakkında Patrice Pavis'in "Dictionnaire du Théâtre"ından bilgi alınmıştır¹².

Diğer taraftan, anlatımsal oyunun en önemli siması Brecht hakkında bilgi elde etmek amacıyla Frédéric Ewen ile Martin Esslin'in eserlerinden yararlanmaya çalışılmıştır¹³.

Yazmak istediğim oyun tarihsel bir dram niteliğini de taşıyacağı cihetle bu konuda Hülya Nutku tarafından kaleme alınmış doktora tezinden de istifade ettim.¹⁴ Bu tezde, tarih-tiyatro ilişkisi I. Bölümde Tarihsel Dram başlığı altında, Tarihsel Dram Yazarı ise II. Bölümde ele alınarak incelenmiştir. Yazara göre, tarihsel oyun sanatçı-

⁶ Bax, C. çeviren Suat Taşer, **Genç Oyun Yazarına Mektup**, Ankara, 1964, s.44

⁷ Nutku, Özdemir, **Oyun Yazarı**, İzlem Yayınları, İstanbul, 1965, s.128

⁸ Egri, Lajos, **Piyes Yazma Sanatı**, İstanbul, 1996, s.352.

⁹ Özakman, Turgut, **Oyun ve Senaryo Yazma Tekniği**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998 s.329

¹⁰ Nutku, Özdemir, **Dram Sanatı**, İstanbul, 2001, 285 sayfa. Özellikle V. B.s.162-194

¹¹ Hubert, Marie-Claude, **Le Théâtre**, Paris, 1988, 187 sayfa. Özellikle I. B. s.7-31

¹² Pavis, Patrice, **Dictionnaire du Théâtre**, Paris, 1980 s. 129-133

¹³ Even, Frédéric, **Bertolt Brecht, Sa vie, Son art, son temps**, Paris, s.1973,

Esslin, Martin **Bertolt Brecht**, Paris, 1971, s.437

¹⁴ Nutku, Hülya, **Tarihsel Dram ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Tarihsel Dram Modelleri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne ve Görüntü Sanatları Bölümü Tiyatro Ana Sanat Dalı'na sunulan Doktora Tezi**, İzmir, 1983, s.454

nın tarihe bakışı ve onu malzeme olarak değerlendirmesiyle ortaya çıkmaktadır, tarih insanın kendini bilmesine yaramakta ve geçmiş yılları anımsamak yerine insana geleceği gösterecek tarih bilincini vermeyi amaçlamaktadır.¹⁵

Hülya Nutku, tiyatronun tarihten yararlandığını ancak tarihe teslim olmadığını vurgulamakta ve tarihsel dramların tarihe can ve kan veren bir sanatsal yaklaşım oluşturduklarını ileri sürmekte, tarihsel dramın politik ortamı ele alırken, onu yaratan güçleri ve gelecek ile ilgili değerlendirmeleri yaparken ulusal sorunlara eğildiğini ve bu şekilde de ulusal bir kimlik de kazandığını ifade etmektedir.¹⁶ Lozan Oyunu kalem alınırken, epik, belgesel nitelik taşıyan oyunlardan başka, tarihsel dramlar da okunmuştur. Türk tiyatrosunda önemli addedilebilecek tarihi eserler incelenmiştir. Ayrıca, oyun yazımı açısından faydalı görülen, tez danışmanımca önerilen eserler de okunmuştur. Bu çerçevede incelenmiş bulunan tiyatro eserleri şunlardır: Orhan Asena “Hürrem Sultan”¹⁷, “Simavnalı Şeyh Bedreddin”¹⁸, Celal Esat Arseven “ III. Selim”¹⁹, A. Turan Oflazoğlu “Deli İbrahim”²⁰, “Genç Osman”²¹, Güngör Dilmen “Deli Dumrul”, “Akad’ın Yayı”²², “Aşkımız Aksaray’ın En Büyük Yangını”, “Kurban”, “Bağdat Hatun”²³.

“Midas’ın Kulakları”, “Midas’ın Altınları”, “Midas’ın Kördüğümü”²⁴, “Devlet ve İnsan”, “İttihat ve Terakki”, “Hakimiyet-i Milliye Aşevi”²⁵, Turgut Özakman “Sarıpınar 1914”, “Fehim Paşa Konağı”, “Resimli Osmanlı Tarihi”, “Bir Şehnaz Oyun”²⁶, “Ocak”²⁷, Haldun Taner “Keşanlı Ali Destanı”²⁸, Bertolt Brecht “Cesaret

¹⁵ İbid, s, 31

¹⁶ ibid, s, 77

¹⁷ Asena , Orhan, **Hürrem Sultan**, Telif Tiyatro Eserleri Serisi Ankara, 1960, s.96

¹⁸ Asena , Orhan, **Simavnalı Şeyh Bedreddin**, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 1993,s. 90

¹⁹ Arseven, Celal Esat, **III. Selim**, Tarihi Piyes 2 Perde, Kültür Bakanlığı Yayını Ankara, 2002, s.74

²⁰ Oflazoğlu, A. Turan , **Deli İbrahim**, Adam Yayınları, İstanbul 1983, s.133

²¹ Oflazoğlu , Turan, **Genç Osman**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1994, s.149

²² Dilmen, Güngör, **Toplu Oyunlar 4**, Mitos Boyut Tiyatro Dizisi, İstanbul, 1998, s.167

²³ Dilmen, Güngör, **Toplu Oyunları 2**, Mitos Boyut Tiyatro Dizisi, İstanbul 1996, s.279

²⁴ Dilmen, Güngör, **Toplu Oyunları 1**, Mitos Boyut Tiyatro Dizisi, İstanbul 2000, s.272

²⁵ Dilmen, Güngör, **Toplu Oyunları 6**, Mitos Boyut Tiyatro Dizisi, İstanbul 2003, s.286

²⁶ Özakman, Turgut, **Toplu Oyunları 2**, Boyut Tiyatro Dizisi, İstanbul 1992, s.266

²⁷ Özakman, Turgut, **Toplu Oyunları 1**, Boyut Tiyatro Dizisi, İstanbul 2002, s.85-148

²⁸ Taner, Haldun, **Keşanlı Ali Destanı**, İzlem Yayınevi, İstanbul 1964, s.140

Ana ve Çocukları”²⁹, “Üç Kuruşluk Opera”³⁰, “Sezuan’ın İyi İnsanı”³¹, “Kafkas Tebeşir Dairesi”³², “Arturo Ui’nin Yükselişi”³³, Ferhan Şensoy “Şahları da Vururlar”³⁴. “Arthur Miller Death Of A Salesman”³⁵, “Bütün Oğullarım”, “Cadı Kazanı”³⁶, Jean Anouilh “Becket”³⁷, Eugene Ionesco “Macbett”³⁸, William Shakespeare “The Tragedy of Macbett”³⁹.

İncelenmiş bulunan yukarıdaki eserler ışığında, açık, anlatımsal, göstermeci ve belgesel nitelik taşıyan bir oyun kaleme alınırken her şeyden önce Brecht’in eserlerindeki biçim üzerinde durulmuş, oyun bölümleri, diyaloglarda kullanılan ifadeler, ele alınan konularda karakterlerin özellikleri irdelenmiştir. Lozan Oyunu’nda, Brecht’in oyunlarında yer verdiği şarkıların da kullanılması düşünülmüş ancak oyunun mahiyeti, şarkıyı kaldıramayacağı düşünülerek bundan vazgeçilmiştir. Lozan Oyunu’nda, oyunun epik niteliği iki anlatıcı ile daha belirginleştirilmiştir. Anlatıcılardan birisi Türk gazetecisidir ve konulara bakışı ile sorunları sunuşu daha ziyade Türk çıkarları ile ilintilidir. Diğer anlatıcı Amerikalı diplomattır ve bakış açısı ile sorunları izah edişi daha objektif bir nitelik taşımaktadır ve oyunun izleyicilerce iyi anlaşılmasını mümkün kılmaktadır. Bu ikili bakış, diyalektik yaklaşımı, Brecht’in tekniğini yansıtmaktadır.

Lozan Oyunu, daha evvel belirtildiği üzere, hatırat, arşiv malzemesi, İnönü ailesi fertlerince yazılan biyografi ile çeşitli tarihçilerin Lozan ile ilgili değerlendirmelerini gözönünde tutarak kaleme alınmıştır. Oyunun belgesel niteliğini oluşturan bu kaynaklara ilaveten, sinemadan da yararlanılmak suretiyle oyuna “tarihi bir bilinç” verilmek isten-

²⁹ Brecht, Bertolt, **Cesaret Ana ve Çocukları**, Ara Yayıncılık, İstanbul 1992, s. 125

³⁰ Brecht, Bertolt, **Bütün Oyunlar Cilt III** Boyut, İstanbul 1997, s.7-79

³¹ Brecht, Bertolt, **Bütün Oyunları Cilt 8**, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 1998, s. 157-244

³² Brecht, Bertolt, **Bütün Oyunları Cilt 11**, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 1997, s. 7-158

³³ Brecht, Bertolt, **Bütün Oyunları Cilt 9**, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2000, s.89-195

³⁴ Şensoy, Ferhan, “**Şahları da Vururlar**”, İstanbul, 1995, s.166

³⁵ Miller, Arthur, **Death Of A Salesman**, Penguin Books, London 1961, s.112

³⁶ Miller, Arthur, **Seçilmiş Oyunlar I**, Adam Yayınları, İstanbul 1982, s. 27-111, 239-375

³⁷ Anouilh, Jean, **Becket**, Eyre Methuen Yayınları, London, 1971, s.116

³⁸ Ionesco, Eugene, **Macbeth**, New York, 1973, s.105

³⁹ Shakespeare, William, **The Tragedy of Macbeth**, Penguin Books, London, 1950, s.124

miş, tarihi olayların birbiriyle irtibatının seyirci tarafından daha iyi anlaşılması amacı güdülmüş, bu şekilde eser derinleştirilmiş ve daha da epikleştirilmiştir.

Lozan Oyunu'nun tarihsel dram niteliği taşıdığı gözönüne alınarak, Türk tiyatrosunda tarihsel oyun yazmış yukarıda zikredilen yazarların eserleri dikkatle incelenmiştir. Bu eserlerde özellikle konunun nasıl sunulduğuna, çatışma noktalarının nasıl vurgulandığına, dramın nasıl cereyan ettiğine, tarihi şahsiyetlerin nasıl sergilendiğine ve bunların diyalogları ile zikredilen eserlerde kullanılan dilin niteliğine dikkat edilmiştir.

Güngör Dilmen'in "Devlet ve İnsan" adlı oyunu Mithat Paşa üzerine inşa edilmiştir. Oyunda, Mithat Paşa'nın devlet adamı niteliği irdelenir ve sonunda iktidarı nasıl kaybettiği, Sultan II. Abdulhamit ile ilişkileri çerçevesinde anlatılmaya çalışılır. Dilmen'in diyalogları kısa, anlaşılır ve Türkçesi son derece akıcıdır. Bu eserdeki Mithat Paşa'nın karakteri, davranış ve konuşma stilinden Lozan Oyunu'nda İsmet Paşa'nın konuşmaları kaleme alınırken yararlanılmıştır. Aynı şekilde, Dilmen'in diğer bir tarihi dram olan İttihat ve Terraki adlı eseri de hem dil hem diyaloglar bakımından Lozan Oyunu'nda esin kaynağı olmuştur.

Turgut Özakman'ın "Sarıpınar 1914", "Fehim Paşa Konağı", "Resimli Osmanlı Tarihi" adlı eserlerinden diyalogların kuruluşu, anlatıcının sunuş şekli, dildeki akıcılık, konuşma örgüsü, yaratılan kişilerin tipleri açılarından yararlanılmıştır.

Orhan Asena'nın "Hürrem Sultan" adlı eserinde ele alınan karakterlerden, bunların birbirleriyle çatışmalarından Lozan Oyunu'nda istifade edilmiştir. Nitekim, oyunda Hürrem Sultan, Hürrem ile Kanuni'nin ilişkileri, bu iki kişinin özellikleri, istekleri, duyguları açık ve belirgin şekilde yazar tarafından işlenmiştir. Celal Esat Arseven'in III. Selim adlı oyununda yeralan Cevri, Selim, Kabakçı karakterleri de hem özellik, istek hem duygu bakımlarından sergiledikleri açıklık açısından seyirci tarafından rahatlıkla anlaşılabilir niteliktedir. Başka bir deyişle, her iki oyunda

yazarlar dramatik kişilerini kesin çizgilerle ortaya koymaktadırlar. Yazarlarca yaratılan kişiler, oyunlarının özüne de uygun düşmektedir.

Lozan Oyunu'nda İsmet Paşa ile Mevhibe Hanımın ilişkilerinde sergilenmeye çalışılan duygu ve düşünceler, aynı şekilde, Nilüfer ile Hayrettin'in kişilikleri hakkında vurgulananlar, nihayet, Ayşe ile Dimitri'nin aşkları ve davranışları sonunda ortaya çıkan kişiliklerinde yukarıda zikredilen iki eserde görülen açıklık esin kaynağını teşkil etmiştir.

Turgut Özakman'ın Ocak adlı oyunu üç bölümden meydana gelmektedir. Oyunda eski, yeni, geleneksel ve modern aile çatışması belli bir açıdan değerlendirilir. Bölümlerde olaylar dizisi aksiyona biçim verirken son derece sağlam doku arzeder ve akıcıdır. Ocak'da öykünün düzenlendiği sağlam doku Lozan Oyunu'nda örnek alınmaya çalışılmış, tarihi olaylar dizisinin akışının sağlam bir temele dayandırılmasında Ocak Oyunu gözönünde tutulmuştur.

BÖLÜM III:

LOZAN OYUNU

Bir Diplomasi Mücadelesinin Öyküsü

BİRİNCİ TABLO

Lozan Barış Antlaşmasınının 24 Temmuz 1923 Salı günü Lozan Üniversitesinin bulunduğu Rumine Sarayının Büyük Salonunda imzalanmasından sonra, bu salonun hemen önünde konferansa katılan Türk Heyeti hatıra fotoğrafı çektirmektedir.

Arka salonda konferans gürültüsü daha kesilmemiştir. Heyette İsmet Paşa, Dr Rıza Nur, Hasan (Saka) Bey, Mehmet Münir (Ertegün) Bey, Tahsin Taner Bey, Teyfik (Bıyıklıoğlu) Bey, Mustafa Şeref (Özkan) Bey, Ali Şefik (Başman) Bey, Mehmet Nusret (Metya) Bey, Fuad (Ağralı) Bey, Nihat Reşat (Belger) Bey, Yusuf Hikmet (Bayur) Bey, Hüseyin (Pektaş) Bey, Ali Fuad (Türkgeldi) Bey, yer almaktadır. Bu gruptan İsmet Paşa, Dr Rıza Nur ve Hasan Saka sahne önüne doğru ilerler. Işık bu üç kişi üzerine odaklanır.

İsmet Paşa:

(Durgun ve düşüncelidir. Diğer iki kişiye bakarak)

Elimizden geleni yaptık. Tam istediğimiz olmadı. Ama barış yapıldı.

Dr.Rıza Nur: Musul'u alamadık. Batı Trakya elimizden kaçtı. Yunanlılardan hakkımız olan savaş tazminatını istediğimiz gibi temin edemedik.

Hasan Saka : Türk tarihine yeni bir sayfa açtınız Paşam.

Dr. Rıza Nur : Batı'nın Osmanlı, Türk ve Müslüman nefreti konferansa hakim-di. Bizi hallaç pamuğu gibi atmak, milli birliğimizi paramparça etmek istediler.

İsmet Paşa :

(Durgun ve düşünceli hali devam etmektedir.)

Balkan savaşından başlayarak bu ana kadar geçen olayları hatırlamaya çalışıyorum.

(Sahnenin arkasında yeralan sinema perdesinde Balkan bozgunundan kaçan, yollarda perişan haldeki Türkler görülmektedir.)

Kaç yıldan beri savaşıyoruz? İstiklal savaşı çok zordu, savaşların en zor olanıydı. *(Biraz durakladıktan sonra düşünceli hali ile devam eder.)*

Barışı yapmamız gerekiyordu. Barışı elde etmek için istemeye istemeye ödün vermek durumunda kaldık.

Dr.Rıza Nur: Ya baskılar? Tahammül hudutlarını aşan baskılar.

İsmet Paşa: Yeniden savaşa başvuramazdık. Direnmeye devam edip Konferansın bir kere daha kesilmesine yol açsaydık yeni bir savaş tehlikesi ile karşı karşıya kalabilirdik.

Dr. Rıza Nur: Bu çaptaki bir Konferans için tecrübemiz yoktu. Evet, çalıştık, didindik. Ama diplomasi mesleğinde acemi idik. Venizelos çok etkili idi.

İsmet Paşa: Elimizdeki bütün imkanları kullandık. Yapmamız gerekenleri yaptık. Ve bu sonucu alabildik.

Dr. Rıza Nur: Osmanlı Hariciyesinden istifade yollarını aramadık. Tecrübeli Osmanlı diplomatlarından yararlanamadık. Bu hata olabilir mi?

İsmet Paşa:

(Heyecanla ses tonunu yükselterek.)

Bize galip muamelesi yapmadılar. Osmanlı devleti ile hesaplaşmaya çalıştılar.

Hasan Saka: Açıkça söylemeler de Sevr'i uygulamak istediler. Biz bunu engelledik

İsmet Paşa:

(Durgunluğa devam etmektedir.)

Yeniden silaha sarılmak bir macera olabilirdi.

Hasan Saka: İngilizler Konferansta hakim durumdaydılar. İstediklerini elde etmek için Konferansa katılan ülkelerle devamlı temasta bulundular.

Dr. Rıza Nur: Curzon, İngiliz çıkarlarını çok iyi korudu. Konferansa katılan bütün ülkelerin karşımızda yeralmaları için çalıştı. Hepsi İngilizlerin söylediklerini tekrar ettiler.

Hasan Saka: Bizi çok uğraştırdılar, ama isteklerinin hepsini kabul ettiremediler. Elde edebileceğimizi elde ettik. Hüzünlenmeyi bırakın, neşeli olun Paşam.

İsmet Paşa: Bütün zorlukların üstesinden gelindi.

Dr. Rıza Nur: Antlaşmanın yürürlüğe girmesi için imzacı ülkelerin parlamen-tolarında da onaylanması gerekiyor. İş daha tamamlanmış değil.

Hasan Saka: Ankara'da Meclis'de zor anlarla karşılaşacağız. Misak-ı Milli hatırlatılacak.

İsmet Paşa: Gazi olmasa işimiz zordu. Belki Antlaşmayı imzalamakta zorlanabilirdik.

Işık ön salondaki üç kişiden sahnenin arkasından öne gelen Lozan Konferansını izlemiş gazeteci Ali Naci (Karacan)'ye odaklanır. İsmet Paşa, Dr Rıza Nur ve Hasan Saka ayakta kendi aralarında sessizce konuşmaya devam ederler.

Ali Naci: Lozan Konferansının sonunda imzalanan antlaşma zor sağlandı. Birinci Dünya Savaşı galipleri İstiklal Savaşı nedeniyle gerçekleştiremediklerini barış masasında elde etmek için tüm imkanlarını kullandılar.

Konferansa katılan İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan, ABD, Japonya, Romanya, Sırp - Hırvat, Sloven Krallığı karşımızda yer aldılar. Onlar Lozan'da bir oyun oynamak, savaş ile gerçekleştiremediklerini konferans masasında elde etmek ve Sevr'i tekrar önümüze sürmek istediler. Sanki düşmanı perişan eden Yunanı denize döken biz değildik. Onlar istedikleri sonucu elde edemediler. Lozan'daki İtilaf Devletleri* temsilcilerinin oyununu İsmet Paşa bozdu. O, bizim Lozan'ımızı şartların elverdiği ölçüde karşı tarafa kabul ettirdi. İşte size Lozan Oyununun kısaca özeti. Gelin şimdi size Lozan'da İsmet Paşa'nın bu mücadelesini, yeni Türkiye'nin bu hesaplaşma öyküsünü görelim.

(Ali Naci olduğu yerde kalır)

(Işık Ali Naci'den sahnenin arkasından öne gelen Lozan Barış Konferansının Birinci Bölümünde Amerika Birleşik Devletler Gözlemci Heyeti üyesi, ikinci Bölümünde ise Heyet Başkanı olan Joseph Grew'e odaklanır.)

Joseph Grew: Lozan Konferansı başarı ile sonuçlandı. Türk milliyetçileri büyük bir diplomatik maharetle müttefikler arası anlaşmazlıklardan da yararlanarak kendi milli bağımsızlıklarına ve amaçlarına aykırı hiçbir konuda ödün vermemek için direndiler. İsmet Paşa, bu diplomasi yarışmasında her taraftan gelen saldırılara karşı bir adım bile geri çekilmeden cesur bir mücadele verdi. İşte size tarafsız bir gözlemcinin ilk değerlendirmesi.

(Joseph Grew olduğu yerde kalır)

* Oyunda, İtilaf Devletleri Temsilcileri, Müttefikler şeklinde tanımlanmıştır.

İKİNCİ TABLO

Lozan Konferansının yapıldığı Ouchy Şatosunun balo salonu. Beethoven'in 9. senfonisi alçak gamda çalmaktadır.

Sahnenin önünde İsmet Paşa, Dr Rıza Nur ile Hasan Saka sahneye doğru üç kişilik bir kanepede yanyana oturmuşlardır. Onların yanında İngiliz delegesi Curzon, Fransız delegesi, Barrère ile İtalyan delegesi Garroni'nin oturacağı üç kişilik boş bir kanepede bulunmaktadır. Gazeteci Ali Naci, Işık eşliğinde sahnenin arkasından öne gelir. Işık ona odaklanmıştır.

Ali Naci: Lozan Konferansı 22 Kasım 1922'de saat 15.30 da Casino Montbenon'da açıldı. Açılış töreninde Birinci Dünya Savaşı galipleri İsmet Paşa'ya söz vermek istemediler. Ancak, bunda başarılı olamadılar. İsmet Paşa Lord Curzon'un konuşmasından hemen sonra kürsüye çıktı. Herkes şaşırды Birinci Dünya Savaşı galipleri Türklerin bu kadar atılgan olmalarını istemiyorlardı. Ve İsmet Paşa dünya kamuoyuna Türk halkının 1914'den beri savaştığını, düşmanlarının Türk topraklarının en zengin ve bakımlı kısımlarını yok etmek için ellerinden gelen herşeyi yaptıklarını, Türk ulusunun insan gücünü aşan fedakârlıklara katlandığını söyledi.

Ali Naci sahneyi terkeder.

Işık Joseph Grew üzerine odaklanır.

Joseph Grew: İsmet Paşa'nın konuşması biraz tehdit edici bir hava taşıyordu. Aslında böyle bir konuşmanın ne yeri ne de zamanıydı. Zira, açılış oturumu törensel bir nitelik taşır. İsmet Paşa, eğer konuşma yapması gerekiyorsa, Cumhurbaşkanı İsviçre'nin misafirperverliği için teşekkür etmekle yetinebilirdi. Batılılar nezdinde bu konuşma kötü bir izlenim bıraktı. Belki de onlar böyle sözler duymağa alışık değillerdi.

Joseph Grew sahneyi terkeder.

İsmet Paşa, Dr.Rıza Nur ve Hasan Saka oturdukları yerden kalkarak sahnenin önüne gelirler. (Işık üçünün üzerine odaklanmıştır.)

İsmet Paşa (Heyecanlı bir şekilde)

İşimiz zor. Tam bağımsız ve hükümran bir ülkeyi yaratmak için çalışacağız. Bu amacı gerçekleştirebilecek miyiz?

Dr. Rıza Nur: *(Düşüncelidir)*

Anadolu ve halkı barış bekliyor. On yıldan beri savaşıyoruz. Artık yeter.

Hasan Saka: Osmanlılar savaşta kazandıklarını barış masasında kaybetmeye alışmışlardı. Biz de aynı akıbete uğramayalım.

İsmet Paşa:

(Aynı heyecanla)

Müttefiklerin birleşmelerini engeller ve bölünmelerini sağlayabilirsek Konferans sırasında görüşlerimizi kabul ettirmemiz kolaylaşır.

Dr.Rıza Nur: Hiç şüphesiz Lord Curzon bütün müttefiklerin aynı sözü söylemeleri için elinden geleni yapacak.

Hasan Saka:

(Başını teyit eder şekilde sallayarak)

Curzon, İtalyan ve Fransızları bu amaç için toplantıya çağırmış.

İsmet Paşa:

(Ceketinin cebinden çıkardığı kağıda bakarak)

Talimatımıza göre burada işimiz zor, mücadelemiz çetin olacak.

Arka fondaki perdeye talimat başlığı altında, İsmet Paşanın elindeki kağıtta yer alan hususlar, maddeler halinde yansır:

1-Misak-i Milli'nin öngördüğü sınırların bu konferans tarafından da kabul edilmesini sağlamak.

2-Ermenilerin topraklarımızla ilgili talepleri reddedilecek..

3-Süleymaniye, Kerkük ve Musul Türkiye'ye ait olacak.

4-Suriye ile ortak sınır daha güneye ve güneydoğuya çekilmeli.

5-Anadolu'ya yakın adalar bize verilmeli.

6-Doğu Trakya'da 1914 sınırı ve Batı Trakya'da plebisit yapılması sağlanmalıdır.

7-Boğazlarda ya da Gelibolu Yarımadası'nda yabancı asker bulundurulmayacak.

8-Kapitülasyonlar reddedilecek.

9-Azınlıklar sorununun çözümü için nüfus mübadelesi yolu önerilecek.

10-Osmanlı genel borcu, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan ülkeler arasında eşit olarak bölüştürülecek.

11-Türklerin genel borcu Yunanistan'dan istenecek savaş tazminatına karşılık silinecek.

12-Duyun-u Umumiye kaldırılacak.

13-Türk ordu ve donanmasında kısıntı yapılmayacak.

14-Türkiye'de yabancı kuruluşlar Türk Kanunlarına tabi tutulacak.

15-İslam Cemaat ve Vakıflarının hakları, eski antlaşmalara göre sağlanacak.

16- Bizden ayrılan ülkeler için Misak-ı Milli'nin ilgili maddesi geçerli olacak.

Dr.Rıza Nur: Bu konferans ne kadar sürecek?

İsmet Paşa: Barış imzalanana kadar. İstedığımız barışa ulaşmak için elimizden gelen herşeyi yapmamız gerekiyor.

Hasan Saka: İşimizin çok zor olduğunun bilinci içindeyiz.

Dr.Rıza Nur: Uzlaşmayı aramayı da ihmal etmemek lazım.

İsmet Paşa: *(Arkadaşlarına dönerek)*

Kapitülasyonlar bizi çok uğraştıracak.

Dr .Rıza Nur:

(İsmet Paşa'nın gözlerine bakarak)

En zor iş bu. İngiliz, Fransız, İtalyan hatta Almanı bile bunları kaldırtmamak için mücadele edecekler.

İsmet Paşa:

(Her iki arkadaşının ellerini tutarak)

Bu mücadeleyi kazanmaktan başka seçeneğimiz yok. Tam bağımsız yepyeni bir ülke yaratmak için buradayız. Bunu aklımızdan çıkartmayalım.

Dr. Rıza Nur: Misak-ı Milli'yi gerçekleştirebilecek miyiz?

Hasan Saka: Tarih önünde hesap vermek durumunda kalacağız. Bu nedenle, büyük bir sorumluluk altına giriyoruz.

İsmet Paşa: Çok dikkatli olmalıyız. Karşımızdakilerin çevirmek isteyecekleri dolaplarla başetmek dirayetini göstermeliyiz.

Dr.Rıza Nur: Curzon, Barrère ve Garroni deneyimli ve muktedir diplomatlar.

Hasan Saka: Biz diplomasi sanatını bilmiyoruz.

İsmet Paşa: Zorlanacağız. Düvel-i Muazzama ile mücadelede savaşı kazanan taraf olma kozumuzu iyi kullanabilirsek önemli sorunları lehimizde sonuçlandırabiliriz.

(Her üçü de ışık eşliğinde kalktıkları koltuğa geri dönerek otururlar.)

Işık, sahneye giren şık giyimli bir Osmanlı efendisi ile yanındaki güzel kız üzerine odaklanır. Her ikisi de sahnenin önünde yeralan iki kişilik tabureye yanyana otururlar. Erkek bir Osmanlı Nazırının oğlu, kız ise nişanlısıdır.

Hayrettin:

(Sıkıntı içindedir ve bir noktaya gözünü diker)

Zat-1 Şahane ülkeyi terketmiş, Devlet-i Ali tarihe karıştı. Kemalistler Ali Kemal'i linç etmişler. Kimbilir biz de belki eski bir nazırın oğlu olarak son anlarımızı yaşıyoruz.

Nilüfer: Milliyetçilerin başarısından memnun olmamışa benziyorsunuz.

Hayrettin: Biraderim, Ali Kemal'in Özel Kalem Müdürü idi. Bu cinayeti duyunca üzüntüsünden kendinden geçti.

Nilüfer: Benim de kardeşimin Anadolu'ya geçtiğini ve Mustafa Kemal Paşa'ya katıldığını sana söylemiştim. Son zamanlarda ondan haber alamadık. Ne oldu acaba, hayatta mı yoksa şehit mi oldu. Annem ve babamın ağızlarını bıçak açmıyor. Hiç uyuyamıyorlar zavallılar. Hep haber bekliyorlar.

Hayrettin: Ben kendimi hep Osmanlı bildim ve bundan şeref duydum. Koca Osmanlı Devleti kayboldu. Bu kimliği muhafaza etmek istiyorum.

Nilüfer: Sevabı ve günahı ile Osmanlılar tarihteki yerlerini aldılar. Şimdi Anadolu'da yepyeni bir ülke tarih sahnesine çıkıyor.

Hayrettin: İşler karışık, İsmet Paşa Lozan'a gitmiş. Abdülmecid Efendi Halife ilan edilmiş.

Nilüfer: Artık bundan sonra Osmanlı yok sadece Türk var.

Hayrettin: Beybabam büyük bir korku içinde. İstikbali karanlık görüyor.

Nilüfer: Korkacak bir şeyiniz mi var?

Hayrettin: İhtilalden her şey beklerim.

Nilüfer: Kemalistler Rus ihtilalcileri değiller.

Hayrettin: İstanbul elimizde kalabilecek mi?

Nilüfer: Tabii kalacak, Mustafa Kemal İstanbul'a girmeye hazırlanmış.

Hayrettin: Ben ne yapacağım? Önümüzdeki bu yeni dönem neler ihtiva ediyor?

Birçok soru işareti değil mi?

Nilüfer:

(Başını nişanlısının omuzuna koyarak)

Hep ben diyorsun. Biz demek zamanı daha gelmedi mi?

Hayrettin: Herşeyden emin görünüyorsunuz. İstikbal hakkında endişeleriniz yok. Sizin de pederiniz Anadolu'ya karşı idi değil mi?

Nilüfer: İlk başta evet, daha sonra kardeşim Anadolu'ya geçince eski tutumlarını değiştirdiler. Ama ilişkilerimizde babamın düşüncesinin önemi ne?

Hayrettin:

(Biraz suskunluktan sonra)

Evleneceğim kimseyi iyi bilmek isterim.

Nilüfer:

(Sert bir ifade ile)

Sevgimden şüpheniz mi var?

Hayrettin:

(Sessiz bir şekilde)

Ülkede kalıp kalamayacağımı düşünüyorum.

Nilüfer: Bu nereden çıktı? Bundan bana bahsetmemiştiniz.

Hayrettin: Toplumun en önlerinde yer alırken birden en arkalara itilmekten çekiniyorum.

Nilüfer: Kendimizi yeni şartlara uyduracağız. Çekinilecek bir şey yok ortada.

Hayrettin: Önümüzdeki dönemde karşılaşılabileceğimiz tehlikeleri hiç küçümsememek lazım. Yurt dışına çıkmak daha akıllı bir davranış gibi görünüyor bana.

Nilüfer: Nereye gitmeyi düşünüyorsunuz?

Hayrettin: Bir süre Paris'te yaşamak istiyorum. Yeni rejimin neler yaptığını görmek için. Korkulacak bir şey yoksa tabii ki memlekete döneceğim.

Nilüfer:

(Üzüntülü, ağlarcasına)

Benim bu planlarınızda yerim yok mu? Evlenemeyecek miyiz?

Hayrettin: Nasıl geçinebiliriz? Ne yapabilirim? Sizi üzmem istemem.

Nilüfer: Sizi anlayamıyorum. Paris'te ne yapacaksınız? Burada geçimden bahsediyorsunuz. Ailenizin akarı var.

Hayrettin: Elimizde ne kalacak. Hiç bir şey belli değil.

Nilüfer:

(Nişanlısının ellerini tutarak)

Bu ülke bizim vatanımız. Paris neresi, orası bir dost diyar mı sanki? Evleniriz, vakit çabuk geçiyor. Her şey normale avdet edecek. Merak etme. Babam da bize yardım eder. Kal burada lütfen.

Işık söner.

Işık, bu defa, sahnenin arkasından sahne önüne gelen Yunan Başdelegesi Venizelos ile yardımcısı Kaklamanos üzerine odaklanır.

Venizelos:

(Üzüntü ve teredditle karışık bir ifade ile)

Curzon bizi yalnız bırakmayacakmış, Sevr şartlarını kabul etmeleri için Türklere baskı yapacakmış

Kaklamanos: İngilizlere güvenmiyorum. Bizi Anadolu'da yalnız bıraktılar.

Venizelos: Sezarın hakkını Sezara vermek lazım. Loyd George elinden geleni yaptı. Para, mühimmat ve araç gereç yardımında bulundu. Ama ordu başarılı olamadı. *(Biraz duraklar)* Ve herşey mahvoldu.

Kaklamanos: Biz savaşta yenildik. İstesek de istemesek de gerçek bu. İngilizlerin bize savaş galibi gibi davranmaları eşyanın tabiatına aykırı.

Venizelos:

(Müteredit bir ifade ile)

Niye kuvvet ve nüfuz onların elinde. Konferansa katılan diğer ülkeler onların sözünden dışarı çıkamazlar.

Kaklamanos:

(Soru soran bir ifade ile)

Fransızlar ve İtalyanlar İngilizlerin arkasından daha ne kadar giderler? Fransızlar Franklin Bouillon aracılığıyla Kemalistler ile anlaşmış durumdadılar. İtalyanlar da biliyorsunuz İzmir'e çıkmamızdan hiç hoşnut kalmamışlardı.

Venizelos:

(Hep müteredittir.)

Barışı bir an evvel sağlamalıyız. Ülkemiz de karışık.

(Arka fondaki sinema perdesinde Yunanistan'da Ön Asya bozgununun etkilerini belirten sahneler gösterilir. Halkın saray önünde toplanarak Hükümeti protesto etmesi canlandırılır.)

Kaklamanos: *(Heyecanlı bir şekilde)*

Türkler ile anlaşmaktan başka seçeneğimiz yok. Yeniden savaşabilir miyiz? Hangi Hükümet bu yönde karar alabilir? Barış olmadan nasıl Atina'ya dönebiliriz? Anadolu macerasının bozgun ile biteceğini sözüne güvenilir generallerimiz hep söylediler.

Venizelos: Başaramadık. "Megali İdea" akli selim ve doğru düşünmemizi ortadan kaldırdı.

Kaklamanos: Bu defa Türkler ile barışmakta geç davranmayalım ve İngilizler'in kendi hesaplarına alet olmayalım. Gerçekçiliği elden bırakmayalım. Biz mağlubuz. Bunu unutmayalım.

Venizelos: Bu konferansı en az zararlı sonuçlandırmaya bakmalıyız. Gerekirse İsmet Paşa ile bizzat konuşacağım.

Kaklamanos: Kemalistler büyük bir başarı sağladılar. Üstelik Mustafa Kemal de çok akıllı bir adam. İsmet Paşa'yı da gördük, O da az değil. Ben İngilizler'in her istediklerini elde edebileceklerini sanmıyorum.

Venizelos:

(Aniden aklına gelmiştir.)

Türkler Selanik'i isteyebilirler. Bu konuda müttefiklere nota ile başvurarak böyle bir olasılığa karşı onları uyaralım.

Kaklamanos: Mustafa Kemal Selanik'li, bundan dolayı mı böyle bir ihtimal üzerinde duruyorsunuz?

Venizelos: Böyle bir durum ile karşılaşabiliriz.

Kaklamanos: Mustafa Kemal realist bir adam. Ben böyle bir duruma ihtimal vermiyorum ama talimatınızı yerine getiririm.

Venizelos:

(Sert bir ifade ile)

Böyle bir talep derhal reddedilmelidir. Küçük Asya faciasını en az zararla kapatmalıyız.

Kaklamanos:

(Düşünceli bir ifade ile)

Bunun için gerekli mücadeleyi göstereceğiz. Ancak, gerçekçi olmayı unutmamalıyız. Barışı geciktirmemeliyiz.

Venizelos: Curzon Türkleri Avrupa'nın dışına çıkarmak için ne yapılması gerekiyorsa onu yapacaktır. Gladstone ve Lyod George'un siyaseti bu idi. Curzon da bu çerçevede hareket edecektir.

Kaklamanos:

(Kendinden emin bir eda ile)

Evet ama, İngilizler'in pragmatik olduklarını unutmayalım. Yani, İngilizler'e bu defa da güvenip ortada kalmayalım. İngiliz halkı barış istiyor. Kararlarında kamu oylarını ve Hint Müslümanlarını göz önünde bulunduracaklardır.

Venizelos:

(Ciddi bir tavır içinde)

İngilizler için Hint Müslümanları çok önemli.

Kaklamanos: Çok önemli tabii. Anadolu'da beklediğiniz İngiliz yardımını Hint Müslümanlarından gelecek muhtemel tepkiler engelledi.

Venizelos: *(Aynı ciddiyetle)*

Evet, durum umduğumuz gibi gelişmeyebilir.

Kaklamanos: Bu nedenle gerçekçi olmayı elden bırakmayalım.

(Işık eşliğinde Joseph Grew sahnenin önüne gelir)

Joseph Grew: Lyod George, Gladstone geleneğine uygun bir şekilde, kendini Hellenizme kaptırmıştı. O, "barbar Türkler'den nefret ediyordu. Türklerin "bitmiş ve tükenmiş" olduklarına inanıyordu. Onun heyecan ve hırs dolu yaradılışı, Şark Meselesini iyi bilen etrafındaki teknisyenlerin sözlerini dinlemeyi önledi. Curzon da aynı düşünceyi taşıyordu. Ayrıca çok yukardan bakıyordu herkese, Şark sözkonusu olunca bu yukarıdan bakış daha da keskinleşiyordu. O, "A Most Superior Person", en yüksek insandı.

(Joseph Grew sahneyi terkeder)

Işık eşliğinde, biri erkek diğeri kadın iki Anadolu genci sahnenin önüne gelirler. Ayaktadırlar.

Işık onlara odaklanmıştır.

Dimitri:

(Üzgün bir haldedir.)

Rumlar hata ettiler. Yunan ordusu ile işbirliği yaptılar. Cezalarını çekiyorlar. Ama kurunun yanında yaş da yanıyor.

Ayşe: Çok yanlış yaptılar.

Dimitri:

(Üzüntüsü devam etmektedir.)

Asırlar boyu bu topraklarda beraber yaşadık. Yunan'ın akıl dışı ihtirası bizi de mahvetti.

Ayşe: Annemden duydum sizinkiler Anadolu'dan Yunanistan'a göç edeceklermiş.

Dimitri:

(Ayşe'yi dinlememektedir)

Papazlar yanlış iş yaptılar. Yunanlılar lehine halkı kışkırttılar. Sonuçta halk kaybetti.

Ayşe: Bize ne olacak Dimitri. Sen buradan gitmiyorsun değil mi?

Dimitri: Nasıl seni terkedip gidebilirim? Bu ortamda annem ve babam seni sevdiğimi duysalar herhalde beni keserlerdi.

Ayşe: Benimkiler de öyle. Ama biz birbirimizi seviyoruz değil mi Dimitri?

Dimitri: Etraf çok karışık. Herkes birbirinin düşmanı. Hoşgörü kayboldu. Bundan sonra birarada yaşamak çok zor.

Ayşe: Annem benim hislerimi biliyor. Yunan istilasası ile o da ilk başlardaki hoşgörüsünü kaybetti. O senin Müslümanlığı kabul etmen ile her şeyin halledileceğini söylüyordu. Bir süreden beri bunu da söylemez oldu. Artık bu konuyu duymak istemiyor.

Dimitri: Benim annem de babam ile evlenmeden evvel bir Türk gencini sevmiş. Ama sonra din farkı gene ortaya çıkmış. Sonuç olumsuz olmuş.

Ayşe:

(Heyecanlanır ve elini Dimitri'ninkinin üzerine koyar)

Dimitri:

(Durgunluğu devanı etmektedir)

Bu güzel toprakları terkedeceğiz. Burada yaşayamayız artık. Kimin yüzüne bakacağız?

Ayşe: Seni seviyorum Dimitri. Büyük zorluklarla sevgimizi koruduk.

Dimitri: Doğru, büyük zorluklarla. Bütün olumsuz koşullara göğüs gererek.

Ayşe: Şimdi ne yapacağız.

Dimitri: Ölürüm de bu toprakları terketmem. Benim geçmişim hep bu topraklarda.

Ayşe:

(Belirsiz bir yere bakarak)

Biz nasıl birleşebiliriz? Ben Müslüman'ım sen Ortodoks'sun *(Biraz durakladıktan sonra)* Sahi biz nasıl birleşebiliriz?

Dimitri: Bu fark şimdi mi aklına geldi. Bunu daha evvel hiç düşünmemiştik değil mi?

Ayşe: Biz belki bir rüyada yaşıyorduk. Yunan saldırısı bizi bu güzel rüyamızdan uyandırdı.

Dimitri:

(Ayşe'ye sarılır)

Ben seni gerçekten seviyorum. Sensiz yaşayamam.

Ayşe: Neden insanlar bölünmüşler? Din, milliyet farklılığı niye?

Dimitri: Bu bölünmeler o kadar derin ki.

Ayşe: Hepsinden önemli din farklılığı.

Dimitri: Hiç şüphesiz din farklılığı çok önemli.

Ayşe: Biz ne yapacağız?

Dimitri: Seninle beraber yaşabileceğimiz başka bir dünyaya gidelim. Amerika'ya gidelim. Orada kimse bize karışamaz.

Ayşe: Hiç bilmediğim, çok uzak bir diyar orası.

Dimitri: Ben her zaman yanında olacağım.

Ayşe: Orada hiç Türk var mı?

Dimitri: Beraber olmamız önemli.

Ayşe: Ama ben katiyetle Yunanistan'a gelmem. Sana olan sevgimi içime gömerek burada yaşamaya devam ederim.

(Işık söner)

İsmet Paşa, Dr Rıza Nur ve Hasan Saka ışık eşliğinde sahneye girerler ve yanyana iki kanepeden birine yerleşirler. Biraz sonra ışık altında Curzon, Barrère ve Garroni de sahnenin önüne gelirler.

Curzon:

(Ciddi ve yukarıdan bakan bir eda ile)

Bu konferansta bizim için en önemli husus Türklere karşı tek bir vücut halinde hareket etmektir.

Barrère: Çıkarlarımızın bilinci içindeyiz.

Garroni: Kapitülasyonlar çok önemli.

Curzon:

(Aynı eda ile tebessüm ederek)

Türkler kendilerine galip muamelesi yapılmasını bekliyorlar. *(Diğer iki kişiye dönerek)* Büyük Savaş kaybetmiş olduklarını unutuyorlar. *(Gülerek)* Sevr'i hatırlamak istemiyorlar.

Barrère: Türkler Sevr sözcüğünü hiç duymak istemiyorlar. *(Gülerek)* Halbuki porselenleri ne kadar güzeldir.

Curzon: Evet, Sevr'i hissettirmeden uygulama yollarını bulmalıyız. *(Biraz durakladıktan sonra)* Türklerle birbirimiz aleyhine anlaşmaya kalkışmayalım.

Garroni: Çıkarlarımızı kollamalıyız.

Curzon:

(Kendinden emin bir şekilde)

Biliyorsunuz konferansta izleyeceğimiz tutum hakkında elimizde uzmanlarca hazırlanmış bir metin var.

Barrère: Bunu uygulamaya çalışacağız.

Curzon:

(Aynı eda ile)

Yunanistan'ın savunmasını biz üstleneceğiz.

Garroni: Sürprizleri gözardı etmemek lazım.

Curzon: Noel'e kadar antlaşma imzalanmalı ve bu iş bitmeli.

Her üçü de ışık eşliğinde Türk delegasyonunun yanındaki kanepeye yerleşirler.

Ali Naci arkadan ışık eşliğinde sahnenin önüne gelir. Ve rahat bir ifade ile: İsmet Paşa'nın işi zor. Karşısındakiler görüşmeler yoluyla barışı inşa etmek yerine kendi şartlarını zorla kabul ettirmek ve asırların hesaplarını çözüme bağlamak istiyorlar. Galibe mağlup muamelesi yapılabilir mi?

Ali Naci sahneyi terkeder.

ÜÇÜNCÜ TABLO

Ön planda Türk Delegeleri ile İngiliz, Fransız, İtalyan Delegelerinin oturdukları iki kanepede. Işık İsmet Paşa ile Lord Curzon üzerindedir.

Arka plandaki perdede konferansın üç komisyon halinde çalışmalarını sürdürdüğü, birinci komisyonun ülke ve askerlik konularını, ikinci komisyonun yabancılara uygulanacak rejimi, üçüncü komisyonun ise iktisadi ve mali sorunları ele aldığı yazılı olarak belirtilir.

Perdeye bu komisyonlardaki görüşmeler yansır ve tartışmaların sesi yavaş yavaş, tedrici bir şekilde azalır.

İsmet Paşa:

(Doğrularak, biraz heyecanlı bir şekilde)

Musul bize verilmelidir. Batı Trakya için plebisite başvurulmalıdır. İmroz ve Bozcaada ile Semandirek Türkiye'ye iade edilmelidir. Yunanistan'a verilmiş bütün öteki adalar, özellikle Limni, Midilli, Sakız ve Nikonya adaları Yunanistan'dan alınarak özel bir rejim altına konulmalıdır.

Curzon:

(Mağrur bir ifade ile)

Hep istiyorsunuz ve çok istiyorsunuz.

İsmet Paşa: Tabii ki isteyeceğiz. Ben muzaffer bir ülkenin temsilcisiyim. Bunu artık anlamamız gerekir.

Curzon:

(Aynı eda ile)

Aklınıza biraz vermek gelmiyor mu? Paşa hazretleri?

İsmet Paşa: İsteklerim Türkiye Büyük Millet Meclisinden aldığımız talimat doğrultusundadır.

Curzon: Bizim de talimatımızın olduğunu unutmayın.

İsmet Paşa:

(Curzon'un söylediklerini duymamış gibi)

Kapitülasyonların tümüyle sona erdirilmesini istiyoruz.

Garroni:

(Ders verir bir eda ile)

Biliyorsunuz, Türkler kapitülasyonları yabancıları ülkelerine sokmak için kendiliklerinden vermişlerdi.

Barrère: Kapitülasyonlar rejiminin yerine geçebilecek çağdaş bir sistem önerilebilir.

İsmet Paşa: *(Heyecanla)*

Kapitülasyonların özünü olduğu gibi alan ancak bunların adını ve biçimini değiştirecek sistemleri de reddediyoruz.

Curzon:

(Yukarıdan bakan edası ile)

Kapitülasyonların kulağa hoş gelmediklerini kabul ediyorum. Ancak, hem Türkiye'nin hem de yabancıların çıkarları bakımından bir takım güvenceleri içeren bir sistem gerekir.

İsmet Paşa: Türkiye'de yabancıların durumu uygar ve bağımsız ulusların kanunlarına benzer kanunlarla güvence altına alınacaktır.

Garroni: Size nasıl güvenebiliriz?

İsmet Paşa: *(Ciddi bir ifade ile)*

Kapitülasyonlar gibi gayri medeni bir sisteme karşıyız. Bu konudaki baskılarınız bir sonuç vermez.

Curzon:

(Aynı eda ile)

Ne demek istiyorsunuz bu bir tehdit mi?

İsmet Paşa:

(Duymamazlıktan gelir ve konuyu değiştirir)

Osmanlı İmparatorluğunun borçları bu imparatorluğun topraklarından bir parça almış devletler arasında paylaştırılmalıdır. Bu borçların tümüne biz muhatap değiliz.

Barrère: Borçlar çok önemli. Bunların muhakkak ödenmesi gerekiyor.

İsmet Paşa:

(Heyecanla ve sert bir ifade ile)

Biz ancak kendimize düşecek payı öderiz.

Barrère: Müttefiklerin işgal masraflarını ödemeniz gerekiyor.

İsmet Paşa: *(Sert bir ifade ile)*

Yeni Türkiye işgal masraflarını ödemeyi kabul edemez.

Barrère: Bu hususta Mondros Mütarekesinin yedinci maddesini dikkatinize sunarım Paşa Hazretleri.

İsmet Paşa: *(Heyecanla)*

Mondros Mütarekesi yok olmuştur. Onun yerini Mudanya Mütarekesi almıştır. Sizleri gerçekleri görmeye davet ediyorum.

Curzon:

(Aynı mağrur eda ile)

Bizim talimatımız böyle.

İsmet Paşa: Yunan ordusunun Anadolu'da sebep olduğu tahribatın karşılığı olarak Yunanistan tarafından tazminat ödenmesini istiyoruz.

Curzon:

(Sessiz ve gerçekçi bir ifade ile)

Yunanistan'ın maddi kaynakları tükenmiştir. Para nereden bulunacak?

İsmet Paşa : Yunanlılar Anadolu'da geçtikleri her yeri bilinçli olarak tahrip ettiler. Bu insanlık dışı bir tutumdur!

Curzon: Tazminatta ısrar ederseniz, Yunanlılar da Türkiye'den çıkarılan Rumlar için tazminat isteyebilirler. Bunu bana Venizelos söyledi.

İsmet Paşa : Meseleler karıştırılmamalıdır. Yunanlılar Anadolu'da bir insanlık suçu işlemişlerdir. Her tarafı yakıp yıkmışlardır. Selanik'i yaktıkları gibi kaçarak terk ettikleri İzmir'i de yakmaya kalkmışlardır.

Dr. Rıza Nur: Bunların hesabını vermeleri gerekir.

Barrère: Osmanlılar tarafından savaş öncesi müttefiklere verilmiş imtiyazlara önem atfediyoruz.

İsmet Paşa: Onaylanmamış imtiyazları kabul etmiyoruz.

Curzon: Kabul etmeniz lazım.

İsmet Paşa:

(Sesini yükselterek heyecanla)

Ekonomik özgürlüğümüzü engellemek istiyorsunuz. Bağımsız her ulus gibi biz de bütün kısıtlamalara karşıyız.

Curzon: Taleplerimizin hukuki esasları var.

İsmet Paşa:

(Heyecanla ayağa fırlar)

Bu konferans Türklere karşı bir komplo yumağı haline gelmemeli.

Curzon: *(Hayretle)*

Bunu nereden çıkarıyorsunuz?

İsmet Paşa: *(Aynı eda ile)*

Barışa giden yolları birer birer kapatıyorsunuz da ondan.

Diğer delegeler de ayağa kalkarlar ve daha sonra kendi aralarında konuşmaya başlarlar.

(Işık sahnenin önüne gelen Ali Naci'ye odaklanır)

Ali Naci: İşler çıkmaza giriyor, İsmet Paşa ak diyor karşısındakiler kara diyor. Sonuç nasıl alınacak barış nasıl sağlanacak? Eski hesaplarla uğraşanlar yeni durumu kavrayamadıkları müddetçe bu fasit daire nasıl kırılabilir? İsmet Paşa sorunu, Curzon ile başbaşa görüşerek çözmeye çalışır;

(Ali Naci kaybolur)

(Sahnenin önündeki iki kanepenin birine İsmet Paşa, diğerine Curzon oturur. Işık her ikisi üzerine odaklanmıştır.)

İsmet Paşa:

(Karşısındakini ikna etmeye çalışan bir ifade ile)

Barışı arzuluyoruz. Ancak barış pahasına haklarımızdan , özgürlüklerimizden, tam bağımsız bir devlet olmaktan vazgeçmeyeceğiz.

Curzon: *(Mağrur)*

Bu sözleri neden bana söylüyorsunuz?

İsmet Paşa: Her talebimize, her söylediğimize karşı çıkıyorsunuz. Barış hepimiz için gerekli.

Curzon: Bu sözlerinizi nasıl yorumlayayım diye düşünüyorum.

İsmet Paşa: *(Gülerek)*

Sorun yorumu gerektirmeyecek kadar basit.

Curzon: *(Anlamamıştır)*

Nasıl?

İsmet Paşa:

(Ciddi bir tavır ile)

Musul'u istiyoruz. Buradaki petrolün geliri ile geri bırakılmış, yakıp yıkılmış Anadolu'yu imar etmek istiyoruz.

Curzon:

(Koltuğuna gömülür, memnuniyeti yüzünden okunmaktadır)

Musul önemli bir konu.

İsmet Paşa: *(Gülerek)*

Bunun için sizi özel olarak ziyaret ediyorum.

Curzon:

(Alaylı)

Demek paraya ihtiyacınız var.

İsmet Paşa:

(Ciddi)

Evet, Yunanlı'nın yakıp yıktığı Anadolu için.

Curzon:

(Mağrur)

Aradığınız bu para Londra'dadır.

İsmet Paşa: *(Hayretle)*

Anlamadım.

Curzon: Bu kadar yıllık devlet tecrübeme dayanarak size şunu söyleyeyim, para isteyen herkes Londra'ya başvurur. Siz de eninde sonunda bu yolu deneyeceksiniz.

İsmet Paşa: (*Hayretle*)

Ben Yunanlı'dan alınacak paradan bahsediyorum.

Curzon:

(*Söyleneni hiç duymamış gibidir*)

Özellikle, hükümetleriniz kurulup programlarını uygulamaya geçtikleri zaman paraya ihtiyaç duyulur. İşte bu para Londra'dadır.

İsmet Paşa: Söylediklerinizi anlamıyorum. Londra'dan size bahseden oldu mu?

Curzon:

(*Aynı duyarsızlık içinde*)

Para bizde (*Biraz duraklayarak*) Konferansta, anlaşmazlıklarımızı sergilemek yerine özel olarak yapacağımız temaslarda birçok sorunu çözebiliriz. (*Gülümseyerek*) Bu şekilde bizden kolay para bulma yolunu da açmış olursunuz.

Ali Naci sahnenin önüne gelir. Işık ona odaklanmıştır.

Ali Naci:

Asker İsmet Paşa diplomat olunca yeni statüsünün icaplarını hemen kavradı. İngilizlerin konferansa hakim olduklarını gördü. Onları ikna ederek önemli sorunlara çözüm yolları bulabileceğini düşündü. Curzon'u bunun için ziyaret etti. Ama onun kendisine rüşvet teklif edebileceğini hiç düşünmedi.

Ali Naci çıkar.

Joseph Grew sahnenin önüne gelir. Işık ona odaklanmıştır.

Joseph Grew:

İsmet Paşa bir diplomattan ziyade bir asker edasıyla konuşuyordu. Venizelos, kendisinden hoşlanalım ya da hoşlanmayalım, her durumda dikkati çeken bir adamdı. Ne zaman konuşsa ona kulak kabartıyorduk. Ve güven dolu, berrak hitabeti ile ikna gücüne sahipti. Bu nitelik ona üstünlük sağlıyordu.

Joseph Grew çıkar.

DÖRDÜNCÜ TABLO

Sahnenin önündeki bir bölüm İsmet Paşa'nın Lozan Palas'taki odasını yansıtır. Sahnenin önünde bir çalışma masası, bir koltuk, ufak bir masa üzerinde bir satranç tahtası ve bunun önünde ve arkasında birer sandalye, yatak, gardırop ve büyük boy bir ayna ve önünde bir tabure bulunmaktadır. Çalışma masası üzerinde elektrikli lamba yanmaktadır, buradaki saat gece yarısını çalar. Koltukta oturan İsmet Paşa kalkarak ileride bir sehpa yeralan gramofona bir plak koyar. Mozart'ın "Bir küçük akşam müziği" çalmaya başlar. Üzüntülüdür, sahnenin bir ucundan diğer ucuna düşünceli bir şekilde ağır ağır yürüdüktan sonra satranç tahtasının önündeki sandalyeye oturur yüzü sahneye çevrilidir. Dikkatle tahtaya bakar eliyle taşlarla oynar, bir ara Şah diye bağırır ve kendi kendine konuşur.

İsmet Paşa: (Üzüntü içinde)

Asırların hesabıyla ilgililer. Hep almak, hiç vermek istemiyorlar. İngilizler Musul'u bize vermeğe yanaşmıyorlar. Fransızlar mali konularda uzlaşma niyetinde değiller. (Eliyle taşlarla oynamaktadır) Hepsi kapitülasyonlarda ısrar ediyorlar. (Endişeli) Barış nasıl sağlanacak. (Ayağa kalkar ve gözü aynaya ilişir, yaklaşarak dikkatle bakar) Saçlarım beyazlaşıyor. (Elleriyle saçlarını yoklar. Ayna önünden ayrılarak koltuğa oturur, öne eğilerek başını elleri arasına alır) Sıkıntıdan patlayacağım. Ankara'ya yolladığım telgraflara cevap alamıyorum. Ne yapacağım, bu işi nasıl sonuçlandıracağım?

(Kapı çalınır, İsmet Paşa kendi dünyasından uyanır)

İsmet Paşa: (Buyrun)

Kapı açılır yaveri elindeki dosya ile içeri girer.

Yaver: İsviçre basınında Konferans hakkında çıkan yazıları getirdim.

İsmet Paşa:

(*Oturduğu yerden doğrularak*)

İlginç yazılar var mı?

Yaver: Pek iç açıcı değil. Konferans süresiz kesilirse yeniden silaha sarılacağımız, Musul'a yürümeye hazırlandığımız, Gazi'nin teftiş gezilerini yarıda kesip İzmir'den Ankara'ya döndüğü yolunda haberler var.

İsmet Paşa:

(*Tekrar kendi dünyasına dönmüştür, endişeli bir ifade ile*)

İngilizler sertleşiyorlar, bizi yıldırabileceklerini ve Musul'dan vazgeçirebileceklerini sanıyorlar.

Yaver: Poincaré Gazi'ye telgraf çekerek uzlaşma teklifinde bulunmuş. Bu da haberler arasında.

İsmet Paşa:

(*Sert bir şekilde ayağa kalkarak*)

Uzlaşma mı? Patrikhane'nin İstanbul'dan çıkarılmasını kabul etmiyorlar, Musul'u vermek niyetinde değiller. (*Duraklar*) Ermeni, Asuri, Keldani yurtlarından bahsediyorlar. (*Sesini yükselterek*) Onların uzlaşma anlayışı hep kendi istediklerini yaptırarak. Bizim taleplerimize de hep hayır demek.

Yaver:

(*İsmet Paşa'nın kaygılarını paylaşır bir şekilde*)

Geç oldu Paşam, biraz da istirahat gerekli. Sabah olacak, hiç uyumadınız.

İsmet Paşa:

(*Bir süre sessizleşir ve daha sonra gözünü bir noktaya dikerek*)

Zorla hiçbir şey kabul etmem. Konferans kesilir. Müsterihim, yapılması gerekeni yaptım. (*Duraklar ve başını yavere doğru çevirir*) Barış gerekli, yeniden silaha

sarılmak durumu ortaya çıkarsa yazık olur. (*Kısa bir sessizlikten sonra*) Barış, ihtiyaç duyduğumuz barış, muhakkak sağlanmalı.

BEŞİNCİ TABLO

Sahnenin önündeki taburede Hayrettin ile Nilüfer oturmaktadır. Işık onlara odaklanmıştır.

Nilüfer: Kararımızı verebildiniz mi?

Hayrettin: Evlenmek konusunda mı?

Nilüfer: Memlekette kalıyor musunuz?

Hayrettin: Babam da ayrılmak istiyor.

Nilüfer: Benim babam kalacak.

Hayrettin: Karar kolay değil.

Nilüfer: Ben ne olacağım?

Hayrettin:

(*Bir müddet sessiz kaldıktan sonra*)

Ne cevap vereceğimi bilemiyorum.

Nilüfer: Burada kalın, birlikte zorlukların üstesinden gelebiliriz.

Hayrettin: Bu kadar kolay mı?

Nilüfer: Biraz cesur olunuz. İşlediğimiz bir suç yok. Neden çekiniyorsunuz?

Hayrettin: Ayrıcalıklarımız yok olacak, herşey değişecek. Bu şartlar altında nasıl yaşayabilirim.

Nilüfer: Zaman her derdin devasıdır. Eski, çabuk unutulur, merak etmeyin.

Hayrettin: Babama emekli maaşı bağlanmayacakmış, bu haksızlık.

Nilüfer: Tanıdıkları araya sokarak zorlukları çözmek mümkün olabilir. Sabırlı olun.

Hayrettin: Çok üzgünüm. Bu olaylar olmasaydı evlenecektik.

Nilüfer: Samimi değilsiniz. Olup bitenlerin evlenmemizle ilgisi yok.

Hayrettin: Anlayamadım, samimi mi değilim?

Nilüfer: Evet.

Hayrettin: Ama ben mantığımı da kullanıyorum.

Nilüfer: Siz korkaksınız ve bencilsiniz.

Hayrettin: (*Şaşırmıştır*)

Bu sözleri sizden duyabileceğimi hiç düşünmemiştim.

Nilüfer: Ayrıca yalancısınız.

Hayrettin: (*Hayretle*)

Efendim?

Nilüfer: Kendinden başka kimseyi düşünmeyen, şahsiyeti zayıf birisiniz.

Hayrettin: Kulaklarıma inanamıyorum.

Nilüfer:

(*Sert bir ifade ile*)

Milliyetçi duygulardan yoksunsunuz.

Hayrettin: Ben gerçekçiyim, menfaatlerimi tabii ki biliyorum.

Nilüfer: Ama sevgi gibi ulvi nitelikleri kaybetmişsiniz.

Hayrettin:

(*Üzüntülü bir ifade ile başını ellerinin arasına alır*)

Ne yapabilirim? Çaresizim, herşeyimiz kayboldu. Osmanlı olmak tarihe karıştı.

Nilüfer: İyi oldu, yepyeni bir devlet doğdu. Osmanlı'nın hataları da yapılmazsa, bu devletin istikbali parlak olur.

Hayrettin: Altı yüz yıl dile kolay, cihan böyle bir devlet görmedi.

Nilüfer: Bu sonuçtan hepimiz sorumluyuz. İttihatçılar koca imparatorluğu bitirdiler. Son mağlubiyetleri hatırlayın. Neden bu cihan savaşına girdik?

Hayrettin: Bunların nedenleri var.

Nilüfer: Siz ve muhterem pederiniz acaba bu son savaşa girmemizi engellemek için neler yaptılar? Bir şey yapılıyorsa Osmanlı şimdi ayakta olabilirdi.

Hayrettin:

(Durgundur ve gözünü boşluğa dikerek)

Beni anlamaya çalışın lütfen. Ben söyledikleriniz kadar kötü değilim. Bana yardım edin. Bir boşluk içindeyim. Düşünemiyorum. *(Ayağa kalkar ve Nilüfer'in önünde yere oturur başını nişanlısının ayaklarına dayar)* Bana yardım edin lütfen,

(Işık söner her ikisi de oldukları yerde kalırlar)

Işık eşliğinde, arkadan, Ayşe ile Dimitri sahneye girerler. Işık onlara odaklanmıştır.

Dimitri:

(Kısa bir sessizlikten sonra)

Yunanistan'a gideceğimiz doğru imiş. Bu iş çok yakında gerçekleşecekmiş.

Ayşe: Ama sizinkiler çok kötülük yaptılar.

Dimitri:

(Sessizlikten sonra)

Çok ağır bir bedel ödeniyor.

Ayşe: Her şeyin bir bedeli var.

Dimitri: Biz ne olacağız?

Ayşe: Bizimkine benzer birçok durum gibi unutulmaya mahkum olacağız.

Dimitri: Ben de Osmanlıyım, bu topraklar benim de vatanım.

Ayşe: Osmanlı tarihe gömüldü.

Dimitri: Ya aşkımız.

Ayşe:

(Elini Dimitri'ninkinin üstüne koyar)

Ne zor bir durum. Ben düşmanıma aşık birisiyim.

Dimitri: Ben düşman değilim.

Ayşe: Bunu etrafa nasıl anlatırız. Bunca yakıp yıkma, kan ve mezalimden sonra. Senin Rumların bize ihanet ettiler.

Dimitri: Hak veriyorum sana.

Ayşe:

(Üzüntülü bir ifade ile)

Çözüm bulamayacağız ve ayrılacağız gibi geliyor bana.

Dimitri: İçine mi doğdu?

Ayşe: Biz galiba sonucu olmayan bir sevginin peşinden koşuyoruz.

Dimitri: Böyle söyleme.

Ayşe: Gerçek değil mi?

Dimitri: Ne güzel bir hayatımız vardı. Anadolu'nun hoşgörüsü bizi sarmıştı. Biz dünyayı toz pembe görüyormuşuz. Bir anda mahvolduk. Kahrolsun bu durumu yaratanlar.

Ayşe: Benim neler hissettiğimi bir bilsen.

Dimitri: Evet, zor durumda kalacaksın, gavura aşık olmaktan değil mi? Bunda sorumluluk bana ait.

Ayşe: Böyle söyleme, bu karşılıklı sevgi.

Dimitri: Tam bir çıkmaz içinde kaldık değil mi?

Ayşe: Bu sorunu nasıl çözeceğiz?

Dimitri: Benim durumum daha zor. Bu topraklardan atılıyorz.

Ayşe: Ben de senden az zorda değilim. Konu, komşu ne diyecek? Ya ailem?

Dimitri: Cesur olmalıyız. *(Biraz duraksadıktan sonra)*

Cesur olabilirsek tabii.

Ayşe: Metin olmalıyız.

Dimitri: Rumlar Türk ordusu ve halkının gazabını hak ettiler.

Ayşe: Sizinkiler yanlış yaptılar, işgalci Yunanlılara destek oldular.

Dimitri: Bu çok yanlış oldu.

Ayşe: Türkler Rumlara çok kırıldılar; bağrımızda yılan beslemiştir.

Dimitri: Halbuki ne kadar uyumlu bir hayatımız vardı. Bu mukaddes Anadolu'da mutlu bir şekilde yaşıyorduk. Bu topraklarda hepimize yer var.

Ayşe: Artık aramıza kin ve nefret girdi. Bundan sonrası eskisi gibi olamaz. Hayale kapılma.

Dimitri:

(İrkilir ve tedirginliği yüzünden okunur)

Nefret ve kin dedin değil mi?

Ayşe: Evet, kendine dikkat et *(Heyecanla)* Saklanmalısın. Hiç belli olmaz. Evet, buradan gidelim. Gel seni bildiğim bir yere götüreceğim.

Işık söner, Hayrettin, Nilüfer, Dimitri, Ayşe sahneyi terkederler.

ALTINCI TABLO

Perdeye Konferansın komitelerinde cereyan eden görüşmeler yansımaktadır. Fransızca olarak ele alınan konulardaki müzakereler duyulmaktadır. Bu sesler giderek azalır.

Işık eşliğinde Ali Naci sahne önüne gelir.

Ali Naci: Görüşmeler istenilen gibi, daha doğrusu müttefiklerin arzularına uygun bir şekilde gelişmiyor. Yunanlıların Anadolu'daki tahribatının giderilmesi, Boğazlar ile İstanbul'un statüsü, Musul sorunu ve Kapitülasyonlar konularında anlaşmaya varılamıyor. Vakit geçiyor. Karşımızdakiler bu konferansın bu kadar uzayacağını düşünmemişlerdi. Hemen bağlayacaklarını, istediklerini dikte ettireceklerini sanmışlardı. Bu nedenle müttefiklerin sınırları gerginleşti. Ne yapacaklarını kararlaştırmaya çalışıyorlar.

Ali Naci çıkar.

Curzon, Barrère, Garroni ışık eşliğinde sahnenin önüne gelirler ve kendi aralarında konuşmaya başlarlar.

Curzon: *(Endişeli)*

Bir sonuç alamıyoruz. Beş hafta bitti ve hala sonuç yok. (*Duraklar ve yüzünü Barrère ile Garroni'ye çevirerek*) Bir beş hafta daha burada geçirmek niyetinde değilim. (*Tekrar duraklar*) Bu gelişme temposu ile beş ay daha geçse dahi Konferansın bir sonuca ulaşabileceğini zannetmiyorum.

Barrère:

(*Önemli bir şey söylemek heyecanı içinde*)

Ankara'daki temsilcimizin dün raporunu okudum. Büyük Millet Meclisi'nde aşırı taleplerde bulunmakta ısrar edenler ağır basmaya başlamış.

Curzon:

(*Mağrur bir eda ile*)

Aşırı talep mi? Eninde sonunda bizim elimizdeler. (*Biraz durakladıktan sonra*) Ne yaparlarsa yapsınlar, ne sonuç alırlarsa alsınlar, yeni ülkelerinde rahat yaşamaları için bizim istediklerimizi yapmaları lazım.

Barrère:

(*Curzon'un söylediklerine dikkat etmeyen bir tavır ile*)

Temsilcimiz, ivedilikle antlaşmanın imzalanmasını telkin ediyor. Antlaşma olmadan İsmet Paşa Ankara'ya dönerse Ulusal Meclisin onu tekrar Lozan'a göndermesi ve konferansın tamamlanması tehlikeye düşebilirmiş.

Sinema perdesinde, Büyük Millet Meclisinde kürsüde konuşma yapan bir milletvekilinin Lozan'daki müzakereleri eleştirdiği ve İsmet Paşa'yı tenkid ettiği, bir diğer milletvekilinin ise Musul'un kaybedilmemesini istediği ve bu hususta Misak-i Milli'ye atıfta bulunduğu görülmektedir.

Curzon:

(*Sert bir şekilde*)

Antlaşma tasarısını İsmet Paşa'ya imzalatırarak uzayıp giden bu konferansı bitirmeliyiz.

(Cebinden bir kağıt parçası çıkarır ve göz attıktan sonra) Bu metni derhal İsmet Paşa'ya verip kabul etmesini sağlamalıyız.

Garroni:

(Metne bir süre baktıktan sonra)

Burada Türklerin kabul etmeyecekleri noktalar var.

Curzon:

(Sert bir şekilde)

Olabilir, ama kabul ettireceğiz.

Barrère:

(Curzon'a hitap ederek)

Bu oldu bitti konferansın kesilmesine ve tekrar silaha başvurulmasına yol açmaz mı?

Curzon: Zannetmiyorum *(Biraz durakladıktan sonra)* Ancak biz kendi aramızdaki dayanışmanın önemini unutmayalım. Birarada hareket edersek İsmet Paşa direnemez. *(Biraz duraksadıktan sonra)* Risk almadan önemli başarılar sağlanamaz.

Arka plandaki perdede konferansla ilgili görüşmelerin sesleri etrafa yayılır.

İsmet Paşa ışık eşliğinde sahneye girer ve Curzon, Barrère ve Garroni'nin yanına gider.

Curzon:

(Aynı mağrur eda ile)

Biz de sizi konuşuyorduk. Gelmeniz iyi oldu. *(Biraz durakladıktan sonra)* Görüşmeler uzayıp gidiyor. Bir sonuç alamıyoruz. Londra'da beni bekleyen birçok iş var. Ömrümü Lozan'da geçiremeyeceğimi herhalde takdir edersiniz..

İsmet Paşa : Biz barış ve uzlaşma istiyoruz. Uzlaşma karşılıklı ödümler ile olur. Tek taraflı baskı ve talepler sonuca ulaşmayı zorlaştırır, tehlikeye sokar.

Curzon:

(Bu sözleri duymamış gibi davranır. Ceketinin cebinden çıkardığı metni İsmet Paşa'ya uzatır)

Artık bu görüşmelere son vererek antlaşmayı imzalamak istiyoruz. Burada antlaşma metni var.

Barrère: Bunu kabul ederek imzalamanızı istiyoruz.

Garroni. Bu şekilde sabırsızlanan halklarımıza barış müjdesini vermek istiyoruz.

İsmet Paşa:

(Kağıdı alarak göz atar, birkaç saniye geçer)

Bu metin bizim arzuladığımız barışı hedef almamış. *(Curzon'a bakarak)* Bu sizin istediğiniz barış.

Curzon: Neden?

İsmet Paşa: Kapitülasyonlar kalıyor, mali konularda isteklerimizi gözönüne almamışsınız. İmtiyazlardan, zarar ziyan hesaplarından bahsediliyor. *(Kısa bir sessizlikten sonra, Curzon'a bakarak)* Bu metin bir oldu bitti. Hiç ele almadığımız konulara bile yer verilmiş. *(Sesinin tonunu biraz yükselterek)* Biz milli mücadeleyi sizin öngördüğünüz Türkiye'yi yaratmak için yapmadık.

Curzon: Yeni Türkiye'nizi bizlerin yardımı olamadan kuramazsınız.

İsmet Paşa:

(Düşünceli bir şekilde elindeki kağıda bakarak)

Bu metni kabul edemeyiz.

Barrère: Barış için kabul etmelisiniz.

İsmet Paşa: İyi niyetimizi göstermek istiyorum. Arkadaşlarımla bu belgeyi ayrıntılı bir şekilde incelemek için sizlerden sekiz günlük bir süre istiyorum.

Curzon:

(Şaşırmış bir şekilde)

Bu kadar bekleyemeyiz.

İsmet Paşa:

(Söyleneni duymazlıktan gelerek)

Sekiz gün sonra size görüşümüzü bildireceğim.

Curzon: Bu metni imzalarsanız ne ala, imzalamazsanız, olumsuz sonuç yaratarak barışı engelleyen siz olursunuz.

Curzon, Barrère ve Garroni sahneyi terkederler, arkadan Dr Rıza Nur ile Hasan Saka ışığın eşliğinde İsmet Paşa'nın yanına gelirler.

İsmet Paşa:

(Kendisine verilen metni Dr Rıza Nur'a iletir)

(Heyecanla)

Bize istedikleri barışı zorla kabul ettirmek niyetindedir. *(Metni okumakta olan ve aynı metne Dr Rıza Nur'un arkasında göz atmaya çalışan Hasan Bey'e dönerek)* Bu metni imzalayamam.

Dr. Rıza Nur:

(Yüzünden memnuniyetsizlik okunur)

Demek ki bu metni bize imzalatırabileceklerini düşünecek kadar gerçeklerin dışındalar.

Hasan Saka:

(Biraz alaylı bir şekilde)

Curzon Asya uzmanıymış. Asyalı ulusların hep Avrupalıların istediklerini kabul edeceklerine inanmış. Ama ne yazık ki Türkleri hiç tanımıyor.

Dr. Rıza Nur: İstediklerini her zaman elde edebileceklerine inanmışlar.

İsmet Paşa

(Durgun ve üzüntülü vaziyette)

Yazık barışı sağlayamayacağız. Ankara' daki muhaliflerin ekmeğine yağ süreceğiz.

Dr.Rıza Nur: Ne yapabiliriz?

İsmet Paşa: *(Kararlı bir ifade ile)*

Barış ancak arzu ettiğimiz sonuç elde edilince gerçekleşecektir.

Hasan Saka: *(Düşünceli)*

Elimizden geleni yapmaya çalıştık. Beklentilerimize cevap vermeyen bir barış bizim için barış değildir.

Dr. Rıza Nur: Barış bizim istediğimiz barış olmalı.

İsmet Paşa:

(Durgun ve düşünceli)

Bir çözüm bulmalıyız. *(Canlı bir şekilde)* Bu metne karşı bizim istediğimiz şartları içeren bir metin hazırlayalım.

Dr.Rıza Nur: Biz istediklerimizin üzerinde duralım.

Hasan Saka: Kendi şartlarından başka şart kabul etmez onlar.

İsmet Paşa: Deneyeceğiz, iyi niyetle barışı sağlamaya çalışacağız. Tekliflerimizi hemen hazırlayalım.

Dr. Rıza Nur: Antlaşma imzalanmazsa ne olacak?

Hasan Saka: Konferans Genel Sekreteri Mösyö Massigli anlaşmazlık halinde konferansın erteleneceğini söylemişti. Cesur olalım.

İsmet Paşa, Dr Rıza Nur, Hasan Saka oldukları yerde kalırlar.

Işık, sahneye giren Curzon, Barrère ve Garroni üzerine odaklanır, üçü de ayakta dururlar.

Curzon: İstihbarat birimlerimiz Türklerin teklifimizi kabul etmeme kararı aldıklarını bildiriyor. Kendi tekliflerini hazırlamışlar. Bununla ilgili olarak bana verilen bilgiler ışığında bu tekliflerinin kabulü mümkün değil.

Barrère: Ne yapacağız?

Curzon: Ben daha fazla burada kalamam. (Saatine bakar) Trenim kalkacak Londra'da beni bekliyorlar.

Garroni: Ne olacak şimdi?

Curzon: Kendileri bilir. Ben gidiyorum. İsmet Paşa'ya bir mektup yazdım. Sunduğumuz metni imzalamamakla barışı reddeden tarafın Türkler olduğunu belirttim. (Tekrar saatine bakar) Gitmem gerekiyor.

Barrère: Sorunların çözümünü zamana bırakalım. Zaman en iyi ilaç.

Garroni: Yeniden toplanmak vakit alacak.

Üçü de sinirli bir şekilde sahneyi terkederler.

YEDİNCİ TABLO

Ali Naci ışık eşliğinde sahnenin önüne gelir ve şunları söyler:

İsmet Paşa Curzon'un ultiatomunu kabul etmedi, sunulan taslağı reddedip konferansın kesintiye uğramasını göze alarak karşısındakilere iyi bir ders verdi: Türkler konferansın kesilmesi pahasına görüşlerinin kabulünde gerekli dirence sahipler. Esasen Müttefikler böyle bir sonuç beklemiyorlardı ve İsmet Paşa'nın uzatılan metni imzalayacağını sanıyorlardı. Böylelikle barış gerçekleşmiyordu, bunda başta Curzon olmak üzere diğer Müttefiklerin yanlış değerlendirmeleri rol oynamıştı. Gerçekten, Türk delegasyonu barışı elde etmek için büyük çaba göstermiş ancak bu mesaiden bir sonuç alınamamıştı. İsmet Paşa, 7 şubat 1923'te Lozan'dan hareketle ağır kış koşullarında Romanya üzerinden ülkeye döndü. Lozan'da olup bitenleri Meclis'te anlatacaktı. Burada muhaliflerin sert eleştirilerine maruz kaldı. Milletvekilleri barışın nasıl sağlanabileceğini öğrenmek istiyorlardı.

Ali Naci sahneyi terkeder.

Joseph Grew ışık eşliğinde sahnenin önüne gelir ve şunları söyler:

Curzon, Türklerin milli emellerini maalesef hiç anlamamıştı. O, bundan başka sabırsız bir kimse idi. Bu bir diplomat ve devlet adamı için önemli bir eksiklik. Onun İsmet Paşa'ya konferans masasında Hindistan'daki yerliler gibi davranmak istemesi müttefiklerin lehine olmamıştır. Curzon, konferansta eşit taraflardan biri idi. Ancak, yukarıdan bakan bir kral naibi havası içinde yanlış hareket etti. Ayrıca, Konferansın sonuç alamamasında önemli bir neden de Fransızların taraf değiştirerek, Müttefik cephesindeki dayanışmayı bozmaları idi. Müttefikler arasındaki çatlak Türklere güç ve cesaret kazandırarak istenilen sonuca ulaşılmasını engelledi.

Joseph Grew sahneyi terkeder.

Sinema sahnesinde Ankara'daki Büyük Millet Meclis'in toplantı halinde olduğu gösterilir. Gürültüler duyulmaktadır. Meclis Başkan Vekili celseyi açar, konu Lozandır. İsmet Paşa'yi kürsüye davet eder.

Film Meclis'i göstermeye devam eder. Bu filme ilaveten, Sahnenin önünde bir kürsü ve iki sıra bulunmaktadır. Sırada dört milletvekili oturmuştur.

Işık eşliğinde İsmet Paşa sahnenin önündeki kürsüye gelir. Işık kürsü ve milletvekilerine odaklanmıştır. Sinema filminden gelen gürültüler tüm sahneyi sarar.

İsmet Paşa: Efendiler, ben ve heyetimizin her üyesi barışı sağlamak için gece gündüz demeden devamlı mücadele ettik.

Bir Milletvekili: Ama barışı sağlayamadınız *(Sinema sahnesinden gelen gürültüler devam etmektedir)*

İsmet Paşa:

(Hızlı bir şekilde)

Konuşmamı tamamlayayım.

Bir Milletvekili: Misak-ı Milli'den taviz verdiniz.

İsmet Paşa: Muhataplarımız Osmanlı ile hesaplaşmak istediler, büyük zaferimizi unutmaya yeltendiler. *(Görüntüler devam etmektedir)*

Bir Milletvekili: Musul ne oldu?

İsmet Paşa: Musul hakkındaki çözüm bir sene zarfında gerçekleşecek.

Bir Milletvekili: *(Bağırarak)*

Size verilen talimatın dışına çıktınız, bu Meclisin itimadını kaybettiniz. *(Gürültüler devam etmektedir)*

İsmet Paşa: Bu doğru değil, Talimatı her zaman uygulamaya çalıştık. Her sorunu Ankara'ya bildirdim, talimat istedim. Bazen sorularımıza uzun süre cevap alamadık.

Bir Milletvekili: *(Bağırarak)*

Batı Trakya'da plebisit yapılması tezi ne oldu?

Bir Milletvekili: *(Bağırarak)*

Misak-i Milli, Misak-i Milli ne oldu?

İsmet Paşa:

(Hızlı bir şekilde)

Misak-i Milli'yi gerçekleştirmek hep şiarımız olmuştur. *(Gürültüler devam etmektedir)*

Bir Milletvekili: Ne vakit barış gerçekleşecek? Yoksa barış elden kaçtı mı?

İsmet Paşa: Barış, Efendiler, biliyorsunuz, yedisinden yetmişine kadar bu milletin her ferdince arzulanıyor.

Bir Milletvekili: Bu yetmiyor.

İsmet Paşa: Benim amacım hep şerefli barışı gerçekleştirmek olmuştur.

Bir Milletvekili: Bu işi başaramadınız.

İsmet Paşa: *(Bağırarak)*

Size şerefli barıştan bahsediyorum. Her ne pahasına barış demedim. Bunların farklı olduğunu unutmayın.

Bir Milletvekili: İngilizler barış istiyorlardı.

İsmet Paşa: *(Sert)*

Onlar İngiliz barışı istiyorlardı. Biz savaş taraftarı değiliz. Ancak, şerefli bir barış için gerekirse silaha sarılırız.

Bir Milletvekili: Türk, aziz mehmetçiğin süngüsüyle muzaffer olmuştur; fakat Türk, masa başında hep vermiştir.

İsmet Paşa: Biz elimizden geleni yaptık, Barış mücadelemizi devam ettireceğiz. Konferans yeniden toplanınca anlaşmazlıkları gidererek antlaşmayı imzalamaya çalışacağız.

Işık söner, milletvekilleri oldukları yerde kalırlar.'

Arkadan ışık eşliğinde Ali Naci sahne önüne gelir ve şunları söyler:

İsmet Paşa'yı eleştirenler aslında Gazi'yi hedef alıyorlardı. Onlar, Gazi'nin idaresinde barış yapılamayacağını söylemek suretiyle, Mustafa Kemal'e karşı husumetlerini göstermek istiyorlardı, Konferansın ikinci kısmına yeni bir heyet ile gidilmesini savunuyorlardı. Gizli cereyan eden bu görüşmelerde muhaliflerin sesi kesildi, çünkü Meclis İsmet Paşa ve heyetinin görevini yaptığını, Paşa'nın barış arayışına devam etmesini kararlaştırdı.

Ali Naci sahneyi terkeder.

Spot eşliğinde Dr Rıza Nur ile Hasan Saka sahnenin önüne İsmet Paşa'nın yanına gelirler.

İsmet Paşa: (*Üzüntülü*)

Neler söylediler neler.

Dr.Rıza Nur: Böyle olacağını size söylemiştim.

İsmet Paşa: Bu kadarını tahmin etmemiştim.

Hasan Saka: Sonuca bakın, bizi ibra ettiler.

İsmet Paşa: İyi bir anlaşma taslağı hazırlamalıyız.

Dr.Rıza Nur: (*Düşünceli*)

Musul meselesini halledebilecek miyiz? Meclis bu konuda çok hassas.

İsmet Paşa: Evet öyle. Biz de hassasız. İlk kez barış antlaşması kesinleşmeli, sorunlu konuları barıştan sonraya bırakılabiliriz; Aksi halde konferansın kesilmesi bu defa da mukadder olur.

Hasan Saka: Meclis, Yunanlılardan tazminat talebinde ısrar ediyor.

Dr.Rıza Nur: (*Dalgın*)

Meis ve Adakale'nin bize bırakılması ile ilgili talebimizin nasıl gerçekleşebileceğini düşünüyorum.

İsmet Paşa: Mütteliklerin bize sundukları 156 maddelik antlaşma taslağının 90 maddesi bizim için uygun. Diğer maddeler hakkında karşı görüş hazırlıkları tamamlanıyor.

Hasan Saka: Lord Curzon bu defa Lozan'a gitmeyecekmiş,

İsmet Paşa: (*Hayret içinde*)

Öyle mi? İngiliz Heyetine kim başkanlık edecekmiş?

Hasan Saka: Horace Rumbold, İngiltere'nin İstanbul Sefiri Kebiri.

İsmet Paşa: Kim olursa olsun, aynı stratejiyi uygulayacaklardır, işimiz zor. Mücadeleye devam edeceğiz.

Dr. Rıza Nur: Müttelikler aynı uzlaşmaz tutumu sergilerlerse, bu Konferans sonuca ulaşmadan dağılır.

Işık söner, Milletvekilleri, İsmet Paşa, Dr Rıza Nur ve Hasan Saka sahneyi terk ederler.

Işık eşliğinde Hayrettin ile Nilüfer sahne önüne gelirler ve buradaki tabureye otururlar. Işık onlara odaklanmıştır.

Hayrettin: Lozan Konferansı kesilmiş, Anlaşma sağlanamamış.

Nilüfer: İsmet Paşa yurda dönmüş.

Hayrettin: Gazete haberlerine göre, savaş yeniden başlayabilir.

Nilüfer: Savaş berbat bir şey. Kaç yıldan beri savaşıyoruz? Hep kardeşimi düşünüyorum. Barış sağlanmalı.

Hayrettin: Karar veremiyorum. Ne yapacağımı bilemiyorum.

Nilüfer: Ben tamamiyle Anadolu'daki milli mücadeleyi destekliyorum. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına hayranım.

Hayrettin: Eskiden böyle konuşmuyordunuz şimdi neler söylüyorsunuz.

Nilüfer: Ne söylememi istiyorsunuz? Osmanlı Ailesinin geri dönüşünü mü temenni etmemi bekliyorsunuz.

Hayrettin: (*Şaşırılmış*)

Bunları nereden çıkardınız? (*Biraz durakladıktan sonra*), Ama, Zât-ı Şahanenin geri dönüşü beni ancak memnun eder.

Nilüfer: Bu büyük bir hayal. Osmanlı Devleti tarihe karıştı. Bu hususta hiçbir şüpheniz olmasın.

Hayrettin: Farkında mısınız aramızda yeni ihtilaf konuları oluşuyor. Sizi hiç milliyetçi olarak düşünmemiştim.

Nilüfer: Kabahat bende değil. Beni hiç anlamamışsınız.

Hayrettin: Barış olacak mı?

Nilüfer: Lozan Konferansı 23 Nisan'da yeniden çalışmalarına başlayacakmış. Bizimkiler akıllı insanlar, barış için ellerinden geleni yapacaklardır.

Hayrettin: Bu kadar kendinizden emin olmayın. Diplomasi ince bir sanattır. İsmet Paşa asker. Bu kadar girift ve karışık işin içinden nasıl çıkabilecek?

Nilüfer: Yunanı denize dökenler diplomaside de elbet başarılı olacaklar. Neden bu kadar milliyetçi düşmanısınız? Osmanlı Devletini yanlış hesaplar batırdı. Osmanlı Ailesi koca devletin batışına seyirci kaldı. Onların bütün dertleri İstanbul'un elden gitmemesini sağlamaktı. İngiliz'in her talebine evet dediler. Sonunda kaybettiler.

Hayrettin: Osmanlı Ailesi, Zât-i Şahane ne yapabilirdi? İttihat Terakki her şeyi mahvetti. Padişah Efendimiz elde kalanı kurtarma telaşına düştü.

Nilüfer: Çok şükür ki Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa başarılı oldu. Yepyeni bir devlet doğuyor. Tabii ki bu yeni devlette Osmanlı Ailesine yer yok. Onlar kaybettiler.

Hayrettin: Benim de kaybeden tarafta olduğumu mu söylemek istiyorsunuz?

Nilüfer: Sadece gerçekçi olduğuna inandığım bir tahlil yaptım. Sizin de gerçekçi olmanızı bekliyorum.

Hayrettin: Gerçekçi olmak o kadar kolay mı? Benim de hayallerim bir anda kaybolup gitti. Sade bir vatandaş olmaya alışmak zor olacak.

Nilüfer: Bunun için mi ülkeden ayrılmak işitiyorsun?

Hayrettin: Herhalde.

Nilüfer: Biraz da işin içine gurur giriyor. Kaybeden tarafta olmayı bir türlü kabullenemiyorsunuz değil mi?

Hayrettin: (*Suskundur*)

Tahlilinizde isabet olabilir.

Nilüfer: Sevdiğinizi söylediğiniz bir insana bütün bu hesapların içinde yer yok mu?

Hayrettin: Olmaz olur mu.

Nilüfer: O halde karar veriniz. Benim de sabrımın bir haddi olduğunu unutmayın.

Işık söner her ikisi de sahneyi terkeder.

Spot eşliğinde sahne arkasından Ayşe ile Dimitri sahne önüne gelirler. Taburenin önünde dururlar. Dimitri sağa sola korku içinde bakar, endişelidir.

Ayşe: Korkma, dün akşam saklandığın yerde kimse seni bulamaz.

Dimitri:

(Aynı korku içindedir)

Dün akşam zor uyudum. Bir ara gördüğüm rüyanın etkisinde kalarak uyandım. Vurulduğumu, kanlar içinde yattığımı gördüm. Bunun etkisiyle hemen uyandım. Sonra, ancak sabaha karşı dalmışım.

Ayşe:

(Duraklar ve gözleri bir noktaya dalar)

Belki senin de Yunanistan'a gitmen daha iyi olmaz mı?

Dimitri: Bunları sen mi söylüyorsun?

Ayşe: Sana duyduğum sevgi nedeniyle. Başına bir şey gelirse kendimi hiç affetmem.

Dimitri: Burası bizim vatanımız. Ben, diğer Rumlar gibi Türkler aleyhinde hiçbir şey yapmadım. Yunanlılarla bir ilgim olmadı.

Ayşe: Bu hususta ben şahitlik ederim. Ama *(Duraklar)*

Dimitri: Ama ne?

Ayşe: Bunu kime anlatacağız? Herkesin acısı o kadar taze ki. Duydun mu?

Dimitri:

(Dalgın ve tedirgin bir vaziyettedir)

Neyi?

Ayşe: Yunanlılar ve Rumlar kaçarken İzmir'i yakmışlar.

Dimitri: Yazık, ne kötü bir durum!

Ayşe: Böyle olmamalıydı.

Dimitri: İşler her geçen gün daha da karışıyor.

Ayşe: Bunu söylemek istedim.

Dimitri: Annen, Baban da bana yardım ederler belki.

Ayşe: Kimsenin kimseye yardım edemeyeceği bir dönemdeyiz. Mahşer gibi.

Dimitri: Bu kadar gerçekçi olabilmene hayranım.

Ayşe: Buna mecburum. Gene aynı şeyi tekrarlayacağım.

Dimitri:

(Dalgın ve tedirgin bir vaziyettedir.)

Neyi?

Ayşe: Yunanistan'a göç etmenin daha iyi olacağı.

Dimitri: Bunu anlamıyorum, nasıl söyleyebiliyorsun.

Ayşe: Bu karışıklık içinde başına bir şey gelmesinden korkuyorum.

Dimitri: Birçok Rum Yunan ordusu ile birlikte Anadolu'yu terketti.

Ayşe:

(Sessiz bir şekilde)

Diğerleri de terkedecekmiş, onların yerine Yunanistan'daki Türk ve Müslümanlar gelecekmiş.

Dimitri: Yunanistan bu vebali nasıl ödeyecek. Binlerce insan yerinden yurdundan oldu ve daha da olacak.

Ayşe: Nelerin olacağını kestiremiyoruz. Barış olmamış Lozan'da. İsmet Paşa yurda dönmüş.

Dimitri: Yeniden savaş çıkabilir mi?

Ayşe: Allah yazdıysa bozsun. Yeni bir savaş berbat olur.

Dimitri:

(Ayşe'nin ellerini tutarak öper)

Gel yepyeni bir dünyaya gidelim. Komşumuz Lefter New York'a gitti. Çok memnun kaldığı yolunda haber aldım. Biz de oraya yerleşiriz.

Ayşe: Ben bu topraklara bağlıyım.

Dimitri: Ya aşkımız?

Ayşe: Ben de şaşırılmış vaziyetteyim. Annem babam ne der *(Biraz duraklar, bir çözüm bulmuş gibi sevinçle)* Müslüman olursan sorunlar çözümlenebilir.

Dimitri: Bu nasıl olabilir, bu kadar yıllık Ortodoksluktan sonra.

Ayşe:

(Bu ifadelere şaşırmıştır)

Biz nasıl birleşebiliriz?

Dimitri:

(Ayşe'yi kucaklayarak)

Bu karmakarışık durumumuza bir çözüm bulabilecek miyiz? *(Gözlerini yukarıya kaldırarak)* Tanrım bize yardım eyle.

Ayşe ve Dimitri sahneyi terkederler.

SEKİZİNCİ TABLO

Sahnenin önünde yatak, dolap, uzun bir koltuk ile iki ayrı koltuk. Burası Lozan Palas otelinde İsmet Paşa'nın odasıdır. İsmet Paşa tek koltukta Mevhibe Hanım ise uzun koltukta karşı karşıya oturmaktadırlar. Işık her ikisi üzerinde odaklanmıştır.

İsmet Paşa: Sizi Lozan'a getirmek iyi oldu. Geçen konferansta çok yalnız kaldım. *(Biraz duraklar)*

Bu sefer zorluklara beraber göğüs gereceğiz. Lozan hakkında ilk intibalarımız nasıl?

Mevhibe Hanım: Her taraf ne kadar düzgün ve temiz.

İsmet Paşa: Bizim de şehirlerimiz böyle olmalı.

Mevhibe Hanım: Etrafı gezmek ve bu şehri daha iyi tanımak istiyorum.

İsmet Paşa: İffet Hanım, Dr Rıza Nur'un eşi lisan biliyor size yardımcı olur.

Mevhibe Hanım: Evet, çok içten bir hanım.

İsmet Paşa:

(Birden canı sıkılmıştır. Koltuğundan kalkar ve sahnenin ortasına doğru yürür, orada bir süre duraklar)

Bakalım bu sefer ne yapacağız? Aynı şiddetle mi her sözüme karşı koyacaklar?

(Tekrar durakladıktan sonra)

Yoksa uzlaşmayı mı tercih edecekler?

Mevhibe Hanım: Ben başarınız için hep dua ediyorum.

İsmet Paşa:

(Tekrar koltuğa oturur)

Bir an evvel barış sağlanmalı. Bu şekilde ülkem işgalden kurtulacak, Müttefik askerleri topraklarımızı terkedecekler.

Mevhibe Hanım: Allah gayretlerinizi boşa çıkartmaz inşallah.

İsmet Paşa:

(Ayağa kalkar ve Mevhibe hanımın yanına oturur, onun ellerini ellerinin arasına alır)

Bunaliyorum, bakalım Müttefikler bu sefer hangi baskıya başvuracaklar. Geçen konferansta tehdit ile istediklerini elde edebileceklerini düşündüler.

(Canı sıkılmıştır, ayağa kalkar, Mevhibe hanım da onunla birlikte ayağa kalkar, ikisi de heyecanlıdır)

Yeniden savaş çıkarsa işimiz zor. Bana dua edin Hanımefendi. Bu kadar sorumluluğa artık tahammül edemiyorum.

Mevhibe Hanımı: Tanrı yardımcınız olsun! *(Uzun koltuğa yanyana otururlar)*

İsmet Paşa:

(Paşa kolu ile eşini kavramıştır, biraz heyecanla)

İlk bölümdeki gibi yine sonuç almadan mı dağılacağız?

Mevhibe Hanım:

(Yüzünü eşininkine döndürerek)

Hep başaracağım deyiniz, hiç başarısızlığı düşünmeyiniz.

İsmet Paşa: *(Eşinin ellerini öper)*

Uyayamıyorum, kabus görüyorum. Müttefiklerin Osmanlılara uygulamak istediklerine karşı mücadele etmek bana düştü, kaderin şu cilvesine bakın.

Mevhibe Hanım:

(Eşinin üzüntüsünden etkilenmiştir)

Siz bir kahramansınız Paşam. Hep başardınız, yine başaracaksınız

İsmet Paşa: Zor, çetrefilli sorunları çözmek gerekiyor. Çok zor sorunlar bunlar.
(Biraz duraklar)

Yoksa bunlar birer oyun mu bana? Ankara'dan beni uzaklaştırıp, başarısızlığa uğratıp saf dışı mı etmek istiyorlar?

(Ayağa kalkar, heyecanlı bir şekilde)

Muhakkak başarmalıyım, barış yapılmalı.

Mevhibe Hanım: Allah'ın izniyle başaracaksınız Paşam

İsmet Paşa:

(Bir an duraklar eşine bakar ve sonra onun yanına oturur, yeni bir şey keşfetmiş gibi konuşmaya başlar)

Ben kendi derdimdeyim görüyorsun. *(Elini eşinin omuzuna koyar)*

İzzet'i düşünüyor musun?

Mevhibe Hanım: *(Ağlamaya başlar)*

Nasıl unutabilirim oğlumu, dün biraz sokağa çıktım İffet Hanımla. Yaylı tekerlerin üzerinde ilerleyen çocuk arabaları dikkatimi çekti. İzzet'in şeftali kokulu teni aklıma geldi.

(Hıçkırığı duyulur)

İffet Hanım'ın da çocuğu olmamış. O da çocuklara hasretle bakıyor.

İsmet Paşa:

(Şefkatle eşini yanağından öper)

Ben de çok üzülüyorum.

Mevhibe Hanım: Hiç unutmayacağım İzzet'imi.

İsmet Paşa: Önümüzdeki güzel günler ve mutluluklar bizi bekliyor. Çocuklarımız olacak, mutlu olacağız, bunun için muhakkak barış gerekli.

(Ayağa kalkar)

Mevhibe Hanım: İnşallah kısa sürede işinizi yüzünüzün akı ile bitirirsiniz. Ülkemize bir an önce sevinç içinde döneriz.

İsmet Paşa:

(Konu değiştirmek ihtiyacını duyar)

İsviçre yemeklerine alışabildiniz mi?

Mevhibe Hanım: Pek değil, hep et ve balık yiyorlar. Sebze gibi yemeklerinde kullanmıyorlar.

İsmet Paşa: Yemekleri ne güzel süslüyorlar değil mi?

Mevhibe Hanım: Evet, ama benim damak zevkime hitap etmiyorlar.

İsmet Paşa: Annelerimize mektup yazalım. Onları habersiz bırakmayalım. Sakın sıkılmayın, etrafı gezip görün. Kendinize yeni elbiseler alın. Çok güzel şeyler var burada.

Mevhibe Hanım: Mihri Hanımı da tanıdım, o da bize katıldı. İffet, ben ve o yavaş yavaş her yeri görmeye ve gezmeye başladık.

Işık söner her ikisi sahneyi terkederler.

DOKUZUNCU TABLO

Sahnenin önünde üç koltuk yer almaktadır.

Ali Naci ışık eşliğinde sahnenin önüne gelerek şunları söyler:

Konferansın ikinci bölümü Ouchy'de 23 Nisan 1923'de başladı. Çalışmalarda ilk kez toprak meseleleri ile sınır sorunları ele alındı. Trakya ve Suriye sınırı, Meis Adası ile Adakale, azınlıklar ile genel af tartışmalarına konu oldu. Bunlardan sonra, mali sorunlar, borçlar, borçların taksitle bağlanması ve de en önemli konu olarak kapitülasyonlar bu dönemde karşımıza çıkarıldı. Özellikle adli kapitülasyonların kal-

dırılmasına karşımızdakiler çok direnç gösterdiler, devamlı direndiler. Ayrıca, duyun-u umumiye, kuponlar meselesi ile imtiyazlı şirketler de çözümünde güçlük çekilen konulardandı.

Ali Naci sahneyi terkeder.

Joseph Grew ışık eşliğinde sahnenin önüne gelir ve şunları söyler:

26 Nisan akşamı saat 10.45'de İsmet Paşa ile yaklaşık 1,5 saat görüştim. Müttefiklerin barış isteklerinde ne derece samimi olduklarını sordu. Bu hususta hiçbir şüphem ve tereddütüm yok dedim. Kuşku içindeydi. İsmet Paşa, Konferansın bu defa bir sonuca ulaşması hakkındaki görüşümü öğrenmeye çalıştı. Cevaben, her zaman iyimser olduğumu söyledim. O, Müttefikler ile Türkiye arasında barışın sağlanmasında bana güven duyduğunu belirtti. Ben de bu amaç için elimden geleni yapacağımı ifade ettim.

Joseph Grew sahneyi terkeder.

İsmet Paşa, Dr Rıza Nur ve Hasan Saka sahnenin önüne ışık eşliğinde gelirler.

Işık onlara odaklanmıştır.

İsmet Paşa:

(Biraz tedirgin bir ifadeyle)

Müttefikler ile görüşlerimiz epeyce farklı.

Dr. Rıza Nur: Yaklaşımlarımız arasında derin farklar olduğu ortaya çıkıyor.

İsmet Paşa: Bu dönemde de işimiz zor.

Hasan Saka: Müttefikler bu defa da her konuda görüş birliği içindelermiş gibi bir izlenimi yaratmak istiyorlar.

İsmet Paşa: Önemli sorunları ya çözdük ya da erteledik. Barışı sağlamak, tekrar silaha sarılmamak için gerekli çabayı sarf ettik. Elimizden geleni gene yapacağız.

Dr. Rıza Nur: Karşı taraf da aynı hassasiyeti göstermeli.

İsmet Paşa: *(Durgundur)*

Büyük bir sorumluluk içindeyim. Ne yapacağız?

Dr. Rıza Nur: Müttefikler barış anlaşması imzalandıktan sonra İstanbul'u ve işgal altındaki diğer yerleri hemen boşaltmaya yanaşmıyorlar.

Hasan Saka: Müttefikler el koydukları savaş gemileriyle cephanenin geri verilmesini de kabul etmiyorlar.

Dr. Rıza Nur: Hep aynı oyun önümüze sürülüyor: Tek taraflı ödün. Hep biz onların isteklerine evet diyeceğiz.

İsmet Paşa: Bakalım Yunanistan'dan talep ettiğimiz tamirat bedelini alabilecek miyiz?

Dr.Rıza Nur: Epeyce sorun var önümüzde.

İsmet Paşa: *(Tedirgindir)*

Çözüm bulabilecek miyiz acaba?

Dr.Rıza Nur: Rumbold nasıl biri?

(Sinema perdesinde konferansın çalışması gösterilmektedir. Sesler ve güriültüler duyulmaktadır, bunlar hararetli tartışmaları yansıtır)

Işık eşliğinde İngiliz, Fransız ve İtalyan Baş delegeleri Rumbold, Pellé ve Montagna sahnenin önüne gelirler.

İsmet Paşa: Biz de sizlerden bahsediyorduk. Bu sefer barışı sağlamamız gerekiyor.

Rumbold: Barış hepimizin amacı.

İsmet Paşa: Sınır ve toprak meselelerini çözüme bağlamalıyız. Trakya'da Yunanistan ile sınırimızın Meriç nehrinin ortasından geçmesini, Meis adası ile Adakale'nin bize verilmesini istiyoruz.

Rumbold: (*Hayretle*)

Adakale mi?

Pellé: Adakale üzerindeki Türk egemenliği ne zaman tanınmıştır?

Rumbold: Romanya temsilcisi bu talebinize şaşırarak.

Pellé: Adakale sizden çok uzakta. Bu talebi nasıl izah edeceksiniz?

İsmet Paşa: Adakale halkı Türk'tür ve Türk hakimiyetinde kalmak istemektedir.

Rumbold: Ya Meis?

İsmet Paşa: Meis Anadolu'nun ayrılmaz bir parçasıdır. Bu adanın bize ait olduğunu istemek kadar tabii bir şey olamaz.

Rumbold: Bu talepleriniz Misak-ı Milli içinde mi yer alıyor?

Montagna: Toprak talepleri bitmedi mi?

Rumbold: (*Ciddi bir ifade ile*)

Toprak talepleri faslı kapandı, başka sorunlarımız var. Bunları çözelim. Kapitülasyonları ele alalım. Adli kapitülasyonlar üzerinde durmamız lazım.

Montagna: Türkiye'deki yabancıların durumu da çözüm bekliyor.

Pellé: Osmanlı devlet borcu önümüzde duruyor. Bu nasıl bölüşürülecek? Hangi para birimi ile ödenecek?

Hasan Saka: Frank ile ödenecek.

Pellé: Biz altın ile ödenmesini istiyoruz.

İsmet Paşa: Bizden kabul edemeyeceğimiz taleplerde bulunmayın.

(Sinema sahnesinde gösterilen konferansın gürültüleri sahneyi sarar)

Işık söner altı kişi sahneyi terkeder.

Işık eşliğinde Hayrettin ile Nilüfer sahnenin önüne gelirler.

Nilüfer: *(Üzüntülüdür)*

Kaderime küsüyorum. Senle bu kadar süre nişanlı kaldık. Ve sen beni bırakıp gitmek istiyorsun.

Hayrettin:

(Başı aşağı eğiktir)

Böyle bir denemeyi yapmam lazım. Burada kalamayacağımı içimdeki bir ses hiç durmadan tekrarlıyor.

Nilüfer: Lozan'da görüşmeler yeniden başladı. Herkes barış istiyor. Yepyeni bir dünya doğacak. Biz bu toprakların insanıyız. Yeni Türkiye Osmanlı'nın hatalarını yapmayacak.

Hayrettin: Bu cesaretinize hayranım. Ben ise *(Duraklar)* hep tedirginlik içindeyim.

Nilüfer: Bırakın ümmetçiliği, milliyetçi olunuz. Komşularımıza bakınız. Asırlardır idareimiz altındaki Sırp, Bulgarlar, Rumlar nasıl devletlerini kurdular. Sonunda biz Türkler de kendi devletimizi kuruyoruz.

Hayrettin: Örneğine bir kere daha rastlanmayacak koca bir imparatorluk tarihe karıştı. Osmanlılar böyle bir sona layık değiller.

Nilüfer: Evet, pahalı bir bedel ödeniyor. Ama yapacağımız bir şey yok artık. Herkes günahını çekiyor.

Hayrettin: Böyle söyleme lütfen.

Nilüfer: Ne söylememi istiyorsunuz. Gerçeği söylüyorum. Osmanlı devleti bir daha olmayacak. Bu nedenle Paris'e gitmenizin bir anlamı yok. Burada kalınız ve yeni şartlara alışmaya çalışınız.

Hayrettin: *(Başı öne eğiktir)*

Beni anlayınız lütfen.

Nilüfer: Ne anlayışı? Hem sahi neden evlenip beraberce gidelim diyemiyorsunuz?

Hayrettin: Aynı konuya dönüyoruz. Sizi, nasıl sonuçlanacağını bilmediğim bu maceraya dahil etmeyi uygun bulmuyorum.

Nilüfer:

(Büyük bir tepki içindedir)

Yalan söylüyorsunuz sadece kendinizi düşünen koca bir bencilsiniz.

Hayrettin:

(Kısa bir süre sessiz kaldıktan sonra)

Belki de haklısınız.

Nilüfer: Sizden tiksiniyorum.

Hayrettin:

(Başını öne eğerek, cevap veremez, bir süre geçer)

Böylesi belki daha iyi. Size bir şey olsa kendimi affedemem.

Nilüfer: Anlayamıyorum sizi, bir insan bu kadar karakter inişi ve çıkışını nasıl gösterebilir? Kendinizi mükemmel şahsiyetli bir insan gibi tanıtıyorsunuz. Ama gerçek bu mu?

Hayrettin:

(Tamamen sessizleşir, çok mahcup bir vaziyettedir cevap veremez)

(Daha fazla dayanamaz ve ağlamaya başlar)

Işık söner, her ikisi de sahneyi terkeder.

İsmet Paşa, Dr. Rıza Nur ve Hasan Saka ışık eşliğinde sahnenin önüne gelirler, öndeki koltuklara otururlar. Işık onlara odaklanmıştır.

Sinema perdesinde konferanstaki görüşmeler gösterilmektedir.

İsmet Paşa:

(Sinirlidir, ayağa kalkar)

İlerleyemiyoruz, hep zorluklarla karşılaşıyoruz. Diğerleri de ayağa kalkarlar.

Dr.Rıza Nur: Hep bastırarak sonuç alacaklarını düşünüyorlar.

Hasan Saka: Uzlaşma sanki sözlüklerinde olmayan bir kelime.

İsmet Paşa: Hep aynı terane.

Hasan Saka: İktisadi ve mali sorunlara nasıl çözüm bulunacak?

İsmet Paşa: Fransızlar bu konuda anlaşmaya yanaşmayan bir tutum içindeler. İngilizler ise şimdilik seyirci durumundalar.

Dr.Rıza Nur: İngilizler bir an evvel barışın sağlanmasını istiyorlar.

İsmet Paşa: *(Biraz duraklar)*

Barış gerçekleşemezse ne olacak? Yeniden savaş çıkar mı?

Dr.Rıza Nur: Savaş kimsenin işine gelmez.

İsmet Paşa: Ya Yunanlılar?

Dr. Rıza Nur: İstedığımız savaş tazminatı Yunanistan'ı karıştırıyormuş. Yunan Dışişleri Bakanı Aleksandris, Venizelos ile görüşmek için Lozan'a gelecekmış.

Hasan Saka: Venizelos'un bu konuda İsmet Paşa ile doğrudan görüşmek istediğini duydum.

İsmet Paşa: *(Gülümseyerek)*

Venizelos akıllı bir adam. Tazminat konusunun barışı engellemesine müttefiklerin razı olmayacaklarını biliyor. Bu nedenle bizle anlaşmak istiyor.

Hasan Saka: Üçüncü komisyonda da işler iyi gitmiyor. Kapitülasyonların Osmanlı Devleti tarafından 1914 Eylül'ünde lağvedildiğini bir kere daha belirttiğimde müttefik temsilcilerinin yüz ifadelerini bir görseydiniz.

(Sinema perdesinde üçüncü komisyonda kapitülasyonlar ile ilgili görüşmeler yansır, yükselen sesler duyulmaktadır)

Dr.Rıza Nur: Kapitülasyonları red etmiş olmamızı bir türlü hazmedemiyorlar.

İsmet Paşa: *(Heyecanlı bir şekilde)*

Hep aynı taktik. Apaçık gerçekler karşısında bile hep bastırmak istiyorlar. *(Biraz durakladıktan sonra)*

Eninde sonunda onlar da bu işin istedikleri gibi olamayacağını anlayacaklar.

Hasan Saka: Bize yaşam hakkı tanımak istemiyorlar.

İsmet Paşa: Mali ve iktisadi bağımsızlığımızı tanımayan bir Antlaşmayı imzalamaya yanaşmayacağımızı bir türlü kabul etmek istemiyorlar.

Hasan Saka: Osmanlıların verdikleri imtiyazlarda da diretiyorlar. Bunların onaylanmamış olması onlar için hiç önemli değil.

Dr.Rıza Nur: Her olanaktan yararlanarak üste çıkmak istiyorlar.

İsmet Paşa: *(Düşünceli bir şekilde)*

Gene sonuç almadan mı buradan ayrılacağız? Bu Antlaşmayı bir imzalayabilsem, bu benim hayatımın en mutlu anı olacak.

Işık söner, sahneyi terkederler.

Ali Naci ışık eşliğinde sahnenin önüne gelir.

Ali Naci: İyi niyetli, barışı arayan Türk heyeti bu defa da Müttefiklerin görüşlerini değiştirmeyen ve tavize yanaşmayan tutumlarıyla karşılaştı. Sonuca ulaşmada zorluklar devam ediyor. Bakalım bunlar nasıl aşılacak?

Ali Naci ışık eşliğinde sahneyi terkeder.

Joseph Grew ışık eşliğinde sahnenin önüne gelir.

Joseph Grew: Lozan Konferansının ikinci bölümündeki en önemli sorun savaş tazminatı ile ilgili olarak Türk ve Yunan Heyetleri arasında ortaya çıkan anlaşmazlıktı. İsmet Paşa'nın talep ettiği savaş tazminatını Venizelos ödemeye yanaşmıyordu.

Joseph Grew ışık eşliğinde sahneyi terkeder.

ONUNCU TABLO

Sahnenin önünde iki koltuk ve üç kişilik bir kanepede bulunmaktadır. İsmet Paşa'nın Lozan Palas Otel'indeki kabul odasında Venizelos İsmet Paşa'yı ziyaret etmektedir. Her ikisi karşılıklı iki koltukta oturmaktadırlar. Işık onlara odaklanmıştır.

Venizelos: *(Mütebbessim)*

Sorunlarımızı sizinle tartışmanın sonuca ulaşmak için en iyi yol olduğunu anladım.

İsmet Paşa: *(Memnuniyet ifadesi ile)*

Sizinle konuşmaktan memnunum. Biz iki komşu ülkeyiz, dost olmamız, barış içinde yaşamamız gerekir.

Venizelos: Çok zor bir görevi yerine getirmeyi çalışıyorum. Büyük güçlüklerle karşılaşıyorum. Fikirlerimi anlatamıyorum.

İsmet Paşa: Nedir bu güçlükler, sorabilir miyim?

Venizelos: Atina'da aklı başından bir karış yukarıda bir askeri yönetim var. Sözlerimi dinletemiyorum. Bu zor şartlar altında burada barışı sağlamaya çalışıyorum.

İsmet Paşa: Anadolu'dan çekilen askerlerinizin Edirne'nin yakınında General Kondilis'in komutasında toplandığını duydum.

Venizelos:

(Düşünceli bir ifade ile)

Kondilis mi?

İsmet Paşa: Kondilis, ateşli beyanatlarla Lozan'ı idare edeceğini düşünüyor.

Venizelos: *(Telaşlı bir ifade ile)*

Lütfen yanlış anlamayın, buraya sizle iyi ilişkiler için geldim. Sorunlarımıza çözüm için buradayım. Amacım hiçbir şekilde tehdit değil.

İsmet Paşa: *(Biraz duraklar)*

Tehdit edecek durumda mısınız? Küçük Asya felaketini unutmayın. Biz de barış istiyoruz ve sizinle iyi ilişkiler tesis etmeyi arzuluyoruz. Müttefiklerle aranınız nasıl?

Venizelos:

(Yüz ifadesi ciddileşir)

Biliyorsunuz, müttefiklerin davası için çalıştık. Felakete uğradık. Müttefikler bize yardım etmediler.

İsmet Paşa: Bu konferansta da mı?

Venizelos: Evet.

(Hafif bir duraksamadan sonra)

Biz onlardan Sevres'in uygulanmasını istedik. Onlara kendileri yüzünden Yunanistan'ın felakete uğradığını ve beraberce bu felaketten kurtulmamız gerektiğini söyledim.

İsmet Paşa: *(Meraklı bir ifade ile)*

Curzon ne cevap verdi?

Venizelos: Anadolu zaferinizin Sevres'in uygulanmasını zorlaştırdığını ifade etti.

İsmet Paşa: Siz buna ne karşılık verdiniz?

Venizelos: Curzon'a İngilizlerle ittifak yaparak yola çıkmanın Yunanistan'ı felakete sürüklediğini bütün cihana açıklayacağımı söyledim.

İsmet Paşa: Curzon buna ne cevap verdi?

Venizelos: Böyle bir açıklamada bulunmamamı tembihledi. *(Biraz durakladıktan sonra)*

Bunlar bizi İzmir'e çıkmamız için teşvik ettiler. Bize yalvardılar. Şimdi bütün söylediklerini inkar ediyorlar.

İsmet Paşa: Büyük devletlerin eline düşmemek lazım.

Venizelos: Poincaré ile görüşmemde ona tek ümidimizin Türkler olduğunu söyledim.

İsmet Paşa: Anlayamadım. Biraz açıklar mısınız?

Venizelos: *(Mahcup bir ifade ile)*

Sizin aşırı talepleriniz yüzünden konferans kesilince gene bizim ordumuz müttefikler adına harekete geçecekti ve bu sefer şartlarımızı müttefiklere biz dikte ettirecektik.

(Biraz duraklar)

Bu senaryo gerçekleşmedi.

İsmet Paşa: (*İlgi ile*)

Neden?

Venizelos: Siz konferansı başka şekilde idare ettiniz.

İsmet Paşa: Fazla cüretkar bir senaryo değil mi? Biz size dört asır hükmettik. Biraz evvel söylediğim gibi Anadolu'daki hezimetini nasıl hemen unutabiliyorsunuz? Bizi anlamamış görünüyorsunuz. Tekrar yenilmeyeceğinizden emin miydiniz?

(*Sessizlik hakim olur*)

Venizelos: Maziyi unutmamız ve Yunanistan ile Türkiye arasında iyi ilişkilerin kurulmasını sağlamamız gerekiyor. (*Biraz duraklar*)

Zor bir işi nasıl başarabiliriz?

İsmet Paşa: Halklar arasında iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerinin tesis edilebileceğine inanıyorum.

Venizelos: Nasıl?

İsmet Paşa: İki ülkeyi idare edenlerin kanaatlarında samimi olmaları ve anlaşmaları gerekir.

Venizelos: Önerinizi sorabilir miyim?

İsmet Paşa: İlk önce bu konferansta barışı sağlamalıyız. Ondan sonra mübadele yapacağız.

Venizelos: (*şaşırmıştır*)

Mübadele mi?

İsmet Paşa: Bir kısım halk Türkiye'den Yunanistan'a gitti. Ama büyük bir kısım Türk Yunanistan'da. Bunların gelmesi lazım. Onların Türkiye'ye göçü sırasında dikkatli davranılması gerekiyor.

Venizelos:

(Dikkatle dinlemektedir)

Nasıl?

İsmet Paşa: Mübadele sırasında haksızlık ve kırgınlığın meydana gelmemesine dikkat etmeliyiz.

Venizelos: Ben de aynı düşüncedeyim.

İsmet Paşa: O vakit halklarımız arasında iyi ilişkiler daha çabuk gerçekleşebilir.

Venizelos:

(Biraz mahcup bir eda ile)

Bizden istediğiniz tazminat sorununu nasıl çözeceğiz?

İsmet Paşa: *(Heyecanlı bir ifade ile)*

Yunan ordusunun Anadolu'daki tahribatının bedeli ödenmelidir.

Venizelos: Bizim mali durumumuz son derece bozuk. Tazminatı ödeme imkanımız yok.

İsmet Paşa: Nasıl olur, hani bizle tekrar savaşmaya hazırlanıyordunuz? Bu bir açmaz değil mi?

Venizelos:

(Mahcup bir ifade ile)

İleriye bakalım.

İsmet Paşa:

(Bir müddet sessizlikten sonra)

Ekonomik sorunlarda ilerleme kaydedemiyoruz. Konferans ilk kısımda olduğu gibi kesilme tehlikesiyle karşı karşıya.

Venizelos: Biliyorum.

İsmet Paşa: Müttefikler uzlaşma yerine zorla görüşlerini kabul ettirmek istiyorlar.

Venizelos: Müttefiklerin oyununa bu defa gelmek niyetinde değilim. Artık Yunanistan'ı Türkiye aleyhinde kullanamayacaklar. Size güçlük çıkarmayacağız.

İsmet Paşa:

(Mütebbessim ve memnuniyetini belirten bir ifade ile)

Bu sözlerinizden memnun oldum.

Venizelos: Aleyhinizdeki tertipler içinde yer almayacağız.

İsmet Paşa: Barışı sağlamaya yardım etmiş olursunuz.

Venizelos: Biz, iki ülke, dost olmalıyız. Yunanistan ve Türkiye kuzeyden slav tehlikesi ile karşı karşıya bulunuyorlar. Bu tehlikeye karşı iki ülkenin işbirliği yapması lazım.

İsmet Paşa: Söyledikleriniz doğru.

Venizelos:

(Kısa bir sessizlikten sonra)

Tazminat sorununa çözüm bulacak bir önerim var.

İsmet Paşa: *(Merakla)*

Nedir?

Venizelos: Yunanistan'ın Türkiye'ye savaş tazminatı ödeme sorumluluğunu kabul ediyoruz. Size Karaağaç'ı geri verelim. Buna karşılık tazminatın ödenmesinden vazgeçin. Türk-Yunan dostluğu ve gelecekte bu iki ülkenin iyi komşuluk ilişkileri bence çok önemli.

Işık söner her ikisi de sahneyi terkeder.

Ayşe ile Dimitri Işık eşliğinde sahnenin önüne gelirler.

Ayşe:

(Etrafa tedirgin bir şekilde bakar)

Lozan yeniden başlamış, barış imkanı tekrar belirmiş.

Dimitri: *(Tedirgindir)*

Dün biraz dışarıya çıkayım dedim. Bakışlar korkunçtu. Küfreden bile oldu, daha fazla dolaşamadım. Hemen tekrar saklandığım yere döndüm.

Ayşe: Sana söyledim. Buradan gitmeyi düşünmelisin. *(Biraz durakladıktan sonra)*

Buradan gitmelisin. Yoksa başına bir şey gelirse ben de perişan olurum.

Dimitri: Benim gidecek bir yerim yok. Benim vatanım burası.

Ayşe: Sen de Yunanistan'a gideceksin.

Dimitri: Orası benim vatanım değil. Orada benim kimsem yok. Ben oraya ancak sürgüne giderim.

Ayşe: Diğer Rumlar gibi sen de oraya gideceksin. Zaten bu konuda bir anlaşma yapılmak üzereymiş.

Dimitri: Çok yazık. Benim suçum yok.

Ayşe: Buradan giden Rumların yerine Yunanistan'daki Türkler gelecekmiş.

Dimitri: Korkunç bir şey bu. Herkes yerinden yurdundan oluyor. Lanet olsun savaşa, lanet olsun insanları birbirlerine düşürenlere.

Ayşe: Ne büyük bir acı bu.

Dimitri: *(Tedirgindir)*

Saklandığım yer bulunmamalı.

Ayşe: Bu yerleri değiştirmelisin. Sokağa çıktığında kaldığın yer belirlenmiş olabilir.

Dimitri: Doğru.

Ayşe: Kendine dikkat et.

Dimitri: Ne yapacağımı bilemiyorum. *(Başını ellerinin arasına alır)*

Çok zor durumdayım.

Ayşe: Seni bizim evde saklayamam. Babam beni ve seni öldürür.

Dimitri: Ne yapacağım?

Ayşe: Söylediğimi tekrar edeceğim. Yunanistan'a gitmelisin. Belki de anlaşmanın uygulanmasını beklemeden burasını hemen terketme imkanını araştırmalısın.

Dimitri: Sen ne olacaksın?

Ayşe: Beni düşünme. Haydi buradan git. Kıyıya ulaşmaya çalış. Oradan kolayca Yunanistan'a geçersin. Bakarsın, bir süre sonra tekrar dönmek imkanı doğar.

Dimitri:

(Bir süre sessizlikten sonra)

Evet, bunu hiç düşünmemiştim. Bir müddet sonra, barış gelip insanlar soğukkanlılığa avdet edince tekrar ülkeye dönmek, bu güzel Anadolu topraklarını yeniden görmek mümkün olabilecek mi?

Ayşe: Ben buradayım, haberleşiriz. Bunu iyi düşündük. Şu sırada etraftan kaybolmak en akıllıca bir tutum.

Dimitri: Ben de şimdi öyle düşünmeye başladım. Acaba kıyıya ulaşabilir miyim? Oradan sağ salım Yunanistan'a geçebilir miyim?

Ayşe: Dur, bu da tehlikeli olabilir. Yolda tanınırsan seni yok edebilirler.

Dimitri: Başka şansım yok. Hep saklanmakla daha fazla yaşayamam.

Ayşe: Öyleyse çok dikkatli bir şekilde davranmalısın. Dilin hiç sürçmüyor. Kimse senin Rum olduğunu anlayamaz. Fazla tedirgin olup etrafın ilgisini çekme.

Dimitri: Evet öyle yapmalıyım.

Ayşe: Hadi hemen yola çık. Yanına çok önemli şeylerini al. Diğerlerine ben bakarım.

Dimitri: Bu kadar çabuk bir şekilde yola çıkabileceğimi hiç düşünmemiştim.

Ayşe: Gel seni bir kere öpeyim.

(Birbirine sarılırlar ve ağlamaya başlarlar)

Güle güle, Allaha emanet ol Dimitri. Yunanistan'a geçer geçmez bana haber vermeye çalış. Senden yaşadığına dair haber almak bana yaşama şevki verecek, bunu unutma. Beni de düşün ve öyle dikkatli ol.

(Her ikisi bir kere daha birbirine sarılırlar)

Dimitri:

(Ağlayarak)

Allaha ısmarladık, Ayşe biricik sevgilim benim. Belki birbirimizi bir daha hiç göremeyeceğiz.

(Hıçkırmaya başlar)

Ayşe: Ağlama sus. Metin ol. Zor bir dönemden geçiyoruz. Hayatta kalabilmek önemli. Diğer şeyler ikinci planda kalıyor.

Dimitri: Sen ne kadar soğuk kanlısın böyle. Keşke ben de senin gibi kuvvetli olabilsem. Seni hiçbir zaman unutmayacağım Ayşe. Bana tattırdığın mutluluğu hep hatırlayacağım.

Ayşe:

(Ağlamakta)

Ben de seni hiç unutmayacağım. Haydi vakit geçiyor. Yolcu yolunda gerek.

Dimitri sahneden ışık eşliğinde ayrılır. Ayşe onun arkasından baka kalır. Bir süre sonra ışık söner. Ayşe de sahneyi terkeder.

ONBİRİNCİ TABLO

Sahnenin önünde üç koltuk ve üç kişilik bir kanepede bulunmaktadır.

Ali Naci ışık eşliğinde sahnenin önüne gelir ve şunları söyler:

Vakit geçiyor. Konferans sonuca ulaşamıyor. İsmet Paşa tedirgin. Müttefikler de bu gidişattan memnun değiller. Sinirler gerilmeye başlıyor. Fransızlarla borçlar, kapitülasyonlar ve imtiyazlar konusundaki mücadele devam ediyor.

Sovyet Rusya Temsilcisi Vorovski'nin öldürülüşü konferansın havasını etkileyerek gerginlik yaratıyor ve Türk heyetini de rahatsız ediyor. Konferans çalışmalarının hızlandırılması gerekiyor. Bu nasıl olacak? Müttefikler tutumlarını yumuşatmadan, Türk tekliflerine bakışlarını değiştirmeden konferans nasıl sonuçlanabilir, barış Antlaşması nasıl imzalanabilir?

Ali Naci ışık eşliğinde sahneyi terkeder.

Joseph Grew ışık eşliğinde sahnenin önüne gelir ve şunları söyler:

İsmet Paşa, gözlerinin etrafında halkalar belirmiş olsa da, yorgunluğu her haliyle anlaşılrsa da, Konferansın bu döneminde her taraftan gelen saldırılara karşı bir adım bile geri çekilmeden cesur bir mücadele vermeyi başardı. Türklerin Karaağaç'a karşılık Yunanistan'dan talep ettikleri savaş tazminatından vazgeçmeleri barışa yönelik önemli bir adımı teşkil etti, Konferansa hakim olan karamsarlık dağıldı ve barış hissedilmeye başlandı. Ve İsmet Paşa ile Venizelos dostluğu doğdu.

Joseph Grew ışık eşliğinde sahneyi terkeder.

Rumbold, Pellé ve Montagna ışık eşliğinde sahnenin önüne gelirler ve ayakta dururlar.

Sinema sahnesinde Konferans görüşmeleri devam etmektedir.

Rumbold: Konferans yirminci haftasına girdi. Ancak henüz bir sonuç ortaya çıkmış değil.

Pellé: Konferans sonuçsuz uzayıp gidiyor.

Montagna: Kaygı verici bir durum ile karşı karşıyayız.

İsmet Paşa ışık eşliğinde sahneye girer.

Işık şimdi dört kişi üstünde odaklanmıştır.

Rumbold: Gelişiniz iyi oldu. Konferansın sonuca ulaşmadan uzayıp gitmesinden kaygılanıyoruz.

İsmet Paşa: Konferansın uzamasından Türk Heyeti sorumlu tutulamaz. *(Sesini biraz yükselterek)* Uzlaşma aramak yerine hep kendi görüşlerinizi kabul ettirmek istiyorsunuz.

Rumbold: Söylediklerinizi anlamakta güçlük çekiyorum.

İsmet Paşa: Konferansın sonuca ulaşması için taleplere bir ortak nokta bulunması lazım.

Pellé:

(Ses tonunu yükselterek)

Yaptığımız teklifleri red ederek dünya kamu oyu önünde anlaşma istemeyen taraf durumuna düştüğünüzü unutmamanız gerekiyor.

Montagna: Müttefikler daha fazla ödün veremeyecekleri sınıra gelmiş bulunuyorlar.

Rumbold: Bunun farkında mısınız?

İsmet Paşa:

(Heyecanlıdır)

Biz barışa biran evvel ulaşmayı istiyoruz. Ancak bu barış, bir tarafın diğerine dikte edeceği şartlara göre değil, iki tarafın uzlaşması ile gerçekleşecektir. Tam bağımsızlığımızı sağlamayan bir barışı kabul edemeyiz.

Rumbold: Konferans yeniden tıkanma yolunda.

İsmet Paşa: Konferansı uzatan sizsiniz, dediğim gibi barışı biz istiyoruz. Bundan şüphe etmeyin. Konferansın birinci bölümünde çözüme ulaştırılan konuları yeniden görüşme masasına getiren sizlersiniz. İşleri zora sokan sizlersiniz.

İsmet Paşa ışık eşliğinde sahneyi terkeder.

Rumbold:

(Düşünceli bir ifade ile)

Türklerin direnişini kıramıyoruz. İsmet Paşa evet demeye yanaşmıyor.

Pellé: Dikkatli olmalıyız. Daha fazla ileriye gidersek istenmeyen bir durum ortaya çıkabilir.

Montagna: Evet, stratejimizde bir hata mı var? Daha fazla ileri gidemeyeceğimiz bir noktaya mı geldik?

Rumbold: Hükümetimin üzerinde barış için büyük bir baskı var. Elime geçen Daily Mail Gazetesi barışın gerçekleştirilmemesinde hükümeti sorumlu tutuyor.

Pellé: Aynı baskı bizde de var.

Rumbold: Londra pürüzlü noktaların biran evvel çözüme kavuşturulmasını ve Antlaşmanın imzalanmasını istiyor. Bu hususta talimat aldım.

Pellé: Adli kapitülasyonlar konusunda Türkler direniyorlar. Bu husustaki önerimizi kabul etmiyorlar.

Montagna: Mali ve Ticari kapitülasyonların kaldırılmasına evet dedik. Adli kapitülasyonları nasıl kaldırabiliriz?

Rumbold: İlginç bir durum. İsmet Paşa tam bağımsız bir Türkiye'yi yaratmak istiyor. Takdir ediyorum onu.

Pellé: Ekonomik konularda istediklerimizi elde edemedik. Türkler Osmanlı borçlarını altın olarak ödemeye yanaşmıyorlar.

Rumbold:

(Düşünceli bir ifade ile)

İsmet Paşa ile görüşerek uzlaşma yolları üzerinde duracağım. Anlaştığımız konularda Antlaşmayı imzalayalım. Diğer sorunlar Antlaşmadan sonra kalabilir.

Pellé: İsmet Paşa'dan ekonomik konularda ne kopabilirsek kardır. Son anda zararlı çıkmamaya bakalım.

Montagna: Evet, barış yepyeni olanaklar sağlayabilir. Kaybettiklerimizi, çözemediğimiz sorunları barıştan sonra da temin etmeye ve çözmeye çalışabiliriz.

Rumbold: Bu doğru, barıştan sonra Türklerin karşılaşacakları birçok sorun olacak. Elde edemediklerimizi temin için o zaman yeni olanaklar ortaya çıkabilir.

Pellé: Osmanlı borçlarının tasfiyesine, kuponlar sorununa nasıl çözüm bulacağız?

Işık söner her üçü de sahneyi terkeder.

Işık eşliğinde Ali Naci sahnenin önüne gelir ve şunları söyler:

Diplomat İsmet Paşa Müttefiklerin baskılarına iyi direndi. Bu sefer onlar olumsuz sonuçtan çekinmeye başladılar. Kısa sürede imzalamaya hazır hale getirmeyi umdukları Antlaşma ile ilgili müzakereler 6 aya yaklaşıyordu ama ortaya bir türlü sonuç çıkamıyordu. Kamuoyları bile Müttefiklerin uzlaşmaya yanaşmayan bu tutumlarını artık eleştirmeye başlamışlardı. Uzayan konferanstan herkes şikayetçiydi. Herkes barış istiyordu.

Ali Naci sahneyi terkeder.

Işık eşliğinde Joseph Grew sahnenin önüne gelerek şunları söyler:

İsmet Paşa Osmanlı Devletinin son döneminde nasıl bağımsızlığını kaybettiğini gördüğünden, yeni Türkiye'nin tam bağımsızlığının ve hükümlanlığının tanınması için mücadele veriyordu. O, Türkiye'nin Türkler için olduğunu kabul ettirmeye çalışıyordu. Karşısındakiler ise buna yanaşmak istemiyorlardı. İşte bundan dolayı konferans uzuyor ve sonuçsuz kalıyordu.

Joseph Grew sahneyi terkeder.

ONİKİNCİ TABLO

Sahnenin önünde iki koltuk, iki kişilik bir kanepeler, bir satranç takımı, bir dolap, ayna, bir sehpa ile ileride iki kişilik bir yatak yer almaktadır. Burası İsmet Paşa ve eşinin Lozan Palas'taki odasıdır. İsmet Paşa ve Mevhibe Hanım pijamalıdırlar ve karşı karşıya iki koltuğa oturmuşlardır.

İsmet Paşa: Günleriniz nasıl geçiyor Hanımefendi?

Mevhibe Hanım: Siz bize bakmayın, asıl siz nasılsınız? Günler geçiyor işte. Sizi rahatsız etmekten çekindiğimden biraz uzakta durmaya dikkat ediyorum.

İsmet Paşa: Zor bir iş bu. Bir yığın sorun. Hem maddi hem de manevi bakımdan sağlam olmayı gerektiriyor.

Mevhibe Hanım: İşiniz biraz rahatladı mı?

İsmet Paşa: Doğrusu kısa bir süre önceye kadar zorluklarla boğuşuyordum. Venizelos ile anlaştıktan sonra karşımızdakilerin tutumunda gözle görülür bir yumuşama meydana geldi.

Mevhibe Hanım: Maşallah.

İsmet Paşa: Evet bu olumlu gelişme. Ama tüm pürüzlü sorunları henüz çözemedik. Lozan'ı geziyor musunuz?

Mevhibe Hanım: Burası güzel bir memleket. İffet ve Mihri Hanımlar ile birlikte Lozan'ı dolaşıyoruz.

İsmet Paşa: Konferansın beşinci ayını geride bıraktık. Müttefikler Adli kapitülasyonlarda direniyorlar. Sonuç elde etmeye başladık. Fransızlar ile iktisadi konular da anlaşıyoruz.

Mevhibe Hanım:

(Ayağa kalkar)

Ülkemi arıyorum, yemeklerimizi, havamızı, suyumuzu hep arıyorum.

İsmet Paşa:

(O da ayağa kalkar)

Çok uzadı bu konferans. Ama bunun müsebbibi onlar. Fransızlarla mali konularda anlaşabilseydik belki konferansın bu bölümüne ihtiyaç kalmayacaktı.

Mevhibe Hanım:

(Başını eşinin göğsüne koyar)

Çok çalışıyorsunuz. Birbirimizi ihmal mi ediyoruz?

İsmet Paşa:

(Eşini elinden tutarak kanepeye götürür, her ikisi de otururlar)

Sizi ihmal mi ediyorum?

Mevhibe Hanım:

(Kendini toparlar)

Böyle bir şey demek istemedim.

İsmet Paşa:

(Gülümseyerek)

Kendimi suçlu hissediyorum.

Mevhibe Hanım:

(Gülerek)

Lütfen bu işi büyütmeyin.

İsmet Paşa: Güzel günlerimiz olacak. Bu sıkıntılar bitecek. Sizle başbaşa kalacağımız günler elbet gelecek.

Mevhibe Hanım: Bilemezsiniz o günler nasıl gözümde tütüyor. *(Paşanın yanağından öper)*

İsmet Paşa:

(Eşine sarılarak o da eşini öper)

Sizi çok seviyorum. İlk gördüğüm andan itibaren, size karşı büyük bir sevgi duydum.

Mevhibe Hanım: Ben de sizi çok seviyorum.

İsmet Paşa: İstiklal savaşı zordu. Lozan da zor geçiyor. Şimdi Antlaşma ümidi belirdi. Müttefikler tutumlarını bu şekilde artık devam ettiremeyeceklerini, bu davranışın barışı sağlayamayacağını anladılar. Geri adım atıyorlar.

Mevhibe Hanım: Bu iyi bir haber.

İsmet Paşa: Evet, öyle.

Mevhibe Hanım: Kahraman Paşam, yine başaracak demiştim.

İsmet Paşa: İşin ucunu kaçırıp, bu adamların tehdit ve baskılarına birazcık boyun eğme basiretsizliğini gösterseydim her şey bir anda heba olabilirdi.

Mevhibe Hanım: Yabancı askerler güzel yurdumu hemen terketsinler.

İsmet Paşa: Çok şey öğrendim bu konferanstan. Adeta yeniden doğmuş gibiyim. Bu sefer diplomat olarak. *(Eşini elinden, yanağından öper. Her ikisi de bir süre birbirlerine sarılmış vaziyette kalır)*

Mevhibe Hanım: Çok yoruldunuz.

İsmet Paşa: Ömrümün on yılını bu konferans aldı götürdü.

Mevhibe Hanım: Saçlarınız beyazlanmaya devam ediyor.

İsmet Paşa: Fransızlar ve İtalyanlar konferansın bu bölümünde birinci bölümde sonuçlandırdığımız hassas konuları kurcalayıp pazarlık marjlarını arttırmak istediler. Ama planları tutmadı.

Mevhibe Hanım: Siz yaşayın Paşam.

İsmet Paşa:

(Aniden ayağa kalkar)

Hepsinden önemli kapitülasyonların kaldırılmasını kabul ettiler. Bu konuda ne kadar direndiler bilemezsiniz. Ama sonunda daha fazla ileriye gidemeyeceklerini anladılar.

(Aynanın önüne gider ve iki eliyle yüzünde beliren çizgilere dokunur)

Mevhibe Hanım: Her zaman yakışıklısınız.

İsmet Paşa: Konferansın bu yeni temposu Antlaşmayı kısa bir süre içinde imzalamayı mümkün kılacak.

Mevhibe Hanım:

(Eşinin yanına gider, elini omuzuna atar, beraber aynaya bakarlar)

Beyaz saçlar size yakışmış. *(Biraz duraklar, başını eşinin göğsüne koyar)* Mademki işler kolaylaştı, birazda bana vakit ayırın.

İsmet Paşa: Siz hayatımın en önemli simasısınız. İnşallah bir tatsızlık zuhur etmez ve olumlu gelişme alt üst olmaz.

Mevhibe Hanım:

(Eşine sımsıkı sarılmıştır)

Benim kahraman paşamı kimse yıldıramaz.

İsmet Paşa: Her zaman ihtiyatlı olmaya dikkat ettim. Bu son ana kadar devam eden bir mücadele. Hiçbir zaman boş bulunmamak lazım. Kaygan bir zemin diplomasi, boş bulunan hem kendisini hem de davasını kaybeder.

Mevhibe Hanım:

(Eşine sımsıkı sarılır ve gözlerini onunkilerine çevirir)

Ben çocuk istiyorum. Bu şekilde bir nebze İzzet'in acısını da unutabilirim.

İsmet Paşa:

(Eşini öper)

Ben de istiyorum.

Işık söner, İsmet Paşa ve Mevhibe Hanım sahneyi terkederler.

ONÜÇÜNCÜ TABLO

Işık eşliğinde, Rumbold, Pellé ve Montagna sahnenin önüne gelirler ve ayakta dururlar.

Rumbold:

(Durgun ve düşünceli bir ifade ile)

Türkleri hep halı tüccarı olarak gördük. Taleplerimizi eninde sonunda kabul edeceklerini düşünmüştüm. Ama evdeki hesap çarşıya uymadı.

Pellé: Borçlar ve faizleri konusunda İsmet Paşa hiç taviz vermiyor. Adeta sabrımızı deniyor.

Rumbold: Bu konunun Konferansın başarısızlıkla sona ermesine neden teşkil etmesini Hükümetimin hiçbir zaman kabul etmeyeceğini size bildirmek istiyorum.

Pellé:

(Sinirli bir şekilde)

Bu tutumunuzu anlamakta zorluk çekiyorum.

Montagna: Ben de.

Rumbold:

(Sessizdir)

Tutumumuz gayet açık. Bu bir tehdit değil. Gerçekçi bir yaklaşım.

Pellé:

(Heyecanla)

Hükümetim borçların ve faizlerinin alacaklılara ödenmesinin altınla yapılmasını istemektedir.

Rumbold: Osmanlı borçları yüzünden görüşmelerin kesilerek Konferansın sonuç almadan dağılmasını İngiliz kamu oyuna nasıl anlatabiliriz?

Montagna: Siz İngilizler, kamu oyunu işinize geldiği zaman hatırlıyorsunuz.

Pellé:

(Heyecanlıdır)

Esas biz, Fransız halkının verdiği paralardan oluşan bu borçların ödenmesiyle ilgili taleplerimizin reddini nasıl kamu oyumuza anlatabiliriz?

Rumbold: Müsaadenizle Ekselanslar bana söyleyeceğiniz hiçbir sözünüz yok. Lord Curzon sizlere Konferans başlarken bir arada hareket etmeyi önerdi. Buna uymadınız. Türklerle kendi menfaatleriniz için anlaşınız. Bizi yalnız bıraktınız. Bir arada hareket etsek bu Konferans bu kadar uzun sürer miydi? Ve talepleriniz karşısında İsmet Paşa bu kadar direnç gösterebilir miydi?

Pellé: Bu tür davranışı kabul edemem.

Montagna: Konferansta birlikte hareket etmeye çalıştık.

Rumbold:

(Sinirlenmiştir)

Beyler, ben numaraya alışık değilim. Anlıyorum, gerçekler sizi rahatsız ediyor.

Pellé:

(Sinirli bir şekilde)

Bu sözlerinizi reddediyorum. Lütfen ifadelerinize dikkat edin.

Montagna: Kavga etmeye başlıyoruz. Dikkat etmezsek kırıncı olacağız.

Rumbold:

(Sakin bir şekilde)

Bu Konferans bitmeli ve Antlaşma imzalanmalıdır. Türklerle hesaplaşmayı Konferans sonrasına bırakabiliriz.

Montagna: Anlaşamadığımız konuları Konferans sonrasında çözüme kavuşturabiliriz.

Pellé: Bu hususta talimata ihtiyacım var.

Rumbold: Türkler yıkılmış ve yakılmış topraklarda bir yurt kuruyorlar. Bize muhakkak ihtiyaçları olacak. Ayrıca içlerinde yeni rejimi kabul etmeyecek gruplar var. Biz bunları desteklersek kolay kolay rahata kavuşamazlar. Kısacası yeni Türkiye ile ilgili bir çok bilinmeyenler var.

Pellé: Demek iş burda tamamlanmıyor.

Rumbold: Yeni rejimi sınavacağız. Bakalım ne kadar sağlam çıkacak. Ayakta kalabilecek mi? Bu Antlaşma ondan sonra bir anlam ifade edecek.

Montagna: Konferans çok uzadı.

Rumbold: Herkes, bekleye bekleye bıktı usandı, ne olacaksa biran önce olsun demeye başladı. Herkes bezdi bu işten.

Montagna: Evet, bezginlik Konferansa hakim olmaya başladı.

Rumbold: Türklerle anlaşıp Antlaşmayı imzalayacağız.

Pellé: Kuponlar meselesine nasıl çözüm bulacağız?

Rumbold: Anlaşarak bu konuyu da çözeceğiz.

Rumbold, Pellé ve Montagna ayakta kalırlar, ışık sahneye giren Ali Naci üzerine odaklanır.

Ali Naci: İngilizler, Fransa'nın ileri sürdüğü Türklere baskı yapılması teklifini reddettiler ve sonunda bu iki ülke ortak bir görüşe vararak Antlaşmanın imzalanışına

giden yolu açtılar. Lozan Konferansının her 3 Komitesinin son toplantısı 17 Temmuz'da yapıldı.

(Sinema perdesinde her 3 Komite toplantısı yansır ve görüşmelerin sesi tedrici bu şekilde azalır)

Siyasi Komite toplantısında başta İngiltere, Fransa ve İtalya olmak üzere konferansa katılanlar yurt dışına kaçan Ermenilerin ülkeye geri dönüşüne izni verilmesini istediler. İsmet Paşa bu talebe gayet kesin bir şekilde cevap verdi: “Devletine karşı silah kullananların affedildikleri görülmüş şey değildir. Böyle bir talebi uygun bulmuyoruz”

Bu tarihi toplantıda pürüzler giderildi ve Antlaşma imzalanmaya hazır hale getirildi.

Ali Naci olduğu yerde kalır,

Sahneye ışık eşliğinde Joseph Grew girer.

Joseph Grew: Lozan Konferansı 24 Temmuz 1923'de imzalandı. Böylelikle Doğu Sorunu sona erdi ve Doğu'da da barış sağlandı. İsmet Paşa 8-17 Temmuz arasında barışı elde etmek için çetin bir mücadele verdi. Konferansın bu bölümünde de bütün devletler birleşerek Türklere bir şey vermemeye çalıştılar ve yeni Türkiye'ye Osmanlılara yaptıkları muameleyi uygulamak istediler. İsmet Paşa bütün bu oyunların da üstesinden geldi. Barış Antlaşmasının imzalanmasını sağladı. O, Napolyonvari bir şekilde mücadele etti ve tarihin en büyük diplomatları arasında yer aldı. Konferansa katılan ülkeleri birbirlerine karşı kullandı. Bunu da gayet mahirane bir şekilde yaptı ve ülkesi için olumlu sonucu elde etti.

Işık söner.

BÖLÜM IV:

OYUNA DRAMATÜRJİK YAKLAŞIM

Oyunun Adı: “Lozan Oyunu – Bir Diplomasi Mücadelesinin Öyküsü-”

Yazılış Tarihi: 2002 - 2005

Oyun Kişileri: İsmet Paşa: Dışişleri Bakanı ve Türk Baş Delegatesi

Mevhibe Hanım: İsmet Paşa'nın eşi

Hasan Bey (Saka): Türk Heyeti İkinci Delegatesi

Dr. Rıza Nur: Türk Heyeti Üçüncü Delegatesi

Lord Curzon: Konferansın Birinci Döneminde, İngiliz Dışişleri Bakanı ve İngiliz Heyeti Başkanı

Rumbold: Konferansın Birinci Döneminde İngiliz Heyeti Üyesi, Konferansın İkinci Döneminde İngiliz Heyeti Başkanı

Venizelos: Yunanistan Heyeti Başkanı

Kaklamanos: Yunanistan Heyeti Üyesi

Barrère: Konferansın Birinci Döneminde Fransız Heyeti Başkanı

Pellé: Konferansın İkinci Döneminde Fransız Heyeti Başkanı

Garroni: Konferansın Birinci Döneminde İtalyan Heyeti Başkanı

Montagna: Konferansın İkinci Döneminde İtalyan Heyeti Başkanı

Hayrettin: Bir Osmanlı Aydını

Nilüfer: Hayrettin'in nişanlısı

Dimitri: Anadolu'lu bir Rum

Ayşe: Dimitri'nin sevgilisi

Ali Naci (Anlatıcı)

Joseph Grew (Anlatıcı)

Oyunun Konusu:

Oyun, İstiklal Savaş'ının muzaffer komutanlarından Dışişleri Bakanı İsmet Paşa'nın Türk Baş Delegatesi sıfatıyla Lozan Barış Konferansı'nın her iki bölümünde karşı karşıya kaldığı sorunlar ile bunların üstesinden gelmek için gerçekleştirdiği mücadelenin dram sanatı ışığında, açık, anlatımsal, göstermecî ve belgesel bir şekilde, ortaya konmasını konu edinmektedir.

Oyunun Özeti:

Oyun, onüç tabloda oluşmakta olup, birinci tablo, antlaşmanın imzalanmasından sonra Türk Heyetinin bir değerlendirme yapmasını ve mevcut şartlar içerisinde en iyi sonuca ulaşıldığını konu edinmektedir. İkinci tablo ile İsmet Paşa'nın Konferansın hakim siması İngiliz Temsilcisi Lord Curzon ve Yunanistan Delegatesi Venizelos ile yaptığı görüşmeler ve bunlar çerçevesinde Türk Heyetinin karşı karşıya kaldığı sorunlar ele alınmaktadır. Üçüncü tabloda konferansın ana konularına girilerek, İngiliz, Fransız, İtalyan Delegatesinin İsmet Paşa ile tartışmaları üzerinde durulmakta ve bunların yarattığı etkiler gösterilmeye çalışılmaktadır.

Oyunda İsmet Paşa'nın konferans sırasında kişisel yaşantısına da değinilmektedir. Nitekim, bu hususa dördüncü tabloda yer verilmekte olup, konferansın ikinci bölümünde eşinin de Lozan'a gelmesiyle İsmet Paşa'nın konferans sırasındaki haleti ruhiyesi, eşiyile olan ilişkileri ile birlikte irdelenmektedir. (sekizinci ve onikinci tablolar)

Konferansın Türkiye Büyük Millet Meclisindeki akisleri de oyuna yansıtılmaktadır. (Yedinci tablo) Ayrıca, konferansın bir nevi eleştirisi iki gözlemci tarafın-

dan gazeteci Ali Naci ile konferansın ilk döneminde Amerikan Heyeti üyesi ikinci döneminde ise başkanı Joseph Grew tarafından yapılmaya çalışılmaktadır.

Oyunda dönemin anlaşılmasına yardımcı olması için, Anadolu da Türk-Yunan ilişkilerine ışık tutması bakımından Hayrettin-Nilüfer, Dimitri-Ayşe ilişkileri de işlenmiştir.

Oyunun Öyküsü

Oyun, Lozan'da konferans mahallinde ve İsmet Paşa ile Türk Heyeti üyelerinin kaldığı Lozan Palas Otelinde, İngiliz ve diğer heyetlerin ikamet ettikleri Beau Rivage Otelinde cereyan eder ve Lozan Barış Konferansı'nın her iki bölümünü kapsar.

Oyun, kendini amatör bir diplomat şeklinde tanımlayan ve diplomasi alanında yeterli bilgi ve tecrübe sahibi olmayan, savaşta elde edilen başarının konferans masasına da yansıtacağını uman, ancak karşısındakilerin Osmanlı Devleti ile hesaplaşmasına maruz kalan İsmet Paşa'nın İtilaf Devletleri temsilcileri ile sürdürdüğü mücadeleyi sergilemeye çalışır. İsmet Paşa, bu mücadelenin konferansın kesilmesine, yeniden savaşa dönülmesi tehlikesini doğurduğunu da görür ve 1914'ten beri savaşan milletine barış getirmek amacını hiçbir zaman aklından çıkarmaz. Buna rağmen, karşısındakilerin eski hesaplar peşinde koşarak onu hep zor karşısında bırakmak istediklerini de görür. Ankara'da Büyük Millet Meclisi'ndeki düşmanları da onun aleyhinde çalışırlar ve zorluklarına zorluk katarlar. Bir tek Mustafa Kemal ona yardımcı olmaya, zorlukların üstesinden gelmeye çalışır. İsmet Paşa, bu ortamda, elde etmek isteğiyle konferans sonunda gerçekleşen arasındaki uyumsuzluğun, elde ettiklerinin umut ettiklerine uymamasının ızdırabını da çeker. Türkiye'nin, gerçekleri ve imkanları onu bu konferans sırasında gerçekçi, barışı arayan, barışı tehlikeye düşürmemeye gayret eden bir tutuma iter. Bu anlayış barışa giden yolun açılmasına yardımcı olur.

Olaylar Dizisi:

Lozan

Lozan Barış Konferansını imzalayan İsmet Paşa, konferans müzakereleri sırasında yapılması gerekenleri yaparak ancak bu sonuca ulaşabilmiştir. İsmet Paşa'nın yapılması gerekenler ile ilgili olarak sürdürdüğü mücadele oyunun olaylar dizisini meydana getirir. Başka bir deyişle, İsmet Paşa verdiği bu mücadele ile İtilaf Devletlerinin Türkiye'ye karşı oyununu bozmuştur.

İsmet Paşa'nın amacı tam bağımsız ve hükümlan bir Türkiye'yi yaratmaktır. Karşısındakiler ise Osmanlı Devleti ile hesaplaşmak ve Türk galibiyetini gözönüne almak niyetini taşımamaktadırlar. Amaçları, Türkiye'yi bölmek, topraklarını parçalamak ve tam bağımsızlık vermemektir. Böyle bir mücadele içinde İsmet Paşa ve Türk heyeti, diplomasi sanatını bilmediklerinin de farkına varırlar. Ancak, karşı taraftakiler de Türklere karşı tek bir vücut halinde hareket etmek istemelerine rağmen bunu başaramazlar. Bu tutum, konferans sırasında İsmet Paşa'nın işini kolaylaştırır ve İtilaf Devletlerine, özellikle İngiltere'ye karşı taleplerinde olumlu sonuç almasını sağlar.

İsmet Paşa bu mücadelesi sırasında ülkesinin barışa ihtiyaç duyduğunun bilinci içindedir. Ancak bu barış, İtilaf Devletlerinin istediği barış değildir. Nitekim, İsmet Paşa kendisine zorla kabul ettirilmeye çalışılan barışı reddeder, şerefli barışı aradığını söyler ve konferansın kesintiye uğramasını göze alarak karşısındakilere iyi bir ders verir.

Konferansın İkinci Bölümüne eşi Mevhibe Hanımı da getiren İsmet Paşa, konferansta karşı karşıya kaldığı meselelerin yarattığı stresin atılmasında ve bunalımın giderilmesinde eşinin yardımını görür. Konferansın bu döneminde adli kapitülasyonlar, Osmanlı Devlet borcu sorun olarak ortada durmaktadır. Ayrıca, Yunanistan'dan talep edilen tazminatı ödemeye Atina yanaşmamaktadır. İsmet Paşa'nın

Venizelos ile doğrudan görüşmesi konferanstaki Türk-Yunan sorunlarının çözümüne katkıda bulunur. Venizelos İtilaf Devletlerinin oyununa yeniden gelmemek istediğini İsmet Paşa'ya söyler ve iki kişi arasında doğan samimiyet ve sempati anlaşmanın imzalanışına giden yolun açılmasında önemli bir rol oynar. Nitekim, Türkiye Karaağacın geri verilmesine karşılık Yunanistan'dan savaş tazminatı talep etmekten vazgeçer.

Konferansın yirminci haftasına girmesine rağmen sonuca ulaşamaması İtilaf Devletleri temsilcilerini de rahatsız etmektedir, bunların kamuoyundan konferansın sonuçlanması yönünde baskılar artmaktadır. Bu çerçevede, adli kapitülasyonlar ile Osmanlı Devlet borçlarına çözüm bulunur ve İtilaf Devletleri istemeseler de anlaşmayı imzalamayı kabul ederler ve Türklerle hesaplaşma işini ileriye başka vesilelere bırakırlar.

Hayrettin-Nilüfer:

İstanbulu bir Osmanlı ailesinin prototipi şeklinde verilmek istenen Hayrettin ile Nilüfer ilişkilerinde Osmanlı Devletinin yıkılışı arifesinde yeni bir devletin kuruluşu karşısında, ülkede yaşamayı kabullenemeyen Hayrettin'in kendisi ile evlenmesini beklediği nişanlısı arasındaki sorunlar anlatılmaya çalışılmaktadır. Paris'e gitmek isteyen Hayrettin yanına Nilüfer'i almaya yanaşmamaktadır. Nilüfer bu tutumu egoistçe bulmaktadır ve nişanlısının Fransa'ya kaçışını tasvip etmemektedir. Onu gerçeği görmeye davet etmektedir. Nilüfer, Osmanlı Devleti'nin tarihe karıştığını vurgulamakta ve yepyeni bir devletin kurulduğuna dikkat çekmekte, Osmanlı Devleti'nin bir daha olmayacağını hatırlatmakta, Paris'e gitmenin bir anlam ifade etmeyeceğini nişanlısına söylemektedir.

Dimitri-Ayşe:

Anadolu'daki Türk-Yunan savaşının etkileri Dimitri-Ayşe ilişkilerinde anlatılmaya çalışılır.

Anadolu'daki Rumların Yunan ordusu ile işbirliği yapması birarada yaşayan Türk-Rum halklarını birbirlerine düşman yapmış ve bunun sonucunda Rumlar Türk komşularının yüzüne bakamaz hale gelerek Anadolu'yu terketmek durumunda kalmışlardır.

Dimitri-Ayşe aşkı bu akışı yansıtır. Bir Rum Ortodoks ve bir Türk Müslüman'ın birbirlerine duydukları sevgi, savaşın Anadolu'da meydana getirdiği facia karşısında etkilenir. Dimitri, Anadolu'yu vatan olarak bildiğini söyler, Rumların hatasını kabul eder. Ayşe, iki halk arasına nefretin girdiğini belirtir. Artık sevginin de bu ortamda işe yaramadığı gösterilir ve Rumların Anadolu'yu terketmeye başladıkları ve yerlerine Yunanistan'daki Türklerin geleceği ifade edilir. Mahşere benzetilen bu ortam içinde Dimitri, sevgilisine Amerika'ya kaçmayı önerir. Ayşe bunu kabul etmez, onun Müslüman olmasını ister. Dimitri bunu kabul etmez. Ancak Ayşe, sevgilisi Dimitrinin de ortada kalarak zorlukla karşılaşmasını istemez ve onu Yunanistan'a gitmeye ikna etmeye çalışır. Dimitri Anadolu'da kalmaya kararlı iken Ayşe'nin telkinleri sonucunda Yunanistan'a gitmek için yola çıkar.

Anlam Cümlesi:

Lozan Konferansında Türk Baş Delegatesi İsmet Paşa uzun yıllardır savaşan Türk Milletine, mevcut şartlar içinde, şerefli bir barışı sağlamak için mücadele etmiş ve Türkiye-Avrupa arasında kalıcı bir barışın gerçekleştirilmesine çalışmıştır.

Tema Cümlesi:

İstenileni elde etmek amacıyla inançlı ve bilinçli bir şekilde mücadele etmek, başarılı olmak ve arzulanan sonuca ulaşmak için en iyi yoldur.

SONUÇ

Modern Türkiye'nin kuruluşu ile ilgili ve bugünkü sınırlarımızın esasını tespit eden, Türkler ile Avrupa arasında kalıcı bir barış sağlanmasını amaçlayan Lozan Antlaşması'nın ortaya çıkışını mümkün kılan Lozan Barış Konferansı'nı edebiyat alanında konu alan eserlerin azlığı dikkat çekicidir.

Çalışmamızda, Türk Diploması tarihi bakımından son derece önemli bir konferansta meydana gelen olaylar, Türkiye'yi temsil eden Baş Delege İsmet Paşa'nın ülkesinin çıkarlarını koruması, tam bağımsız ve hükümlan bir devletin uluslararası ilişkilerde yerini alması, Misak-ı Milli'nin uluslararası camiada tanınması için sergilediği mücadele bir tiyatro oyunu çerçevesinde, "Lozan Oyunu -Bir Diploması Mücadelesinin Öyküsü-" başlığı altında ele alınmaktadır.

Oyun, açık, göstermeci, anlatımsal ve belgesel bir türde kaleme alınmış ve özellikle konferansın ana siması İsmet Paşa'nın dramatik unsurlar ihtiva eden mücadelesi, Birinci Dünya Savaşı galipleri olan İtilaf Devletleri İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcileri ile Yunanistan Delegatesi arasındaki temasları, konferansın ana sorunları çerçevesinde anlatılmaya çalışılmıştır.

İsmet Paşa'nın mücadelesi, aynı zamanda, emperyalizmi temsil eden Avrupalı ülkelere başkaldırma niteliğini taşımaktadır. Gerçekten, sözkonusu ülkelerin zorla kabul ettirmek istedikleri şartları reddeden, onun yerine kendi şartlarının kabulü için mücadele eden ve böyle bir sonuca ulaşılmasına çalışan bir diplomatın çabası o dönemin diploması tarihi için de bir örnek olay niteliğindedir. İsmet Paşa'nın tutumu, sömürge yönetimi altındaki ülkeler için de alınacak bir derstir.

İsmet Paşa'nın Lozan'daki mücadelesi ayrıca, Türk Tarihi ile hesaplaşmak isteyen İtilaf Devletlerine karşı bir başkaldırma öyküsüdür. Bu mücadele, insafsız, haçlı ruhlu, yeni gerçekleri gözönüne almayan, gerici, fanatik ve Türklere karşı Av-

rupalıların asırlardır besledikleri düşmanca hislerle karışık, Doğu Sorununun ilkeleri üzerine oturtulmuş, Türkleri Avrupa'dan atmayı ve mümkün olduğu kadar elleri kolları bağlı hale getirmeyi hedefleyen, hoşgörü ve insancıl unsurlardan yoksun bir anlayışa karşıdır. Türk Baş Delegatesi İsmet Paşa, yukarıda tanımlanan ortam içinde mücadele etmek durumunda kalmıştır. Böylece, İsmet Paşa'nın mücadelesinde aldığı kararlara giden yolda yaşadıkları anlar da dramatiktir.

Dramatik yazarlık alanında hazırlanan yüksek lisans çalışmasının esası Lozan'da, yukarıda belirtilen diplomatik mücadeleyi dramatik unsurlar içinde bir oyun halinde sunmak, İsmet Paşa'nın Lozan'da kendisine oynanmak istenen oyunu bozuşunu da göstermektir. GÜdülen amaç, daha evvel belirtildiği üzere, çok önemli, ancak unutulmaya yüz tutan bir siyasal tarih olayı hakkında çok az olan edebi çalışmaya bir katkıda bulunmak ve Lozan Konferansı'nı, bir ibret vesilesi şeklinde de özellikle genç nesillerin ve Türk kamuoyunun dikkatine sunmaktır.

Yukarıdaki husus, Avrupa Birliğine üyeliğimiz çerçevesinde de önem taşımaktadır. Avrupa'nın Türklere bakışı, Şark Meselesi noktai nazarının ötesine geçmiş midir yoksa, aynı zihniyet mi Türk-Avrupa ilişkilerinin hakim unsurudur? Sorunun aydınlığa kavuşturulması Türk-Avrupa ilişkilerinin anlaşılması bakımından hayati bir öneme sahiptir.

Oyun milliyetçi ve hümanist bir yaklaşımı birlikte içermektedir.

Oyunun milliyetçi mesajı, Osmanlıyı yıkan onun yerine ortaya çıkan yeni Türk Devletinin kurucularının taleplerini kabule yanaşmayan bir zihniyete karşı yürütülen mücadelenin İstiklal savaşının muzaffer bir komutanı tarafından sergilenmesidir. Mücadelede, Avrupalıların Türklere bakışı, peşin hükümleri ile düşmanlık ve kinlerinin gösterilmesi milliyetçi duyguları etki altında bırakabilecek unsurlardır.

Mücadeleyi yürüten İsmet Paşa'nın şerefli bir barışa ulaşmak istemesi, barış için Anadolu ve halkına büyük zarar veren Yunanistan ile barışması ve anlaşması,

savaş tazminatından vazgeçmesi, konferansın geri dönülmez şekilde kesilmesine yol açacak bir sonuca yönelmesini engellemeye çalışması, olaylara yaklaşırken ülkesinin gerçeklerini de gözönüne alması, hayali düşüncelerden zamanın milliyetçi anlayışı Turancılıktan da kendini uzak tutabilmesi, insancıl hümanist düşüncenin eserleridir.

Türk Tarihinin önemli bir olayına yukarıdaki esaslar çerçevesinde ışık tutmayı amaçlayan oyunumuzun, yeni nesil Türk tiyatro yazarlarına Türk tarihinin zengin ancak gereği gibi bilinmeyen siyasi olaylarına ışık tutucu ve bugünkü nesillere tarihi perspektif ve günün gerçekleri içinde anlatmayı hedefleyen eserler vermesini teşvik edici olması da temenni edilmektedir.

Gerçekten Türk tarihi, zaferleri ve bazen hezimetleri yansıtan olayları içermektedir. Böyle bir tarihi labaratuvar başka çok az ülkede mevcuttur. Başka bir deyişle, tarih, edebiyat alanında dramatik yazarlık türünde eser verilebilecek önemli bir sahne olup kaleme alınacak eserler gerçekleri aramayı hedefleyeceklerdir.

Lozan bugün, daha evvel belirtildiği üzere, Avrupa ile ilişkilerimiz çerçevesinde sık sık atıfta bulunulan bir kaynak haline gelmiştir. Ancak, antlaşma maddelerine gönderme yapan kişi ve kurumlar konferans sırasında İsmet Paşa'nın sergilediği mücadeleyi ve yaşadığı zorlukları, Avrupa'nın genç Türk rejimi ve Osmanlı Devleti ile yarım kalan hesaplaşmasını tamamlamak istediğini gereği gibi bilmemektedir. Kaleme alınan oyun böyle bir boşluğu doldurmayı amaçlamıştır.

Türk tarihindeki benzer diğer olaylar hakkında gerçekleştirilecek diğer çalışmalar Türk kamuoyunun bilinçlendirilmesine yardım ederek, boşlukların doldurulmasını ve tarihi oyunların sayısının artmasını sağlayacaktır.

Siyasal bilgiler ve tarih eğitimi almış bir kimsenin tarihi konulara ilgi duyması tabiidir. Ayrıca, bu kişinin diplomat kimliği de nazarı dikkate alındığında Lozan gibi ilginç ve az ele alınmış bir konuya ilgi duyması da tabii karşılanmalıdır.

Tiyatro yazarı olmak arzumun başlangıç noktası Galatasaray Lisesi günlerine kadar gider. Onbirinci sınıfta bir kompozisyon konusu çerçevesinde bir oyun yazma-

yı denediğimi hatırlıyorum. Hiçbir teknik bilgi sahibi olmadan giriştiğim deneme karşısında Hocamız Zeki Ömer Defne'nin tiyatro yazarlığının güçlüğüne dikkat çektiğini, arkadaşlarımla bazılarının girişimimi alay konusu yaptıklarını, diğerlerinin ise bunu ilgi ile karşıladığını hatırlıyorum.

Teknik unsurları öğrenerek kaleme aldığım oyun bana önemli bir konuda nadir bir eser verme zevki yanında, tarihi konuların çekiciliğinin bilincini de sağlamıştır. Buna ilaveten, yaptığım çalışma, kendimi yenileyerek, daha iyi yazarak, çatışma ilkesini daha iyi kavrayarak, ileride başka oyunlar yazma arzusunu da kazandırmış bulunmaktadır. Bütün bu hususları tez çalışması sırasında elde etmiş olmaktan ayrıca büyük bir memnuniyet duyuyorum.

TÜRKÇE ÖZET

“Lozan Oyunu -Bir Diplomasi Mücadelesinin Öyküsü-” adlı yüksek lisans tezi, beş buçuk ay süren ve iki bölümden oluşan (20 Kasım 1922 – 4 Şubat 1923; 23 Nisan – 24 Temmuz 1923) Lozan Konferansı ve antlaşmasının önemini Türk Kamuo-yuna anlatmak ve özellikle kendini amatör bir diplomat olarak tanımlayan İsmet Pa-şa’nın konferans sırasında İngiliz, Fransız, İtalyan delegeleri ile yürüttüğü mücadele-yi, Yunan Temsilcisi Venizelos ile anlaşmasını ve şerefli bir barışı elde etmek için gösterdiği gayreti sergilemeye çalışan, olayların nedenlerini ve Avrupa’nın Türkler’e karşı duyduğu düşmanlığı da gösteren bir oyun yazma çalışmasıdır. Bütün bu olaylar içinde İsmet Paşa, kendisine Lozan’da oynanmak istenen oyunu, entrikayı bozmuş-tur. Oyun böyle bir duruma da ışık tutmaktadır.

Lozan Antlaşması imzalanışından sekseniki yıl sonra dahi güncelliğini koru-makta, özellikle Avrupa Birliği’ne üyeliğimiz çerçevesinde isminden devamlı olarak bahsedilmektedir.

Oyun, açık, göstermecî, anlatımsal ve belgesel bir şekilde kaleme alınmış olup onüç tabloda meydana gelmektedir. Oyun kaleme alınırken arşiv belgeleri, zabıtlar ve hatıratıttan yararlanılmış, oyunun tarihi gerçeklere bağlı kalması sağlanmıştır.

Oyun, İsmet Paşa’nın Lozan’da, dramatik olan, bu mücadelesini sergilemeyi hedefler, Türk kamuoyu ile gençleri tarafından az bilinen bir diplomatik mücadelenin gerçek boyutunu göstermeyi amaçlar.

Konferansın ikinci bölümüne İsmet Paşa’nın eşi de katılmıştır. İsmet Paşa’nın Lozan’da eşi ile olan ilişkileri oyuna başka bir boyut sağlamıştır.

Oyunun birinci tablosu Türk Heyeti’nin yaptığı değerlendirmeyi ve ulaşılan sonucu konu edinmekte, ikinci tablo, İsmet Paşa’nın İngiliz Temsilcisi Lord Curzon, Yunanistan Delegesi Venizelos ile yaptığı görüşmeleri ve Türk Heyeti’nin sorunları-nı ele almaktadır. Üçüncü tabloda, konferansın ana konularına temas edilerek, İngi-

liz, Fransız, İtalyan Delegatesi'nin İsmet Paşa ile çeşitli konularda yaptıkları tartışmalara yer verilmektedir.

Oyun sırasında, dördüncü tabloda, İsmet Paşa'nın konferanstaki şahsi yaşantısı da dile getirilmektedir. Sekizinci ve onikinci tablolarda konferansın ikinci bölümünde eşini de yanına alan İsmet Paşa'nın haleti ruhiyesi, eşiyle olan ilişkileri irdelenmektedir.

Yedinci tabloda, konferansın Türkiye Büyük Millet Meclisindeki akisleri ele alınmaktadır. Ayrıca Konferansa eleştirel bir yaklaşım iki gözlemci tarafından Gazeteci Ali Naci ile Amerikan Temsilcisi Joseph Grew tarafından gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Oyun içinde, İstiklal Savaşının Osmanlı ailesi üzerindeki etkileri, beşinci tabloda, Nilüfer-Hayrettin ilişkileri çerçevesinde irdelenmiştir. Ayrıca, Türk-Yunan savaşının Anadolu'daki etkileri Dimitri-Ayşe aşkı bağlamında, onuncu tabloda, dile getirilmiştir.

FRANSIZCA ÖZET

(Résumé en Français)

“Le Jeux de Lausanne - Récit Narratif d’une Lutte Diplomatique-“ est le titre de la thèse de la Licence supérieure qui vise à écrire une pièce de théâtre pour montrer à l’opinion publique turque l’importance de la Conférence de Lausanne ainsi que le Traité en se basant sur l’action diplomatique d’İsmet Pacha , le Premier Délégué de la Délégation turque participant à cette Conférence qui a duré plus de cinq mois et composée de deux parties. (20.11.1922 – 04.02.1923; 23.04 – 24.07.1923)

Le but de la pièce est d’exposer également la lutte d’İsmet Pacha qui se nomme comme un diplomate amateur, contre les délégués anglais , français et italiens et son accord avec le Délégué grec , M. Venizelos, ainsi que ses efforts pour aboutir à une paix honorable en illustrant les raisons des événements et l’animosité de l’Europe envers les Turcs.

La pièce apporte aussi l’éclaircissement sur les intrigues préparées par les européens et déjouées par İsmet Pacha.

Le Traité de Lausanne après 82 ans de sa signature garde aujourd’hui même son actualité et son nom vient d’être cité d’une façon continue dans le cadre de l’adhésion de la Turquie à l’Union Européenne.

La pièce est composée de 13 tableaux et rédigée d’une façon ouverte, épique et documentaire en prenant en considération les documents d’archives, les minutes et les mémoires. Par ce moyen, on a voulu réaliser un lien entre le déroulement de la pièce et la réalité historique.

Cette pièce vise également à créer une conscience aux jeunes et à apporter un éclairage sur une lutte acharnée mal connue par l’opinion publique turque.

Madame İnönü, épouse d'İsmet Pacha, a participé à la Deuxieme Partie de la Conférence en apportant une dimension différente à la piece.

L'impact de la guerre d'indépendance sur une famille ottomane a été étudié dans le cadre des relations d'Hayrettin et de Nilüfer.

En outre, la répercussion de la guerre turco-grecque sur l'Anatolie a été illustrée au cours des relations amoureuses entre Ayşe et Dimitri.

EKLER

EK I:

LOZAN KONFERANSI TARİHİ BİLGİSİ

Türk Milli Kurtuluş tarihi; üç askerî, bir de siyasî zafer üstüne kurulmuştur¹. İ-nönü zaferi, dağınık kuvvetler yerine kurduğumuz ilk muntazam ordunun, askerî emir ve kumandanın zaferidir. Sakarya Zaferi, düşman istilasını vatanın bağrında durduran ve geri çeviren, Dumlupınar Zaferi ise, istila ordularını yok ederek millî istiklali kuran başarılarıdır. Lozan Antlaşması ise yeni Türkiye devletinin toprak ve hak bütünlüğünü ve tamamlığını, Birinci Dünya Savaşını kazanan devletler başta olmak üzere, bütün milletlere tanıtan ve tasdik ettiren bir siyasal zaferdir².

Atatürk, Nutuk'ta Lozanı anlatırken şu ibareleri kullanmaktadır:

"...Çünkü Lozan sulh masasında mevzuubahis edilen mesail (işler) üç, dört senelik yeni devreye ait ve muhhasır kalmıyordu. Asırlık hesaplar rüyet olunuyordu. Bu kadar eski, bu kadar karışık, bu kadar mülevves hesapların içinden çıkmak elbette o kadar basit ve kolay olmayacaktı".³

İsmet Paşa ise Antlaşmanın tasdiki için 24 Ağustos 1923'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde oylamadan önceki son konuşmasında Lozan Konferansını tanımlarken şunları söylemiştir:

"Arkadaşlar, Lozan Konferansı milletimizin Avrupa ortasında davet olunduğu büyük bir imtihandır. Mübalağa buyurmayınız acaba uzaklardan sesini işittiğimiz Türkiye, medenî alem ortasında ve günagün müşkülât içinde vazih ve sarih olarak davasını teşrih ve müdafaa edecek bir seviye medeniye ve seviye siyasiyede midir? Acaba gördüğümüz manzara Anadolu dağlarında şu veya bu tesadüfün muhasımlar

¹ Saraçoğlu, Şükrü Ali Naci Karacan'ın, Lozan adlı kitabı vesilesiyle yazdığı 7.7.1943 tarihli yazısı, Karacan, Ali Naci, **Lozan**, 1971, İstanbul, s.9.

² ibid.

³ Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, C.II (1920-27), 1934. s.194.

tarafından irtikâp olunan şu veya bu hatanın tesadüfi neticesi midir? Yoksa müsbet ve muayyen bir hedefe doğru bir milletin bütün kuvvet ve menabil ile vakfı nefis ederek behemahal istihsali gaye için giriştiği bir mücadele midir? Bunun imtihanı idi. Türkiye, Lozan'da bütün cihanı idare eden heyetlerin tecrübe ilim ve irfan ile temayüz etmiş vazifelerini ifa için ciddi bir surette yetişmiş ve çalışmış mümessilleri ile karşı karşıya geldi”⁴.

Atatürk, Lozan'da karşılaşılan durumu ve zorlukların kökenini veciz şekilde şöyle anlatıyor:

*“Efendiler, varisi olduğumuz Osmanlı Devletinin dünya nazarında hiçbir kıymeti, fazileti ve haysiyeti kalmamıştı. Hukuku beynelminelden hariç tanınmış, adeta sahabet ve vesayet altına alınmış bir mahiyette farzolunuyordu. Maziye ait müsamahaların, hataların faili biz olmadığımız halde esasen asırların müterakim hesapları bizden sorulmamak lazım gelirken bu hususta da dünya ile karşı karşıya gelmek bize teveccüh etmişti. Millet ve memleketi hakiki istiklâl ve hakimiyetine sahip kılmak için bu müşkülât ve fedakarlığı da iktihâm etmek bizim üzerimize tahmil olunmuştu.”*⁵

Lozan Konferansının ifade ettiği anlamı kavrayabilmek için Mudanya Mütarekesini, Batı devletlerinin Gazi Mustafa Kemal'e başvurarak barış arayışlarını, anlaşma zorunda kalmalarına yol açan kurtuluş zaferini, Batı devletlerinin Türk milletine Osmanlı İmparatorluğu'nun son üç asrında neler çektirdiklerini gözönünde bulundurmak icap eder⁶

Gerçekten, 1918'de biten Birinci Dünya Savaşı, Türkiye için daha dört yıl devam etti. 1919'da Yunanlıların İzmir'e çıkmasıyla başlayan Türk Kurtuluş Savaşı, 1922'de Birinci Dünya Savaşı galiplerinin hiç ihtimal vermedikleri Türk zaferi ile sonuçlandı.

⁴ Bilsel, Cemil, **Lozan**, C.II, s.533.

⁵ Gazi Mustafa Kemal, op.cit., s.194.

⁶ Karacan, op.cit., s.15.

Birinci Dünya Savaşı galipleri, yardım ettikleri küçük ortaklarıyla savaşı devam ettirmişler ve dört sene içinde, millî mücadeleyi, içeriden Padişah hükümeti, karışıklar ve Yunan ordusuyla amana düşüreceklerini zannetmişler, ancak muvaffak olamamışlar ve 1918 galibiyetinden farklı bir duruma düşerek, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetini barış masasına çağırılmışlardır⁷. Müttefik devletler, daha önceki konferans davetlerinde olduğu gibi, Lozan Konferansına Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti ile birlikte İstanbul hükümetini de davet etmişlerdir. Ankara hükümeti bu davete tepki olarak da saltanatın kaldırılmasını Meclis'e sunmuş ve bu husus Kasım 1922 başında kabul edilmiştir. Böylece Lozan'a İstanbul hükümetinin de katılımı olasılığı ortadan kaldırılmıştır.

Lozan Konferansı ve Antlaşması, millî mücadelenin bir bakıma siyasi safhasını oluşturmaktadır. Türk ordusunun İzmir'e girmesinden ve Anadolu'nun Yunanlılardan temizlenmesinden sonra Lozan ile işin siyasi yönü başlamıştır. Lozan ile ilgili olarak Türkiye Başmurahtası İnönü, hatıratında şöyle demektedir:

*“Hemen, mümkün olduğu kadar çabuk sulh yapmamız lazım. Onbeş seneden beri muharebe ediyoruz. Hele son dört sene bütün Cihan Harbinde çektiklerimizi unutturacak kadar zordu. Memlekette, halkta, hepimizde hiç söylenmeyen bir tek arzu var: Bir an evvel sulh”*⁸

Mütareke devrinden başlayarak, Türklerle mücadele eden İtilaf devletlerinin sevk ve idaresi başlıca İngilizlerin elinde bulunmuştur. Yunanlıların İzmir'e çıkarılmasından Yunan seferinin sonuna kadar askeri ve dahili hareket bir İngiliz hareketi olarak gerçekleştirilmiştir. Türklerle uğraşan başlıca kuvvet İngiltere olmuştur⁹. Başka bir deyişle, İngiltere Türklerin Avrupa kıtasından, sade imparatorluk olarak değil, soy ve ulus olarak da atılması yönünde çalışmıştır¹⁰. Başbakan Lloyd George'un son

⁷ İnönü, İsmet, Önsöz, **Lozan Konferansı, Tutanaklar-Belgeler**, çeviren: Seha Meray, Ankara-1969, s.V.

⁸ İnönü, İsmet, **Hatıralar**, Ankara: 1987, s.16.

⁹ İbid, s.72.

¹⁰ İbid.

ana kadar ısrar ettiği Türk dűşmanlıđı ve savaşa devam politikası gerek diğer müttefikler gerek İngiliz iç siyaseti tarafından desteklenmeyince, Llyod George istifa etmek durumunda kalmıştır. Onun yerine savaşa girmeden de barış yapmak mümkündür görűşünü savunan Lord Curzon yeni hükümete Dışışleri Bakanı olmuş ve Lozan'da İngiliz heyetine başkanlık etmiş, savaşla gerçekleştirilemeyen İngiliz politikasını barış antlaşmasına geçirmek için çaba sarfetmiştir¹¹. Türk heyeti Lozan'da İngiltere ile mücadele etmek mecburiyetinde kalmıřtır¹². İsmet Pařa, bu mücadelenin ilk safhasında bütün müttefiklerin meselelerini hallederek onları tarafsız hale getirmek ve yalnız İngiltere ile mücadele etme yolunu izlemiştir.

“Konferans ilerledikçe o kanaate vardım ki, İngilizlerin dışında kalan bütün müttefikler, herkes, Osmanlı İmparatorluğu ile olan kendi davalarını Türkiye'ye kabul ettirmek için benimle kurdukları münasebetten istifade etmek istiyorlardı. Aldığım intibaa göre, bir defa birine müsait davranıp her birini ayrı ayrı memnun etmek için bütün Türkiye'yi vermek kafi gelmiyor. Bundan başka, bizim İngilizlere karşı olan mücadelemizde de herhangi bir yardımcı tavırları yok... Ne söylesem, onu siz İngilizlerle kendiniz yalnız başınıza halledersiniz ona karışmayız diyorlardı.”¹³

Bu durum karşısında İsmet Paşa, Lozan Konferansının özellikle 2. döneminde, barış için evvela İngilizlerle anlaşma yolunu tutmuş, İngilizlerle anlaştıktan sonra diğer müttefiklerle olan meselelerden dolayı barış müzakerelerinin kesilmesi ihtimalinin daha az olacağını düşünerek yeni politikasını bu istikamette tespit etmiřtir¹⁴.

Lozan Konferansı, savaş meydanında kazanılmış bir zaferin diplomasi alanında taçlandırılmasıdır¹⁵. Lozan'da Anadolu'da yendiğimiz Yunanistan ile değil, Osman-

¹¹ Olcay, Osman, **Sevr Antlaşmasına Doğru (Çeşitli Konferans ve Toplantıların Tutanakları ve Bunlara İlişkin Belgeler)**, Ankara: 1981, s.XI.

¹² Bu hususta bakınız: Harold Nicolson, **Curzon: The Last Phase**, Londra: 1934. Özellikle Chapter XI Lausanne: The Final Triumph, s.314-350. Lord Curzon hakkında ilginç bir biyografi için bakınız: Leonard Mosley, **Curzon The End of an Epoch**, Londra: 1961.

¹³ İnönü, **Hatıralar**, s.73.

¹⁴ İbid.

¹⁵ Giritli, İsmet, Lozan Kahramanı İnönü, **Lozan'ın 50. Yılında Armağan**, İstanbul Hukuk Fakültesi Yayını, 1978, s.38.

lılarla yüz yıllık hesapları olan ve Birinci Dünya Savaşında Osmanlıları yenen galip Avrupa devletleri ile karşılaşılarak hesaplaşmıştır. Avrupa ülkelerinin Türklere karşı besledikleri düşmanlığın son tezahürü mahiyetinde olan bu konferansta Türk heyetinin ve özellikle Başmurahhas İsmet Paşa'nın verdiği mücadele hiç şüphesiz örnek bir nitelik taşır. Sevres Antlaşmasını uygulamak isteyen bu emperyalist ülkelere karşı verilen mücadele, sadece bu düşmanlığın ve kinin daha fazla zarar vermesini engellemek bakımından değil, ayrıca, yeni uyanan sömürge altındaki ülkeler için de yapılmasını gösteren bir örnek oluşturması bakımından da tarihi bir mahiyet taşır.

Lozan Konferansı, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat Sloven Devleti ile Türkiye arasında yapılmıştır. Türkler, konferansa, boğazlar sorunuyla ilgilenen Sovyet Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'ın da katılmalarını önermişler, bu devletlerin katılması ile daha esaslı bir antlaşmaya varılacağı ve gelecekte bir çatışmanın önlenebileceği görüşünü ileri sürmüşlerdir¹⁶.

İsmet Paşa'ya Lozan'a giderken bir Bakanlar Kurulu toplantısında çarçabuk kaleme alınarak verilen talimat şöyledir:¹⁷

“1- Doğu sınırı: “Ermeni Yurdu” sözkonusu olamaz, olursa görüşmeler kesilir.

2- Irak sınırı: Süleymaniye, Kerkük ve Musul livaları istenecek, konferansta başka bir durum ortaya çıkarsa Hükümetten talimat alınacak.

3- Suriye sınırı: Bu sınırın düzeltilmesi için çalışılacak ve sınır şöyle olacaktır: Re'si İbn Hani'den başlayarak Harim, Müslimiye, Meskene, sonra Fırat yolu, Derizor, Çöl, nihayet Musul vilayeti güney sınırına ulaşacak.

4- Adalar: Duruma göre davranılacak, kıyılarımıza pek yakın olan adalar ülkemize katılacak, olmazsa Ankara'dan sorulacak.

5- Trakya sınırı: 1914 sınırının elde edilmesine çalışılacak.

¹⁶ Sonyel, Selâhi, “Lozan'da Türk Diplomasisi”, **Bellekten**, C.XXXVIII, Sayı:149, Ocak 1974'ten ayrı basım, s.41.

¹⁷ Şimşir, Bilâl N. **Lozan Telgrafları I (1922-1923)**, Ankara:1990, s.XIV.

6- Batı Trakya: Misak-ı Milli maddesi (Plebisit istenmesi).

7- Boğazlar ve Gelibolu Yarımadası: Yabancı bir askeri kuvvet kabul edilemez, bu yüzden görüşmeleri kesmek gerekirse önceden Ankara'ya bilgi verilecek.

8- Kapitülasyonlar: Kabul edilemez, görüşmeleri kesmek gerekirse, gereken yapılır.

9- Azınlıklar: Esas mübadeledir.

10- Osmanlı borçları: Bizden ayrılan ülkelere paylaştırılacak, Yunanistan'dan alınacak teminat bedeline mahsup edilecek, olmazsa 20 yıl ertelenecek. Duyun-u Umumiye İdaresi kaldırılacak, zorluk çıkarsa (Ankara'dan) sorulacak.

11- Ordu ve donanmaya sınırlama konması sözkonusu olamaz.

12- Yabancı Kuruluşlar: Yasalarımıza uyacaklar.

13- Bizden ayrılan ülkeler için Misak-ı Milli'nin ilgili maddesi geçerlidir.

14- İslâm cemaat ve vakıflarının hakları, eski anlaşmalara göre sağlanacaktır.”

Konferansın açılış toplantısı, Casino de Montbenon'da 20 Kasım 1922 günü saat 15.30'da yapılmış, görüşmelere de 21 Kasım günü Ouchy Şatosu'nda başlamıştır¹⁸.

Lozan Konferansı 2 bölümden oluşmaktadır. 20 Kasım günü başlayan ilk bölüm, özellikle Lord Curzon'un Türkiye'yi savaş kazanmış galip bir ülke muamelesine layık görmeyip, eski hesaplar çerçevesinde hareket etmek istemesi nedeni ve İtilaf Devletlerinin kapitülasyonlarda direnmeleri üzerine 4 Şubat 1923 günü kesilmiştir. İki ayı aşkın bir süre devam eden ilk bölümde, müttefik ülkeler direnen, her teklifi kabul etmeyen, ilk önce milli menfaatini koruyan, zafer kazanmış yeni bir ülkenin temsilcisi sıfatıyla hareket eden İsmet Paşa karşısında sarsılmışlardır. Görüşmelerin uzaması sonucunda, daha evvel hazırladıkları antlaşma metnini ortaya çıkararak bu-

¹⁸ Meray, Op.cit., s.1 ve 5.

nu Türk tarafına imzalatıp konferansı kapamak istemişlerdir. 4 Şubat günü yapılan görüşmelerde müttefikler sözkonusu antlaşma taslağını Türkiye'ye imzalatmak ve hiçbir değişiklik yapmamakta diretmeleri üzerine Türk heyeti toplantı salonunu terketmek durumunda kalmıştır.

*“Toplantı odasından çıktığımız andan itibaren otele gelinceye kadar; koridor-
da, otelde, mütemadiyen murahhaslar ve haberciler bize gelip gitmeye başladılar.
Tren vakti gelmiştir, Lord Curzon hareket etmek üzeredir, fakat müdahale etmişler-
dir, trenin hareketini bir çeyrek daha tehir etmişlerdir. Böyle söylüyorlar ve eğer bir
trene yetişip muahedeyi hazır şekil ile imza edersek sulh olacaktır, diyorlardı. Top-
lantının dağılmasından sonra, bir yarım saat, üç çeyrek saat kadar bu şekilde sinir-
leri bozucu bir çekişme bir görüşme devam etti denilebilir. Ben aracılara, kararımız-
da bir değişiklik olmadığını bildirerek, Lord Curzon için uğurlar olsun dedim. On-
dan sonra haber geldi ki, tren hareket etmiş ve Lord Curzon Lozan'dan ayrılmış-
tır.”¹⁹*

İsmet Paşa, bundan sonra Türkiye'ye döner, Mecliste konferansla ilgili müza-kerelere katılır, çok sert eleştirilere maruz kalır, barışın olmaması kendi hatası şek-
linde değerlendirilir, görüşmeler son derece “haşin ve mütecaviz bir hava içinde de-
vam etmiştir”²⁰. Müzakereler 6 Mart'ta sonuçlanmış ve alınan karar 3 maddelik bir
tebliğ halinde neşredilmiştir:

“1- Müttefiklerin verdikleri sulh projesini olduğu gibi kabul etmemize imkân
yoktur. Zorlarsa kendimizi mesuliyetten kurtulmuş sayarız.

2- Hayati meselemiz olan Musul'un kısa bir zamanda halli lazımdır.

3- Malî, iktisadî, idarî meselelerde hayat ve istiklâl haklarımızın temini şartı ile
sulh teşebbüslerine devam için Vekiller Heyeti'ne izin verilmiştir”²¹.

¹⁹ İnönü, **Hatıralar**, op.cit, s.93; Müttefikleri-Antlaşma taslağı, Meray tarafından yapılan çevirisi
Takım I, cilt 4'te 1-20 sayfalarında yer almaktadır.

²⁰ İbid, s.100.

²¹ İbid, s.101.

Bunun üzerine, Lozan Konferansının kesilmesine neden olan müttefik devletler projesine karşı, mukabil projemiz hazırlanarak 8 Mart'ta bir nota ile İngiltere, Fransa ve İtalya'ya bildirilmiştir. Konferansın ilk döneminde mutabık olunan ve olunmayan sorunlar ve çözüm yollarımız bir döküm halinde cetvele çıkartılmış ve bu cetvel notaya eklenmiştir²².

Müttefikler, 28 Mart'ta notamıza cevap vererek 23 Nisan'da Lozan'da yeniden görüşmelere başlanmasında mutabakata varılmıştır²³.

İkinci Lozan Konferansına İsmet Paşa eşini de götürmüştür. İkinci Konferans, birincisine nazaran bazı noktalardan ayrılmaktadır. En önemli değişiklik Lord Curzon gibi birinci derecede mesul ve çok gösterişli insanların bu sefer bulunmamasıdır²⁴. Müttefiklerin projesi üzerine bizim mukabil tekliflerimizi içeren belge bu dönemde madde madde ele alınarak görüşülmüştür.

Lozan Antlaşması İkinci Bölümün sonunda 24 Temmuz 1923 günü imza edilmiştir.

Lozan Konferansı, 20 Kasım 1922 günü saat 1.30'da İsviçre Konfederasyonu Başkanı M.Haab'ın konuşması ile açıldı²⁵, Daha sonra Lord Curzon söz aldı²⁶. Curzon konuşmasını bitirince İsmet Paşa söz aldı²⁷. İsmet Paşa'nın öngörülmemiş olan bu konuşması konferansı karıştırdı²⁸.

Konferans, 21 Kasım günü çalışmalarına başlarken üç ana komisyonun kurulması kararlaştırıldı. Bunlar: Lord Curzon'un başkanlık ettiği birinci komisyon, ülkesel ve askeri konuları ele alacaktı²⁹. İtalyan Başmurahtası Garroni'nin başkanlık etti-

²² Antlaşma Tasarısında Türkiye'nin istediği değişiklikler, Meray tarafından yapılan çevirinin Takım I, Cilt 4'te 20-65 sayfaları arasındadır.

²³ Müttefiklerin cevapları aynı eserin 69-70. sayfalarıdır.

²⁴ İbid, s.116.

²⁵ Meray, op.cit., s.1.

²⁶ İbid., s.3.

²⁷ İbid.

²⁸ İnönü, op.cit., s.61.

²⁹ Sonyel, op.cit., s.56.

ği ikinci komisyon Türkiye'deki yabancıların ve azınlıkların statüsü ile meşgul olacaktı³⁰. Fransız başdelegesi Barrère'in başkanlığındaki üçüncü komisyon ise mali ve ekonomik sorunları görüşecekti³¹. Konferansın ikinci bölümünde bu komisyonlara sırasıyla, Sir Horace Rumbold, General Pellé ve Montagna başkanlık etmişlerdir.

Konferansın önemli sorunlarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Arazi sorunları: Bunlar savaş meydanında fiilen halledilmiştir. Ankara İttifakıyla, Fransa ile sınır sorunu çözümlenmişti, fiilen işgal etmediğimiz halde almak istediğimiz Trakya, Mudanya Mütarekesi ile şarta bağlanmıştı. İstanbul ve Boğazların kayıtsız şartsız boşaltılmasına ve Musul sorununa Türk heyetince büyük önem veriliyordu.

- Boğazlar sorunu: Boğazların açık olmasında İngilizler ısrar ederken, Sovyetler, Türk Boğazlarının ticaret gemilerine ve barışçı seyrüsefere daima açık bulundurulmasını talep ediyorlar İstanbul'un güvenliği, Karadeniz'in barışı ve kıyılarının güvenliğinin sürekli güvence altına alınmasını, Boğazların gerek savaşta gerek barışta tüm savaş gemi ve uçaklarına kapalı bulundurulmasını istiyorlardı.

- Azınlıklar sorunu: Bu sorun, konferansı uzun süre uğraştıran ihtilafli konulardan biriydi. Türk heyeti, büyük devletlerin Osmanlı İmparatorluğunun içişlerine karışmak için kullandıkları bu konuda son derece hassas bir tutum takınmıştı³². Curzon, ulusal bir Ermeni yurdunun kurulması teklifini ileri sürüyor, İsmet Paşa da bunu reddediyor ve böyle bir şeyin bağımsızlık ve egemenlik haklarıyla bağdaşmayacağını ve Türkiye'nin bölünmesine yol açacağını vurguluyordu³³.

- Kapitülasyonlar sorunu: Birinci Dünya Savaşı çıktığı zaman, Osmanlı Devleti, kapitülasyonları tek taraflı olarak ortadan kaldırmışsa da büyük devletler bunu kabul etmemişlerdi. Yeni Türkiye, kapitülasyonları tanımıyordu. Ancak bunu büyük

³⁰ İbid.

³¹ İbid.

³² Sonyel, op.cit.,s.69.

³³ İbid., s.71.

devletlere kabul ettirmek büyük bir sorun teşkil etti. Malî kapitülasyonların kaldırılmasına yanaşan Batılılar, adlî kapitülasyonların kaldırılmasında ayak dirdiler³⁴.

- Duyun-u Umumiye sorunu: Osmanlı İmparatorluğu borçlarını altın ile ödeme mecburiyeti, Osmanlı genel borcunun çeşitli tarihlerde Osmanlı İmparatorluğundan koparılan ülkeler arasında bölüştürülmesi konuları sert tartışmalara yol açtı.

- Yunanistan'dan tazminat talebimiz: Yunan ordusunun Anadolu'da sebep olduğu büyük yıkımın karşılığı olarak Yunanistan tarafından tazminat ödenmesi talebimize Yunanlılar karşı çıkmışlar, maddî kaynaklarının tükenmiş olduğunu ileri sürmüşlerdir.

- Müttefik tabaasının zarar ve ziyanı sorunu: Müttefikler, zarar ve ziyan olarak Türkiye'den 15 milyon altın Osmanlı Lirası istiyorlardı.

İşgal altındaki Türk topraklarının boşaltılması sorunu: İstanbul ve Marmara denizi ve Çanakkale Boğazındaki Müttefik askerlerinin buraları tahliye etmeleri konusunda Müttefikler ağır hareket ediyor, bu konuyu konferansta, diğer sorunlarla ilgili olarak gerçekleştirilen gelişmelere bağlamak istiyorlardı.

Yeni Türkiye'nin bağımsız ve ulusal çağdaş bir devlet olarak uluslararası camiadaki ana belgesini teşkil eden Lozan Antlaşması'nın Türkçe metni "**Düstur**"da yayınlanmıştır. Konferans tutanakları ise Türkçe'ye bir kurul tarafından çevrilerek 1924 yılında neşredilmiştir. Eski yazı ile basılmış olan bu çevirinin dili ağır ve eskidir³⁵.

Tutanaklar, daha evvel belirtildiği üzere, bugünkü dilimizde, anlaşılır şekilde Prof.Seha Meray tarafından çevrilerek, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları arasında çıkmış ve daha sonra da Yapı Kredi Yayınlarınca diğer baskıları yapılmıştır.

³⁴ İnönü, op.cit., s.133.

³⁵ Meray, op.cit., s.XI.

Lozan’da imzalanmış bulunan belgeler şunlardır:

- 1- Barış Antlaşması
- 2- Sözleşme: Boğazlar
- 3- Sözleşme: Trakya sınırları
- 4- Sözleşme: İkâmet ve Yargı Yetkisi
- 5- Sözleşme: Ticaret
- 6- Sözleşme: Türk ve Rum Ahalinin Değişimi
- 7- Anlaşma: Türk-Yunan Savaş Esirlerinin ve Sivillerinin İadesi
- 8- Bildiri: Genel Af
- 9- Bildiri: Yunanistan’daki İslâm Emlakı
- 10- Bildiri: Sağlık İşleri
- 11- Bildiri: Adlî İşler
- 12- Bildiri: Osmanlı Ülkesinde Verilmiş İmtiyazlar
- 13- Bildiri: Bazı Sözleşmelere Belçika ve Portekiz’in Katılması
- 14- Bildiri: Müttefiklerce İşgal Edilmiş Türk Topraklarının Tahliyesi
- 15- Protokol: Karaağaç, Bozcaada, Gökçeada
- 16- Protokol: Yunanistan’da Azınlıkların Korunması ve Trakya
- 17- Protokol: Sırp-Hırvat, Sloven Devletinin İmzası
- 18- Lozan Konferansı’nın Nihai Senedi
- 19- Barış Antlaşmasına Ekli Olarak Teati Edilen Mektuplar³⁶

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Lozan Konferansının birinci bölümü için başdelege sıfatıyla İsmet Paşa’yı, delege olarak da zamanın Sıhhiye Vekili Dr. Rıza Nur ile eski maliye vekillerinden Hasan Bey’i (Saka) seçmiştir. Heyetimiz bunlara ilaveten, 21 müşavir, 2 basın müşaviri, 1 genel sekreter, 1 mütercim ve 8 katipten

³⁶ Parla, Reha, **Belgelerle Türkiye Cumhuriyeti’nin Uluslararası Temelleri-Lozan, Montrö ve diğerleri**, Lefkoşe: 1985, s.iii ve Seha Meray’ın zikredilen Lozan Tutanakları ile ilgili eseri.

oluşmuştur³⁷. Konferansın ikinci döneminde, başdelege ile delegeler aynı kalırken, heyetin diğer üyeleri azaltılmıştır.

Konferansın ana siması İsmet Paşa'dır. Onun mücadelecisi, yılmadan sebatla savunduğu fikri sonuna kadar götüren tutumu, inatçılıkla tanımlanan bu nitelikleri konferansı izleyen diğer ülkeler temsilcileri tarafından takdirde karşılanmıştır. Bu hususta Fransız arşivindeki belgeler önem taşımaktadır³⁸.

Lozan Konferansı, bir taraftan Sevr'i yırtıp Milli Mücadeleye başvuran Türk halkının dört yıllık acılı yoksulluk içinde geçen bu mücadelesi sonunda kazandığı zaferin gözönünde tutulmadan Osmanlı İmparatorluğuna karşı Birinci Dünya Savaşı galiplerinin başta İngiltere, Fransa ve İtalya'nın uygulamak istedikleri politikanın yeniden gündeme getirilmesi ve kabul ettirilmesi gayretleri, diğer taraftan amatör diplomat olarak hatıratında kendini tanımlayan İsmet Paşa'nın³⁹ tecrübesizliğinin de getirdiği fazla hassasiyeti, vatanseverliği ve savaşla elde ettiklerini barış masasında kaybetmeme ve yeni Türkiye'yi tam bağımsız, Osmanlı devletinin zincirlerinden arındırılmış şekilde kabul ettirme mücadelesini sergiler. Bu şekilde İsmet Paşa'nın bu mücadelesi dram sanatının tüm öğelerini de içerir⁴⁰.

Konferansın büyük devletleri olan İngiltere, Fransa, İtalya arasında menfaat çatışmaları bulunmaktadır. Ancak, hepsi İngiltere ile işbirliği yapmakta ve Türkiye karşısında bu üç büyük devlet bir blok teşkil etmektedir. Ayrıca, Sırp-Hırvat Sloven Devleti ile Romanya ve Japonya ile Yunanistan da bu büyük devletlerin dümen suyundan gitmektedirler. Toprak konuları, azınlıklar sorunu ele alındığında Sırp-Hırvat Sloven Devleti, Romanya, Yunanistan'ı bizim aleyhimize desteklemektedir. Türkiye ve Türkiye Başdelegesi İsmet Paşa, bir taraftan Balkan ülkelerinin bize karşı ittifakı, diğer taraftan büyük devletlerin Türklere ve Osmanlılara karşı duydukları düş-

³⁷ Karacan, op.cit., s.49-50.

³⁸ Dumont, Paul, "İsmet Paşa en son temps dans les archives publiques françaises", **L'Empire Ottoman, la République de Turquie et la France**, İstanbul-Paris:1986, s.447-478.

³⁹ İnönü, **Hatıralar**, s.87.

⁴⁰ Nutku, Özdemir, **Dram Sanatı**, İzmir:1983, s.5-7.

manlık, kinin ve uygulamak istedikleri politikanın karşısında yerel olarak bu cenahlardan gelen hücumlara göğüs germek durumuyla karşı karşıya kalmıştır.

Özel konuşmalarında İsmet Paşa ile anlaşılan ve sorunların çözümünde anlayış gösteren bu ülkeler temsilcileri, zamanın süper gücü olan İngiltere karşısında özel olarak söylediklerini konferans celselerinde ortaya koymamakta ve yukarıda belirtildiği gibi İngiliz çizgisinin dışına çıkamamaktadırlar. Böylece Lozan'da bir bakıma küçük devlet-büyük devlet ve büyük devletler arasında güçler çatışması da meydana gelmiştir. Bu durum, Türklerin konferansta hem büyükler hem diğer ülkelerle çatışmaları ile birlikte, güçler çatışmasına üçlü bir boyut getirmiştir. Bu çatışmaların ortaya çıkardığı aksiyon doruk noktaya ulaşarak Lozan'ın dramatik boyutunu oluşturur.

Lozan'ın dramatik boyutunun bir diğer yönü de konferansa katılanların barışı arzu etmeleri ancak, barış için de herşeyi göze alamamaları ve direnmeleridir. Bu direnme konferansın kesintiye uğramasına yol açmıştı. Ancak, konferansa katılan ülkeler ve temsilcileri, konferansı başarısız kılmış ve barışı gerçekleştirmemiş kişi ve ülke durumuna düşmemek için de gayret etmişlerdir. Konferansta tekrar savaşa başvurma düşüncesi barışa ulaşmak için gerekli girişimi yaratan bir aksiyon niteliğindedir. Bu aksiyon konferansın ikinci bölümünde sorunlu birçok konunun çözümlenmesini sağlamıştır.

Konferansın dramatik boyutunun bir başka özelliği de İsmet Paşa'nın karşısındaki güçler ile uğraşırken içinde bulunduğu halet-i ruhiyedir. Yeni Türkiye'nin sınırları, Misak-ı Milli'nin uygulanması, Musul ve Boğazlar sorunu, azınlıklarla ilgili hususlar ve özellikle Ermeni sorunu, kapitülasyonlar ile Osmanlı borçları konularında karar verirken duyulan mes'uliyet ve yaşanan anlar, olmasını istedikleri ile sonunda, görüşmeler ve temaslar nihayetinde elde edilen sonuç arasındaki farklılık, kendisine yapılmak istenen muameleye karşı tepki, hazırlıksız olarak diplomasiye atılan bir Türk askeri olarak İsmet Paşa'yı devamlı yıpratıcı vicdan muhasebesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Bu nedenle İsmet Paşa, konferansta, çabuk karar alma, ha-

zırlıksız ve ani olarak söz alma yeteneklerinden yoksun olduğu izlenimini vermesi pahasına, önemli konularda herhangi bir sorumluluk altına girmeden önce uzun süre düşünmeyi yeğlemiştir. Tabii ki, bu duruma bir de Ankara'daki düşmanlarının ekmeğine yağ sürmemek için göstermek durumunda kaldığı hassasiyeti, kararlar aşamasında bunun etkisini ve daha sonra alınan kararlar karşısında Ankara'nın tepkisi olarak Lozan'a gelen dedikodulara tepkisini de eklemek gerekecektir. Bu şekilde İsmet Paşa'nın ruh haleti daha anlamlı bir şekilde anlaşılmış olacaktır.

Konferans görüşmelerinde, özellikle Yunanistan'a karşı tutumunda İsmet Paşa'nın hümanist yönünü de görmek mümkündür. Bu husus İsmet Paşa'nın Venizelos ile temaslarında, Yunanistan'dan talep edilen savaş tazminatından vazgeçmesi sırasında, konferans sorunlarına eğilirken barışı yeğleyen, ancak Türk milli çıkarlarını herşeyin üstünde tutan, ezilmeyi reddeden ve büyük ülkeler karşısında taviz vermeyen, eşitlik talep eden tutumunda açıkça görülür. Böylelikle, bu hümanist tutum, barış ve dostluk ifade ederken, bizatihi insan olarak, haysiyetinden feragat etmeyen, mücadele etmekten, gerçekleri söyleyerek hakkı talep etmekten çekinmeyen, yanlışlıkları düzeltmek isteyen, insani vasıflarından taviz vermeyen bir kişiyi de sergiler. Barışı arzu eden bu insan, barış yolunu açmağa çalışır. Bu yolu tıkamamak için de gayret ve mücadele eder. Böylece, İsmet Paşa, bu tutum içinde bulunurken, Ankara'da, Lozan'da daha sert bir politika isteyenlerin eleştirilerine de muhatap olur ve böyle bir durumla karşılaşacağını bilinci içindedir de. Ancak, halkının da barışı aradığını ve barışa ihtiyacı olduğunu, barışı sağlamanın en büyük ödev teşkil ettiğini bilir. Vereceği tavizleri bu hususları gözönünde tutarak hesaplar ve kararlaştırır. Böylelikle, İsmet Paşa'nın bu anları da dramatiktir.

Lozan Konferansında İsmet Paşa, karar verme sürecinde, Ankara'dan talimat alma sırasında ve nihayet anlaşmanın imzalanmasında hep Mustafa Kemal'in desteğini görmüştür. Başka bir deyişle, konferans Mustafa Kemal tarafından da yakından izlenmiş ve Ankara'da İsmet Paşa'nın şahsına karşı zaman zaman beliren olumsuz

tutumun bu şekilde üstesinden gelinmesi sağlanmıştır. Bu husus, veciz bir şekilde, anlaşmanın imzalanması yönünde Mustafa Kemal'den alınan telgrafa İsmet Paşa'nın verdiği cevapta açıkça görülür:

“Her dar zamanda Hızır gibi yetişirsin. Dört beş gündür çektiğim cezayı bir tasavvur et. Büyük işler yapmış ve yaptırmış adamsın. Sana merbutiyetim bir kat daha artmıştır. Gözlerinden öperim pek sevgili kardeşim, aziz şefim.”⁴¹

⁴¹ Şimşir, Bilal N, **Lozan Telgrafları II**, Şubat-Ağustos 1923, Ankara, 1994 s.586.

EK II:

Ali Engin OBA'nın Özgeçmişı

23.04.1942'de İstanbul'da doğmuştur. İlk, orta ve lise tahsilini Galatasaray Lisesi'nde yapmıştır. Daha sonra, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ile Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Tarih bölümünü bitirmiş, Ankara Üniversitesinde Siyasal Bilimler Doktorası yapmış ve bu Üniversitede Uluslararası İlişkiler Doçenti olmuştur.

Büyükelçi OBA, 1991 yılında İngiliz Kraliyet Savunma Kolejinin bitirmiş, Londra Üniversitesi King's Kolej'de Nato burslusunu olarak savaş bilimi alanında çalışmış, Göttingen Üniversitesinde Balkan Tarihi konusunda, Paris Pantheon-Sorbonne Üniversitesinde Uluslararası İlişkiler alanında Doktora sonrası araştırmalar yapmıştır.

Dışişleri Bakanlığı'nda Meslek Memuru olan OBA'nın son görevleri şunlardır: Unesco Nezdindeki Türkiye Daimi Temsilciliği'nde Daimi Temsilci Yardımcısı, Londra Büyükelçiliğinde Birinci Müsteşar, Belgrad Büyükelçiliğinde Elçi-Müsteşar, Maslahatgüzar, Paris'de Başkonsolos, Sudan'da Büyükelçi.

Halen Kongo Demokratik Cumhuriyeti Nezdinde Büyükelçi olan OBA, aynı zamanda Türkiye'yi Kongo Cumhuriyeti, Gabon, Orta Afrika Cumhuriyeti, Angola ve Burundi'de de temsil etmektedir.

Büyükelçi OBA, 1983-1984 Öğrenim yılında Gazi Üniversite'sinde, 2000-2003 yılları arasında ise Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır.

Türkçe dışında Fransızca, İngilizce, Almanca ve Sırpça-Hırvatça-Boşnakça konuşan Büyükelçi OBA evli olup iki çocuk sahibidir.

OBA'nın Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ile ilgili bir kitabı ve Uluslararası ilişkiler ile Tarih alanlarında makaleleri bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akşin, Sina. “Kurtuluş Savaşında ve Lozan’da İngiltere ve Fransa ile İlişkiler”, **Lozan’ın 50. Yılına Armağan**, İstanbul Hukuk Fakültesi Yayını, s. 55-68.
- Akyol, Taha. **Medine’den Lozan’a, Çok Hukuklu Sistem’in Tarihteki Deneyleri**, İstanbul, 1996
- Altuğ, Yılmaz, “**İsmet İnönü ve Lozan’ın 50. Yılına Armağan**”, İstanbul Hukuk Fakültesi Yayını, s. 27-71.
- Anouilh , Jean, **Becket**, Eyre Methuen Yayınları ,London, 1971
- Arseven, Celal Esat, **III. Selim**, Tarihi Piyas 2 Perde, Kültür Bakanlığı Yayını Ankara, 2002
- Asena, Orhan, **Hürrem Sultan**, Telif Tiyatro Eserleri Serisi Ankara, 1960
- Asena, Orhan, **Simavnalı Şeyh Bedreddin**, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 1993
- Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk**, C. 2, İstanbul 1960.
- Aydemir, Şevket Süreyya, **Tek Adam**, C. 3, İstanbul 1965.
- Aydemir, Şevket Süreyya. **İkinci Adam**, C. 2, İstanbul 1966.
- Baydur, Memet, **Lozan**, İletişim yayınları, İstanbul 2003
- Bax, C. çeviren Suat Taşer, **Genç Oyun Yazarına Mektup**, Ankara, 1964
- Behramoğlu, Ataol, **Lozan**, Boyut Yayınları, Tiyatro Dizisi, İstanbul, 1993
- Brecht, Bertholt, **Bütün Oyunları** Cilt 11, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 1997
- Brecht, Bertholt, **Bütün Oyunları** Cilt 8, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 1998
- Brecht, Bertholt, **Bütün Oyunları** Cilt 9, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2000,
- Brecht, Bertolt, **Bütün Oyunlar** Cilt III Boyut, İstanbul 1997
- Brecht, Bertolt, **Cesaret Ana ve Çocukları**, Ara Yayıncılık, İstanbul 1992

- Bilgehan, Gülsüm. **Mevhibe**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998.
- Birsel, M.Cemil, **Lozan**, Cilt I ve II, İstanbul, 1998
- Budak, Mustafa, **İdealden Gerçeğe, Misak-ı Milli'den Lozan'a Dış Politika**, İstanbul, Küre Yayınları, 2002
- Cebesoy, Ali Fuat, **Siyasi Hatıralar, Büyük Zaferden Lozan'a**, c. 1, İstanbul, 2002
- Cebesoy, Ali Fuat, **Siyasi Hatıralar, Lozan'dan Cumhuriyete** c. 2, İstanbul 2002
- Çağrı, Erhan (editör), **Yaşayan Lozan** T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları , Ankara 2003
- Dilmen, Güngör, **Toplu Oyunlar 4**, Mitos Boyut Tiyatro Dizisi, İstanbul, 1998
- Dilmen, Güngör, **Toplu Oyunları 1**, Mitos Boyut Tiyatro Dizisi, İstanbul 2000
- Dilmen, Güngör, **Toplu Oyunları 2**, Mitos Boyut Tiyatro Dizisi, İstanbul 1996
- Dilmen, Güngör, **Toplu Oyunları 6**, Mitos Boyut Tiyatro Dizisi, İstanbul 2003
- Docknill, Michael L. –J. Douglas Goold. **Peace without Promise Britain and the Peace Conferences 1919-23**, London, 1981.
- Documents on British Foreign Policy, 1919-1939**, First Series, Volume XVIII, H.M's Stationary Office, London, 1972.
- Dumont, Paul, “A l'Aube du Rapprochement Franco-Turc: Le Colonel Mougin Premier Représentant de la France Auprès du Gouvernement d'Ankara (1922-1925)” **La Turquie et la France A L'Epoque d'Atatürk collection Turcica Volume I**
- Dumont, Paul, “İsmet İnönü et son temps dans le archives publiques françaises”, **L'Empire Ottoman, la République de Turquie et la France**, İstanbul, Paris, 1986
- Egri, Lajos. (Çeviren: Suat Taşer) **Piyas Yazma Sanatı**, Yazko Yayını, İstanbul, 1982.
- Ersoy, Tolga. **Lozan, Bir Antiemperyalizm Masalı Nasıl Yazıldı?** Sorun Yayınları, İstanbul, 2002.

- Even, Frédéric, **Bertolt Brecht, Sa vie, Son art, son temps**, Paris, 1973
- Esslin, Martin, **Bertolt Brecht**, Paris, 1971
- Fromkin, David. **A Peace To End All Peace, Creating The Modern Middle East 1914-1922**, Andre Deutsch, London, 1987.
- Gilbert, Martin. **Sir Horace Rumbold, Portrait of a Diplomat, 1869-1941**, Heinemann, London, 1973.
- Giritli, İsmet, “Lozan Kahramanı İnönü”, **Lozan’ın 50. Yılında Armağan**, İstanbul Hukuk Fakültesi Yayını, 1978
- Grew, Joseph C. **Lozan Günlüğü**, Multilingual İstanbul, 2001
- Gülsün, Bilgehan, **Mevhibe**, Bilgi Yayınevi Ankara, 1998
- Ionesco, Eugene, **Macbeth**, New York, 1973
- Işık, Hasan Esat, 12 Mayıs 1987 tarihinde Cumhurbaşkanı Kenan Evren’e gönderdiği mektup, **2 Temmuz 1990 tarihli Milliyet Gazetesi**
- İnönü, İsmet, **Hatıralar 1**, Ankara: 1987
- İnönü, İsmet, **Hatıralar 2**, Ankara, 1987
- İnönü, İsmet, **İstiklal Savaşı ve Lozan**, Ankara, 1993, 30 sayfa, Lozan Barış Antlaşmasının 70. Yıldönümü vesilesiyle Atatürk Araştırma Merkezi tarafından hazırlanmıştır.
- İnönü, İsmet, Önsöz **Lozan Konferansı, Tutanaklar-Belgeler**, çeviren: Seha Meray, Ankara-1969
- İnönü, İsmet, **TBMM’deki Konuşmaları 1920-1973**, Birinci Cilt 1920-1938, Ankara 1992
- İnönü Vakfı, **70. Yılında Lozan Barış Antlaşması, Uluslararası Seminer** Ankara, 1994.

- Jones, Thomas. **Lloyd George**, Oxford University Press, London, 1963.
- Karacan, Ali Naci. **Lozan**, İstanbul 1971.
- Logoğlu, O.Faruk. **İsmet İnönü and the Making of Modern Turkey**, Ankara, İnönü Foundation, 1998
- Lozan Barış Antlaşmasının 70. Yıldönümü**, Dışışleri Bakanlığı Yayını, Ankara 1993
- Macgowan, Kenneth. **A Primer of Playwriting** Dolphin Books, New York, 1962.
- Marie-Claude Hubert, **Le Théâtre**, Paris, 1988
- Meray ,Seha L, , **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler**, Ankara, 1969.
- Meray, Seha L. **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler** 8 cilt, YKY, 3.Baskı, İstanbul, 2001.
- Meray, Seha L, Olcay, Osman. **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri**, Ankara 1977.
- Millas, Herkül (Derleyen) **Göç, Rumlar'ın Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı – (1919-1923)** Küçük Asya Araştırmaları Merkezi, 2.Baskı, İstanbul, 2002.
- Miller, Arthur, **Death Of A Salesman**, Penguin Books, London 1961
- Miller, Arthur, **Seçilmiş Oyunlar I**, Adam Yayınları, İstanbul 1982
- Mosley, Leonard. **Curzon, The End of an Epoch**, Longmans, Green, London, 1961.
- Nicolson, Harold, **Curzon: The Last Phase, 1919-1925**, London, 1934
- Nicolson, Harold, **King George V.**, Pan Books, London, 1967.
- Nur, Dr. Rıza , **Hayat ve Hatıratım** Cilt II, Frankfurt, 1982
- Nur, Rıza, Grew Joseph, **Lozan Barış Konferansının Perde Arkası (1922-1923)**, Örgün Yayınları, İstanbul 2003.

- Nutku, Hülya, **Tarihsel Dram ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Tarihsel Dram Modelleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne ve Görüntü Sanatları Bölümü Tiyatro Ana Sanat Dalı'na sunulan Doktora Tezi, İzmir, 1983
- Nutku, Özdemir, **Dram Sanatı**, İstanbul, 2001
- Nutku, Özdemir, **Oyun Yazarı**, İzlem Yayınları, İstanbul, 1965
- Oba, Ali Engin, "Lozan'da Diplomat ve İnsancıl Yönleriyle İnönü" **Lozan Barış Antlaşmasının 70. Yıldönümü**, Ankara, 1993 s. 23-24
- Oflazoğlu, A. Turan, **Deli İbrahim**, Adam Yayınları, İstanbul 1983
- Oflazoğlu, Turan, **Genç Osman**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1994
- Olca, Osman, **Sevr Antlaşmasına Doğru** (Çeşitli Konferans ve Toplantıların Tutanakları ve Bunlara İlişkin Belgeler), Ankara: 1981.
- Özakman, Turgut, **Dr. Rıza Nur Dosyası**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995
- Özakman, Turgut, **Toplu Oyunları 1**, Boyut Tiyatro Dizisi, İstanbul 2002
- Özakman, Turgut, **Oyun ve Senaryo Yazma Tekniği**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998,
- Özakman, Turgut, **Toplu Oyunları 2**, Boyut Tiyatro Dizisi, İstanbul 1992
- Parla, Reha. **Belgelerle Türkiye Cumhuriyeti'nin Uluslararası Temelleri**, Lefkoşe, 1985.
- Pavis, Patrice, **Dictionnaire du Théâtre**, Paris, 1980
- Rose, Kenneth. **Curzon A Most Superior Person**, Mac Millan, London, 1985.
- Sar, Cem ve Gönlübol, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919-1965**, Ankara, 1968.
- Saraçoğlu, Şükrü. Ali Naci Karacan'ın **Lozan** adlı kitabı vesilesi ile yazdığı yazı, İstanbul, 1971

- Shakespeare, William, **The Tragedy of Macbeth**, Penguin Books, London, 1950
- Sonyel, R. Salahi, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika II**, Ankara, 1991.
- Sonyel, R. Salahi. “Lozan’da Türk Diplomasisi”, **Bellekten**, C. XXXVIII, Sayı: 149, Ankara, Ocak 1974.
- Şensoy, Ferhan “**Şahları da Vururlar**”, İstanbul, 1995
- Şimşir, Bilal N. **Lozan Telgrafları-Türk Diplomatik Belgelerinde Lozan Barış Konferansı, Cilt I**, Ankara, 1990.
- Şimşir, Bilal N. **Lozan Telgrafları Cilt II**, Şubat - Ağustos Ankara, 1923, Ankara, 1994
- Taner, Haldun, **Keşanlı Ali Destanı**, İzlem Yayınevi, İstanbul 1964
- Toynbee, Arnold J. **The Western Question in Greece and Turkey**, London, 1923.
- Umar, Bilge, **Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Antlatımıyla İzmir Savaşı**, İstanbul, 2002
- Woodhouse, C.M. **Modern Greece, A Short History**, Fabr and Fabr, London, 1991.